د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

پښتو

یوولسم ټولګی

پښتو – یوولسم ټولګی

ي. اخیستنه او
ه قانوني چلن

Ketabton.com

د چاپ کال ۱۳۹۰ هـ. ش.

د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو
د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تأليف لوی رياست

پښتو

يوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان:

- محمد قاسم هيله من
- محمد قدوس زکوخېل

علمي او مسلکي ايډيټ:

- محمد زرين انځور
- پوهنمل بريالی باجوړی

ديني، سياسي او کلتوري کمېټه:

- ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس.
- حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار.
- مولوي حبيب الله فوزي

د څارنې کمېټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.
- دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

ډيزاين:

- صفت الله مومند

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هېواد به تل ځلېږي
په سینه کې د اسیا به
نوم د حق مو دی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه اسمان
لکه زړه وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده‌کړې په بهير کې د زده‌کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده‌کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده‌کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لونو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده‌کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ربښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده‌کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ

شمېره	د لوست نوم	مخ
لومړی لوست	مناجات	۱
دويم لوست	سيرت النبيﷺ	۵
دريم لوست	د سولې ارزښت	۱۱
څلورم لوست	ټولنه او نوی نسل	۱۵
پنځم لوست	تشبيه (د بيان علم)	۱۹
شپږم لوست	پېغله ملالۍ	۲۷
اووم لوست	پښتو ډرامه	۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	د لوست نوم	مخ
اتم لوست	بايزيد روښان	٤١
نهم لوست	په افغانستان کې د مطبوعاتو لنډ بهير	٤٩
لسم لوست	ترکيب او له جملې سره د هغه توپير	٥٧
يوولسم لوست	پښتو قصيده ((شيخ اسعد سوري))	٦٣
دولسم لوست	د چاپېريال ساتنه	٧١
ديار لسم لوست	د پښتو ادبياتو منځنۍ دوره	٧٥
څوار لسم لوست	په ټولنيز ژوند کې د ښځو ونډه	٩١
پنځلسم لوست	ژمنه: يوه روزنيزه کيسه	٩٧
شپاړسم لوست	د ليکنښو سمه کارونه	١٠٣
اوه لسم لوست	قيام الدين خادم	١١١
اتلسم لوست	پښتو ادبي سبکونه	١١٩
نولسم لوست	ادبي ليکونه: لور ته د چارلي چاپلين ليک	١٢٥
شلم لوست	نشه يي توکي	١٣١
يوويشتم لوست	درواغجنه ونه	١٣٧
دوه ويشتم لوست	ارزاني خيشکی	١٤٥
درويشتم لوست	د معلوليت عوامل	١٥٣
څلرويشتم لوست	مراد علي صاحبزاده (رح)	١٥٩
پنځه ويشتم لوست	په پښتو ادب کې د مېرمنو ونډه	١٦٧
شپږ ويشتم لوست	ګويته	١٧٧
اوه ويشتم لوست	د بشري حقونو تاريخچه	١٨٥
اته ويشتم لوست	ادبي معاصر نثر	١٩١
	لغتونه	٢٠١
	اخځليکونه	٢١٣

مُناجات

په مخکنیو ټولګیو کې مو دکتاب پیل په شعري ژبه د خدایﷻ په حمد اوستاینه کاوه. په دې ټولګي کې غواړو داکتاب خدایﷻ ته پر مناجاتو پیل کړو.

مُناجات د میم په پېښن لوستل کیږي. له خدایﷻ څخه، د هغه له ستاینې او شکر سره یوځای، د یوه حاجت د سرته رسېدو او د اړتیاوو د پوره کولو غوښتنه ده. په دې معنا چې له خدایﷻ سره راز او نیاز، پټې او ورو خبرې کول له مُناجات څخه عبارت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُناجات په اسلام کې خپل ځانګړی ځای او اوږده مخینه لري. پر خدای جل جلاله مینو صوفیانو او فقیرانو له خپل خدای سره په ډېر عجز او نیاز خبرې کړې او له هغه ذات څخه یې د خپلو حاجتونو د پوره کېدو غوښتنې کړې دي. په دې هکله زیاتې بېلګې شته. د بیټ نیکه مُناجات د هغې غوره بېلګه ده. بیټ نیکه به ویل:

((لـویـه خـدایـه، لـویـه خـدایـه!
سـتـا پـه مـیـنـه پـه هـر ځـایـه،
غـر ولاړ دی درنـــاوی کـې،
ټـولـه ژوي پـه زاری کـې،
دلـتـه دي د غـرو لـمـنـې،
زمـوږ کـېـږدی دي پـکـې پـلـنـې،
دا وګــړي ډېــر کــړې خـدایـه!
لـویـه خـدایـه، لـویـه خـدایـه!...))

کله چې د مُناجات کلمه واورئ، څه شی در په زړه کیږي؟

لاندې متن د مُناجات یوه بېلګه ده:

الهي، زه څه نه لرم چې تاته یې وړاندې کړم، لاسونه مې تش او سترګې مې ټيټې دي. د ګناهونو پېټی مې پر اوږو لا پسې درندیږي. ته په خپل فضل اوکرم زما لاس ونیسه او له دې ډارونکي او خطرناک ګړنګه مې راوباسه. سترګې مې پر خپل نور روښانه کړه. په زړه کې مې د عقل ډیوه بله کړه. د خلاصون او فلاح لار راوښیه. تاته د منلو او مقبولو کسانو د لارې لاروی مې کړه، له ځانه مې پردی او خپل ځانته مې نژدې کړه.
الهي، کومه ژبه به ستا ثنا ته ورسېدای شي؟ کوم عقل به ستا صفت وکړای شي؟ کوم شکر به ستا له احسان سره برابري وکړای شي؟ کوم بنده به ستا له شان سره لایق ستا عبادت وکړای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ربه، ای له ما څخه ماته نژدې او له ما څخه پر ماباندې مهربانه، ... ما وبښه، له ماسره له خپل کرم نه کار واخله، زما عمل ته مه ګوره، زما تر وسې راباندې بار واچوه، هغسې نه چې زما ترمخه دې پر نورو اچولي وو.(*) زما له شان سره راسره برابره معامله وکړه، زماکړه پرما تاوان او ستاکرم پر ما احسان!

الهي، ته زموږ حال وينې، زموږ بې وسي هم وينې. بې له تا چاته مخ واړوو ؟ بې له تا چاته فرياد وکړو او له چا مرسته وغواړو ؟ ته مو عرض واخلې او ته مو حال سم کړې!

الهي، موږ ګنهکار يو، موږ شرمسار يو، چاته ورشو ؟ له هر باطله بېزار يو. تاته ژاړو، سر په اذکار يو، نه په يو ځلې، بل په وار، وار يو، په سل، سل ځلې په زر، زر وار يو!

الهي، ته مو د رحمت پر اوبو پرېمنځه. الهي، ته مو د غفلت له خوبه راويښ کړه. الهي، که ويښ يو ته مو په سد کړه. الهي، که په سد يو، ته عقل راکړه، ته پوهه راکړه، ته مو هوښيار کړه!

الهي، که ګنهکار يو، ستا ګنهکار يو، ستا رحمت ته سترګې په لار يو، له نورو دروازو بېزار يو!

الهي، موږ ژوندي يو، خو په ژوند نه پوهېږو، ته مو په ژوند پوه کړه، ته مو په ژوند ښاد کړه، ته مو وجدان او ضمير ويښ کړه. ته مو د عقل سترګې بينا کړه. پر ښو او بدو مو ته اګاه کړه!

الهي ستا دربار ته بيا راغلم، بيا راغم او بيا به راځم، خو لاسونه مې تش دي، په تشو لاسونو راځم. ته مې تش لاسونه بېرته مه لېږه!

د متن لنډيز:

مُناجات د خدایﷻ یاد او له هغه ذات سره خبرې کول دي. له هغه سره خپل راز شريکول دي. له هغه لوی ذات څخه د خپلو اړتياوو د پوره کولو غوښتل دي. هغه ته خپله بېوسي ښکاره کول دي. هغه ته دا ويل دي، چې: ((لاحول و لا قوة الا بالله)).

څرګندونې

* د بقرې د سورې وروستيو آيتونو: ((لاتَحْمِلْ عَلينا اِصْراً كما حَمَلْتَهُ...)) ته اشاره ده.

** لاحول و لا قوة الا بالله، د الله (له مرستې پرته) د (ښو) د کولو او د (بدو) د نه کولو هيڅ وس نه لرم. يعنې د الله له مرستې پرته له ګناه څخه د مخ ګرځولو او د نيکو کارونو د سرته رسولو وسه نه لرم.

فعاليتونه

۱ـ دوه تنه زده کوونکې دې په وار سره د ټولګي په وړاندې راشي او د مُناجات په اړه دې څرګندونې وکړي.

۲ـ زده کوونکې دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې په خپلو منځونو کې په پورته يوه مُناجات خبرې وکړي، معنا دې څرګنده او د هغو يو تن استازی دې مهم ټکي وليکي او په ټولګي کې دې يې ولولي.

۳ـ درې تنه زده کوونکې دې د ښوونکي په لارښوونه پورته مُناجات په خوږه ژبه د نورو په وړاندې ديکلمه کړي.

۴ـ پنځه تنه زده کوونکې دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې د ژمي رخصتي يې څنګه تېره کړې ده.

۵ـ څلور تنه نور زده کوونکې دې د روان نوي تعليمي کال په اړه پر خپلو پلانونو وغږېږي.

کورنۍ دنده

زده کوونکې دې هڅه وکړي، د پورته مُناجات په څېر څو کرښې مُناجات وليکي او په بله ورځ دې يې په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د ستر پیغمبرﷺ سیرت

د اسلام د ستر پیغمبر حضرت محمدﷺ سیرت د راتلونکو نسلونو روزنې ته، چې د ایمان د لارې لارویان دي، بنسټیز توکي دي. هغوی د خپل استمرار، دعوت او بقا عوامل په همدې اخلاقو کې ویني. د پیغمبر ﷺ اخلاقو ته ډېر ژور پام هغه راز رابرسېره کوي چې د تاریخ د بدلون لامل شو. که څوک د حضرت پیغمبرﷺ سیرت او اخلاقو ته پام وکړي، نو د هغه په دې وینا به پوه شي: ((زه په خپلو لاسونو داسې یو امت روزم چې راتلونکی تاریخ په لاس کې واخلي.)) حضرت پیغمبرﷺ د ناخوالو په وړاندې د زغم او حوصلې، پر حق ټینګار او د نړۍ له لوړو او ژورو سره د مخامخ کېدو پر مهال په ډننې ډاډ او اطمینان کې ساری نه درلود. په زړه سوي، نرمۍ او بزرګوارۍ کې یې په دې نړۍ کې له موجودو مفاهیمو لوړ ځای درلود. هغه ددې لپاره پیدا شوی و چې پر پېښو او حوادثو بریمن شي؛ انساني نړۍ ته سمون ورکړي؛ انسانانو ته د یوه او واحد خدای جل جلاله د عبادت بلنه ورکړي او خلک سمې لارې ته راوبولي. له دې امله حضرت محمدﷺ تل د بشر په تاریخ کې د الهام منبع او سرچینه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت محمد مصطفیﷺ وروستی پیغمبر دی. هغه د نیکو او غوره اخلاقو یوه ټولګه وه. د هغه همدا غوره او نیک صفتونه وو چې د اسلام سپېڅلی دین د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خپور شو. نن د نړۍ په بېلا بېلو هېوادونو کې له یو نیم ملیارد څخه زیات مسلمانان ژوندکوي او ورځ په ورځ دا لړۍ لا پسې پراخېږي. د اسلام ستر پیغمبر د اخلاقو او غوره صفتونو داسې یوه ممتازه څېره وه چې په لیک کې نه ځایېږي. د خلکو زړونه د هغه له درناوۍ ډک دي او ساتل یې د ایمان جزء یا برخه بولي؛ ځکه یې د سر او مال په بیه ساتي.

حضرت محمد مصطفیﷺ له هر لوري یو پیاوړی، نیک خویه، زړه سواند او مهربان شخصیت و. حضرت باري تعالی د اسلام ستر پیغمبر ته فرمایلي دي: ((وَ اِنَّکَ لَعَلٰی خُلُقٍ عظیم.)) په رښتیا چې ته د عظیمو او لوړو اخلاقو خاوند یې. حضرت محمدﷺ فرمایلي دي: ((بعثت لاتمم مکارم الاخلاق))، یعنې زه ددې لپاره ګومارل شوی یم چې نیک او غوره اخلاق د بشپړتیا پولې ته ورسوم.

په سیرة النبي کې د اسلام د ستر پیغمبر د صورت او سیرت په اړه راغلي دي: ((نوراني څېره او غوره اخلاق یې درلودل. زړه راکښونکی او ښکلی سړی و. سترګې یې ډېرې تورې، باڼه یې لوړ، وروځې یې کږې او نښتې وې. د چوپتیا په وخت کې به یې وقار څرګند و. که خبرې به یې کولې، نو د سترتوب نښې به پکې څرګندېدې. خوږ ژبی و، ډېرې خبرې یې نه کولې. ونه یې نه ډېره لوړه او نه ډېره ټیټه وه. ملګرو یې ډېر زیات درناوی کاوه. د خبرو پر مهال به ورته ټولو غوږ نیولی وو او د امر پرمهال به یې یو له بل څخه مخکې کېدل. د هغه د امر په سرته رسولو کې به له ځانه تېرېدل. خوا به یې تل له یارانو ډکه وه، نه به یې تندی تریو و او نه به یې د چا عیب لټولو. بښونکی، له زغمه ډک او رښتیا ویونکی و. د وعدې په سرته رسولو کې ترټولو مخکښ و. په لومړۍ لیدنه کې به یې هر چاته هیبت او پرتم څرګندیده. چا چې به ورسره خبرې کولې، نو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتیا به یې ورسره مینه پیدا کېده...))

رسول اکرمﷺ ډېره فصیحه او بلیغه ژبه درلوده. ډېرې څرګندې، معنا لرونکې او بې تکلفه خبرې یې کولې. د عربي ژبې په ټولو ګردودونو پوهېده او له هر چاسره به یې د هغه په ګړدود خبرې کولې. په کلمو کې یې رڼایي نغښتې وه. الهي وحې هم په دې کار کې د هغه مرستندویه وه. زغم او حوصله مندي، عفو او د ستونزو او کړاوونو په وړاندې صبر، هغه صفتونه وو چې خدایﷻ هغه ته ورکړي وو؛ ځکه سره له دې چې حضرت رسول اکرمﷺ ډېر کړاوونه ولیدل، خو بې صبره نشو او د ناپوهانو او جاهلانو د افراط په وړاندې یې له حلم او نرمۍ پرته هیڅکله بل کار ونه کړ.

هرکله به چې د اسلام د ستر پیغمبر مخې ته دوه کارونه پراته وو، نو ډېر اسانه به یې ترې غوره کاوه، په دې شرط چې په هغې کې به ګناه نغښتې نه وه. هیڅکله یې له چا څخه غچ نه اخیست، مګر داچې شریعت به تر پښو لاندې شوی و. د خدای رسول له قهر او غوسې ډېر لیرې و. حضرت محمدﷺ په ورکړه او سخاکې داسې مقام درلود چې د بل چا وسه ورته نه رسېده. وایي له رسول اکرمﷺ څخه داسې شی نه و غوښتل شوی چې هغه یې په وړاندې ((نه)) ویلي وي. ګران پیغمبر تر ټولو زړور و او تل به په سختو شرایطو کې حاضرېده.

هغسې چې دوستانو او دښمنانو پرې اعتراف کړی دی، حضرت محمدﷺ ښځونکی، پاک لمنی، رښتینی او امین شخصیت و. له پیغمبرۍ دمخه د امین لقب ورکړ شوی و. له اسلام دمخه د جاهلیت په دوره کې د عدل لپاره له هغه څخه مرسته غوښتل کېده. حضرت محمدﷺ تر ټولو متواضع او له لویۍ لیرې و. هغه نه غوښتل د پاچاهانو په څېر یې مخې ته خلک پورته شي. له خپلو اصحابو سره د یو عادي شخص په توګه کښیناسته. خپل شخصي کارونه به یې پخپله کول؛ جامې به یې په لاس ګنډلې او پیوندولې؛ خپلې میږې یې لوشلې؛ په خپلو وعدو ولاړ و او تل یې له زړه سوي کار اخیست. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاشرت، ادب او نیکو اخلاقو کې تر ټولو دمخه و. پیغمبر اکرمﷺ بده ژبه نه کاروله، پر چا یې لعنت نه وایه. په بازار او لارو کې یې په لوړ غږ خبرې نه کولې. بدی ته یې په بدی ځواب نه ورکاوه، بلکې په عفوې او بښنې به یې ځوابوله. هیڅکله یې څوک نه پرېښودل چې د درناوي په نامه یې شاته روان شي. په خوړو او جامو کې یې له خپلو خادمانو او لاس لاندې کسانو سره توپیر نه درلود. له اړتیا پرته یې خبرې نه کولې. د هرقوم مشر یې د هغه قوم مشر ګاڼه او د هماغه قوم پر مشرۍ یې ګومارلو. د نیکۍ قدر یې کاوه او پر هغې یې ټینګار کاوه. له بدۍ یې کرکه کوله. کار یې په ډېر اعتدال سر ته رساوه، اختلاف او مجادله یې نه کوله. نژدې یاران یې تر ټولو غوره خلک وو. هغه ته تر ټولو ګران هغه څوک و، چې تر نورو زیات له خدایه وېرېده. د هغه چا منزلت یې لوړ ګاڼه چې تر نورو یې له خلکو سره زیاته مرسته، همکاري او غمخوري کوله. په مجلسونو کې یې د ځان لپاره کوم ځانګړی ځای نه ټاکه. د خلکو په منځ کې به په یو خالي ځای کې کېښناسته. ټولو ناستو خلکو ته به یې یو ډول پام کاوه چې په غونډې کې ناست کسان ونه وایي تر هغه ورته بل سړی غوره دی. پیغمبرﷺ په غونډو او مجلسونو کې تر ټولو باوقاره شخصیت و. لاس او پښې یې هرې خوا ته نه غځولې. خندا یې یوازې یوه موسکا وه. خبرې یې له اندازې لړې او ډېرې نه وې.

حضرت پیغمبرﷺ په ډېرو بې نظیرو صفتونو او کمالونو ښکلی شوی و، خدای ښه ادب ورکړی او خطاب یې ورته کړی و: ((و انک لعلی خلق عظیم))

دې اخلاقي ځانګړتیاوو د خلکو زړونه حضرت پیغمبرﷺ ته داسې نژدې کړل؛ داسې د خلکو په زړونو کې محبوب او داسې یو لاربښود ترې جوړ شو چې د قوم سرکشي او غرور یې په نرمۍ بدل او ډلې، ډلې د خدای په دین مشرف شول او نن پېړۍ وروسته د هغه مینه، محبت او درناوی د هرمسلمان په زړه کې ځپې وهي. (صلی الله علیه وسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

نبوي اخلاق په حقیقت کې د پیغمبر اکرمﷺ له رسالت څخه عبارت دي، چې هغه یې د وینا، کړنې او تګلارو له لارې بشري ټولنې ته وړاندې او په پایله کې یې د ژوند معیارونه بدل کړل. نیکې او ښه چلند یې د بدۍ او ناوړه چلند پر ځای دود کړ. خلک یې له ظلمت او تیارې څخه نور او رڼايي ته رهنمايي کړل؛ بنده ګان یې د بنده د بنده ګۍ پرځای د واحد خدای بنده ګۍ ته راوبلل. د تاریخ تګلوری یې برابر او سمې لارې ته سیخ کړ او په بشري نړۍ کې یې د ژوند لاره بدله کړه؛ خو په دې ټکي پوهیدل له دې پرته شوني نه دي، تر هغه چې د پیغمبر اکرمﷺ له رسالت څخه د دمخه وخت حالتونه د هغه جناب له رسالت څخه له راوروسته حالت او بدلونونو سره پرتله نشي.

فعالیتونه

۱_ څو تنه زده کوونکي دې د وار له مخې د ټولګي مخې ته راشي او د حضرت محمدﷺ د غوره اخلاقو په اړه دې دوه، دوه دقیقې وینا وکړي.

۲_ زده کوونکي دې په پنځو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د اسلام پر دین د خلکو د مشرف کېدو د لامل په توګه د حضرت رسول اکرمﷺ د اخلاقو په ارزښت غور وکړي، خپلې موندنې دې تنظیم کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه د نورو زده کوونکو په وړاندې ولولي او ټول زده کوونکي دې پرې ازاد بحث وکړي.

۳_ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او لاندې کلمې دې د متن په مناسبو ځایونو کې وکاروي او نورو ته دې واوروي:

ګناه، ستر، غوره، زړور، پراته، غچ ، اسان، وسه ، تر پښو لاندې ،ګران، نغښتې، ورکړه، غوسې، حاضرېده

هرکله به چې د اسلام د.... پیغمبر مخې ته دوه کارونه ... و و، نو ډېر .... به یې ترې ... کاوه، په دې شرط چې ... به په کې .... نه وه. هیڅکله یې له چا څخه ... نه اخیست، مګر داچې شریعت به ...... شوی و. د خدای رسول له قهر او.... ډېر لیرې و. حضرت محمدﷺ په ورکړه او سخاکې داسې مقام درلود، چې د بل چا ... ورته نه رسېده. ... پیغمبر تر ټولو... و او تل به سختو شرایطو کې .....

۴_ د محمدﷺ وینا او عمل ته څه وایي؟ دوه تنه زده کوونکی دې پرې خبرې وکړي.

۵_ که د زده کوونکو په ډلې کې د کوم یو نعت یاد وي، د ټولګي په وړاندې دې یې په خواږه اواز ولولي.

۶_ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. یو تن دې په متن کې پنځه ګونې یاګانې ولټوي او د هغوی اړوندې کلمې دې نورو ټولګیوالو ته ولولي. بل زده کوونکی دې په متن کې ساده بیانیه جملې او دریم تن دې مرکبې جملې پیدا او نورو زده کوونکو ته دې په ګوته کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د رسول اکرمﷺ د اخلاقو په اړه لس کرښې مقاله ولیکئ او په بله ورځ دې ټولګي ته راوړي.

پاکه عقیده، حیا او عفت، له هېواد سره مینه د ایمان له نښو نښانو څخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سولې ارزښت

هغسې چې ژوند د کار نوم دی، سوله د ژوند نوم دی. د ژوند لپاره کار اړین دی. که کار نه وي، سړی که ژوندی هم وي، په مړو شمار دی. ژوند او کار یو د بل مترادف دي. چېرته چې ژوند وي، هلته کار وي؛ چېرته چې کار وي، هلته ژوند وي. بې له کاره ژوند معنا نه لري. همداسې سوله درواخلئ. سوله د ژوند نوم او ژوند د سولې نوم دی. که سوله نه وي، ژوند تریخ دی. که سوله نه وي ژوند، ژوند ته نه پاتې کېږي. که سوله نه وي، ژوند به څه ارزښت ولري. د سولې ارزښت هغه مهال ډېر څرګند دی چې یو ولس په جګړې کې ښکېل وي. د هوسايي په ارزښت هغه مهال انسان پوهېږي چې په کړاو اخته شي.

د یو سوله ییز ژوند ارزښت په څه شي کې پروت دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله ډېر پراخ مفهوم لري. سوله د انساني ژوند بنسټ جوړوي. سوله ژوند ته رنګ او خوند ورکوي، خو دا رنګ او خوند هغه مهال سړي ته څرګندېږي چې سوله نه وي.

سوله له دوو تنو څخه نيولې، بيا د کورنۍ د غړو، قومونو او ولسونو او په پای کې د يو هېواد دننه د استوګنو خلکو تر منځ د هغوی په ورځني ژوند اغيز کوي. که دوه تنه په خپل منځ کې پر يوه شي خوابدي شي، نو اړيکي يې شلېږي؛ که په يوې کورنۍ کې د پلار او مور، د مور او پلار او اولادونو يا د اولادونو په خپلمنځي اړيکو کې تاوتريخوالی راشي، ژوند يې تريخېږي.

که يو ولس په خپل منځ کې يو تر بله په جنګ جګړو بوخت وي، يا پر يوه خپلواک هېواد باندې پردي بريد او يرغل وکړي، نو عادي او ورځنۍ اړيکي يې شلېږي او ژوند يې له ستونزو سره مخامخ کېږي.

په پورته ټولو حالاتو کې د سولې نشتوالی ورځنی ژوند له خنډونو سره مخامخ کوي او د پرمختګ او سوکالۍ مخه يې نيسي. د جګړې په شرايطو کې د ژوند څرخ په ټپه درېږي. خلک وژل کېږي؛ ټپي کېږي؛ نيول کېږي؛ اسيران کېږي؛ بېکوره کېږي؛ مهاجرت او کډوالۍ ته اړايستل کېږي؛ کورونه او ښارونه په کنډوالو اوړي؛ کرنيزې ځمکې شاړېږي؛ د اوبه خور بندونه ويجاړېږي؛ ښوونځي تړل کېږي؛ پلرونه د زامنو جنازې خاورو ته سپاري او زاړه په ځوانانو نولېږي؛ روغتونونه ناروغانو اوټپيانو ته نشي رسېدای. همداسې بېشمېره نورې ناخوالې دړواخلئ.

وګورئ، په جګړې کې ښکېليدل او له سولې لاس په سر کېدل انسان له ځومره ستر ناتار او کړاو سره مخامخ کوي. کله چې خولې وتړل شي، عقل او پوهه مغلوبه شي او پر ځای يې يو او بل د ټوپک د شپېليو په خولو خبرې پيل کړي، نو ناخوالې زېږي او رڼا پر تورتم بدلېږي.

داسې کوم کار او مشکل نشته چې په خبرو حل نشي، خو که د خبرو د اورېدو لپاره غوږونه کاڼه نشي او ناپوهي پر پوهې برلاسې نشي، ځانې ګټې اومنفعتونه پر ملي ګټو درانه نشي، که د ځان تر څنګ نور هم ومنل شي، که زغم او ځان تېرېدنې ته د يو بنيادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل په سترګه وکتل شي، نو داسې کومه ستونزه او ربړه نه پاتې کيږي چې حل او هواره نشي.

سخ پر هغه چا، پر هغه قوم، ولس او پر هغه پرګنو، چې ځان تر نورو لوړ نه ګڼي، د هر چا پوله او بريد پېژني؛ سوله پر تاوتريخوالي، جنګ او جګړې غوره بولي؛ ټولې ربړې او ستونزې د جرګو پر ټغر هواروي.

د متن لنډيز:

سوله انساني اړتيا ده. سوله ژوند ته وايي. که سوله نه وي، ژوند تريخ وي. جګړه د شخړو او لانجو د حل لاره نه ده. شخړې په خبرو او جرګو هوارېږي. افغانان له جرګو سره لرغونې بلدتيا لري. خپل ټول تاوتريخوالی په خبرو لېرې کوي. پوهان او هوښياران د ټوپک د شپېليو پر ځای په خولو خبرې کوي. د لاس غوټه په لاس پرانيزي. خپلو اولادونو اوماشومانو ته نيک او خوږ ميراث پرېږدي. خپل هېواد او خپله خاوره ورته ګرانه وي. خپلوځانونو او خپلو هېوادوالو ته د يو هوسا او سوکاله ژوند په لټه کې وي. هڅه کوي، خپل هېواد د سيمې او نړۍ د هېوادونو په ليکه کې ودروي. دا ټول هغه مهال شوني دي چې خپلمنځي دښمنی او تربګنی شاته پرېښودل شي او ټول په دې وينا عمل وکړي چې:

که زه وايم چې زه يم او ته وايې چې زه يم؛نه به ته يې نه به زه يم.

خو که زه وايم چې ته يې او ته وايې چې ته يې؛ هم به ته يې هم به زه يم.

فعاليتونه

۱ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د پخې له مخې د ټولګي مخې ته راشي او دوه، دوه دقيقې دې د سولې په اړه خبرې وکړي.

۲ ـ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وويشل شي. هره ډله دې پر لاندې ټکو خبرې اترې وکړي:

- سوله څنګه ټينګيږي؟
- د سولې په ټينګولو کې کومو اصولو ته بايد پام وشي؟
- د سولې په اړه د خبرو اترو اساسي ټکي کوم دي؟

هره ډله دې په لنډ ډول خپل نظر وليکي او د هرې ډلې يو تن استازی دې په وار سره د ټولګي پر وړاندې خبرې وکړي. په پای کې دې پوښتنو ته ځوابونه ووايي او له خپلو نظريو څخه دې دفاع وکړي.

۳_ هر زده کوونکی دې په ځانګړي ډول له لاندې کلمو څخه يو متن جوړ کړي او د نورو په وړاندې دې ولولي:

سوله، انساني، ژوند، بنسټ، سوله، رنګ او خوند، خوابدي، اړيکې، شليږي، ژوند، ترخيږي.

۴_ دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په استازيتوب د ټولګي مخې ته راشي. يو له بل څخه دې د سولې په اړه پوښتنې وکړي او ځوابونه دې واوري. نور ټولګيوال دې ورته غوږ شي. په پای کې دې د پوښتنو او ځوابونو په اړه خپل نظر څرګند کړي.

۵_ لاندې اصطلاحګانې او عبارتونه څه معنا لري؟ خبرې پرې وکړئ او که داسې نورې اصطلاحګانې او عبارتونه درته ياد وي، ويې وايئ:

د لاس غوټه په خولې پرانيستل؛ د ټوپک په شپېلۍ خبرې کول؛ د ژوند څرخ په ټپه درېدل، لاس په سر کېدل.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په هېواد کې د سولې او امنيت د ټينګولو په اړه خپل وړانديزونه او نظريې وليکي او بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

جګړه د هر ولس تدريجي ځان وژنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم لوست

ټولنه او نوی نسل

هره ټولنه له ماشومانو، پېغلو، ځوانانو او زړو څخه جوړه شوې ده. هر يو يې پر خپل خپل ځای ډېر ارزښت لري. ماشومان د سبا ورځې ميندې او پلرونه دي. هغوی سمې او سالمې روزنې ته اړتيا لري. هغوی د خامې اوسپنې په څېر دي. هره بڼه چې مو زړه وي، هغه ترې جوړولای شئ. پېغلې او ځوانان د عقل او متو زور لري. هغوی د يوې ټولنې د ملا تير جوړوي. که سم وروزل شي، د ټولنې ښه معماران به وي. که پام ورته نه وي شوی، نو کېدای شي د ټولنې بنسټونه ونړوي او پر بله يې واړوي. مشرانو او زړو خلکو تر شا ډېرې تجربې او د ژوند خوږې او ترخې پرېښې دي. هغوی د درناوي وړ دي.
پېغلې او ځوانان څنګه د يوې ټولنې بنسټ ټينګولای شي؟

پېغلې او ځوانان د يوې ټولنې د ملا تير جوړوي. رګونه په بدن کې ستر ارزښت لري. پاکه وينه له زړه څخه د بدن ټولو ځايونو ته رسوي او په بدل کې يې کارېدلې وينه د تصفيې لپاره زړه ته لېږدوي.

پېغلې او ځوانان همداسې درواخلئ. هغوی د ټولنې تر ټولو ستر او ارزښتمن پوړکی دی. څومره چې هغوی په ښوونه او روزنه ښه سمبال وي؛ څومره چې يې روزنه او تربيه رغنده او سالمه وي؛ څومره چې د ټولنې د خواخوږۍ احساس ورسره وي؛ په هماغه اندازه به د ټولنې لپاره د هغوی ارزښت او اهميت زيات وي. د ټولنې لوړوالی او ځوړوالی د پېغلو او ځوانانو په سمې روزنې، نيکو اخلاقو او لوړ احساس پورې اړوند دی. په يوې ټولنې کې د ناخوالو په وړاندې بې توپيره پاتې کېدل د پېغلو او ځوانانو ارزښت راټيټوي.

پېغلې او ځوانان په يوې ټولنې کې ستر رسالت پر غاړه لري. هغوی دنده لري ټولنه سم لوري ته رهبري کړي. په ټولنې کې زړو ناسمو دودونو او رواجونو ته د پای ټکی کېږدي. د بېلګې په توګه وګورئ، افغاني ټولنه له يو لړ ناوړو دودونو سره لاس او ګرېوان ده؛ پېغلې په بدو کې ورکول کېږي؛ پېغلې او ځوانان له خپلې خوښې پرته يو بل ته ودېږي؛ په ودونو او مړو کې ملاماتوونکي دودونه او رواجونه سرته رسېږي او همداسې نور نامنلي او ناګټلي دودونه او رواجونه. که چېرته پېغلې او ځوانان د خپلو مشرانو په مرسته وغواړي دا ناوړه دودونه واړوي، کولای شي دا کار وکړي. له خپلو مشرانو سره کښيني او له هغوی سره ددې دودونو د منفي او ناوړو اړخونو په اړه خبرې وکړي او هغوی ته روښانه کړي چې نننۍ ټولنه هاغه د پېړيو، پېړيو پخوانۍ ټولنه نه ده، بلکې نننۍ ټولنه نوې غوښتنې او نوی ژوند غواړي. اوس نړۍ د يو کلي بڼه غوره کړې ده. د يوې ټولنې دود او فرهنګ ډېر ژر په يوې لارې نه په يوې لارې پر بلې ټولنې اغېز کوي. د نشه يي توکو په کاروني کې يو شمېر ځوانان بې توپيره پاتې شوي دي. په داسې حال کې چې دوی کولای شي په کلکه د هغې مخه ونيسي اوپرې نهږدي چې پېغلې او ځوانان په هغې روږدي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

د يوې ټولنې په جوړښت کې پېغلې او ځوانان تر ټولو ارزښتمن او ډېر مهم اغېز لري. په دې معنا، همدا پېغلې اوځوانان دي چې د ټولنې جوړښت ساتي او ټينګوي يې. ځوانان او پېغلې بايد ډېر سم وروزل شي، د هر شي ارزښت او اهميت يې ورته په ګوته شي او خپل مسؤوليتونه او دندې وپېژني چې وکړای شي په سبانۍ ژوندکې دې جوړښت ته په ارادې ډول وګوري او خپل مسؤوليت سرته ورسوي. پر دې ټکي پوهېدل اړين دي چې د بامسؤوليته ځوان نسل د رامنځته کولو لپاره لا له هماغه کوچنيوالي او ماشومتوب څخه د هغوی سمې او رغندې روزنې ته بشپړ پام وشي او په مسؤوليت وروزل شي، که نه نو خدای مه کړه، بيا به وخت تېر وي او د لاسونو موښل به د ټولنې له شلېدو پرته بل څه لاس ته را نه وړي.

فعاليتونه

۱ــ په يوې ټولنې کې د ځوان نسل ارزښت څه شی دی؟ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې پرې خبرې وکړي. نور زده کوونکي کولای شي، پر موضوع ازاد بحث وکړي.

۲ــ زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو وويشل شي. هره ډله دې له ځوان نسل څخه خپلې غوښتنې او د هغو ځوابونه وليکي او د هغوی يو تن استازی دې يې د نورو په وړاندې ولولي.

۳ــ د نشه يي توکو د کرکيلې او پر نشو باندې د اخته کېدو د مخنيوي لارې کومې

دي؟ ځلور تنه زده کوونکې دې په دې اړه د نورو په وړاندې خبرې وکړي.

۴_ کورنۍ تربیه او روزنه د ځوانانو پر ژوند څه اغېز لري؟ ایا یوازې کورنۍ د ځوانانو پر روزنې اغېز لري، که نور لاملونه هم شته؟ یو تن زده کوونکی دې د پورته پوښتنې په اړوند له نورو ټولګیوالو سره خبرې وکړي او پایله دې پر تختې ولیکي.

کورنۍ دنده

ځوانانو ته څه کول په کار دي؟ هغوی څنګه کولای شي خپلې ټولنې ته ګټور او اغېزمن واقع شي؟ د ځوان نسل رول د یوې ټولنې په ودانۍ او پرمختګ کې څه دی؟ زده کوونکي دې په دې هکله لس کرښې مقاله ولیکي او ټولګي ته دې یې راوړي. هڅه دې وکړي، چې لیکنه یې ادبي رنګ ولري.

زده کوونکي دې لاندې څلوریزه ولولي او خوند دې ترې واخلي:

چې یې عرش او کرسی لاندې تر قدم دي
بالاتر دی هسې شان قدم د زړه
د خلیل تر کعبې دا کعبه ده لویه
که آباد کا څوک ویران حرم د زړه

عبدالرحمٰن بابا

زغم لویه زړورتیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

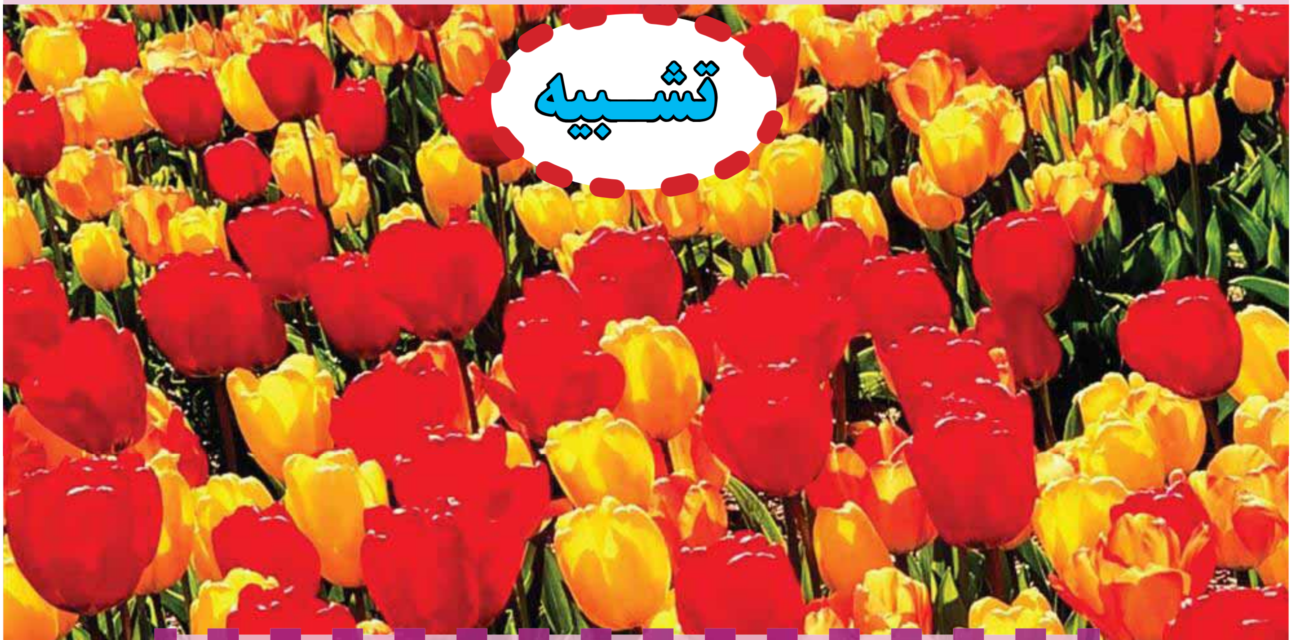

تشـــبيه

عربي خورا بدايه ژبه ده، شعر او شاعري پکې خپل اوج ته رسېدلې. شعرونه يې خپل اوزان لري. همدا شان د بديع او بيان په گانو سينگار شوې ده. لومړنی شخص چې په اسلامي دوره کې يې د بيان د علومو يا ادبي فنونو تتبع او څېړنه وکړه، ابو عبيده مثنی (۲۱۱ هـ .کال مړ) و. د بيان فن عبدالله بن معتز (۲۹۶ هـ. مړ) وضع کړ او بيا ډېرو اديبانو پر دې فن کار وکړ. په گران هېواد کې د اسلام راتگ او له هغې سره سم د مذهبي ژبې په توگه د عربي ژبې نفوذ پر پښتو او دري ادبياتو خپلې وزرې وغوړولې. زموږ ملي ادبياتو ځان په دې بهير کې ورگډ کړ. د هغوی لار يې خپله کړه او د عربي ژبې پر اوزانو برابر د نظم او شعر ويل پيل شول.

په ادبي فنونو کې معاني، بيان او بديع شامل دي. په بيان کې له تشبيه، استعارې، کنايې او مجاز څخه بحث کيږي. د بديع علم د وينا يا کلام لفظي او معنوي ارزښتونه يا لفظي او معنوي ادبي صنعتونه راپېژني او په معاني کې د وينا بيان او مطلب د ښې افادې لارو چارو ته پاملرنه کيږي او په بنستيزه توگه له فصاحت او بلاغت څخه بحث کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیان څرګندولو ته وايي او په ادبي اصطلاح کې هغه پوهنه ده چې په مرسته یې یوه یا څو معناوې په داسې بېلا بېلو لارو ادا شي چې د څرګندتیا او ابهام له مخې ښکاره توپیر ولري.

تشبیه ورته والي ته وايي. دا ورته والی به یا په بڼه کې وي یا به په معنا کې وي؛ یعنې که دوه شیان یا دوه حالته څو ګډ صفتونه، وجهې او مشابهتونه سره ولري، تشبیه بلل کیږي. په ادب کې دا ورته والی په حقیقي معنا نه را اخیستل کیږي، بلکې یو شی له بل شي سره پرتله کیږي. د بېلګې په توګه مخ له ګل سره تشبیه کول. ګل ښایسته وي، سور او سپین وې، تازه وي، نو مخ ته هم د داسې صفتونو ورکول هغه له ګل سره ورته کوي. دویم دا چې ښکلا او صفت له لومړی (مشبه) نه په دویم (مشبه به) کې زیات وي. که و وایو حمید د جمیل په څېر تکړه دی. نو دا مازې تشابه شوه، خو که و وایو ګلالۍ د ګل په څېر ښایسته ده. دلته ګلالۍ له ګل سره تشبیه شوې ده.

ادبپوهانو په واقعیت کې تشبیه د معنا د بیانولو ډېره لومړنۍ او اسانه لاره چاره بللې ده. څرنګه چې انسان د ډېرو کارونو او شیانو له ماهیت او حقیقت څخه خبر نه دی او هغه شیان نشي تعریفولای، نو له هغو شیانو سره چې ښه یې پېژني او ورسره اشنا دي، تشبیه کوي یې.

تشبیه پنځه رکنونه لري: مشبه، مشبه به، د تشبیه وجه، د تشبیه توري، د تشبیه غرض.

۱ - مشبه، هغه ته وايي چې له بل شي سره ورته یا تشبیه کیږي. لکه، د مخ ورته کول له ګل سره.

بېلګې:

هیڅ مې نه زده محبت که اور دی دا
په اور سوځم په رضا که زور دی دا

په دې بیت کې "محبت" مشبه، "اور" مشبه به، "که" د تشبیه توری دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې بيت ته وګورئ:

چې ريبي مې بې صرفې د زړګي ولې
کړې وروځې دي د يار کـه لـور دی دا

په پورته دويم نيم بيتي کې "وروځې" مشبه، "لور" مشبه به، "د وروځو او لور" ترمنځ "کوږوالی" وجه شبه ده.

۲ - مشبه به، هغه ته وايي چې د بل شي ورته والی او تشبيه يې ورسره کېږي، لکه مخ، چې له ګل سره تشبيه شوی دی. وګورئ په لاندې بيت کې:

الـهي د مـحبـت سـوز و ګـداز را
په دا اور کې د سهي سمندر ساز را

په دې بيت کې "محبت" له "اور" سره تشبيه شوی دی. "محبت" مشبه او "اور" مشبه به دی.

۳ – د تشبيه وجه، هغه يو يا څو مشترک صفتونه چې د مشبه او مشبه به ترمنځ موجود وي، د تشبيه وجه يې بولي. لکه په دې لاندې بيت کې:

د بـادام په څېر مې زړه سـوری سـوری شي
چې راپـورتـه پـه غـمـزه سـترګو بـانـه کړې

په پورته بيت کې "زړه" مشبه، "بادام" مشبه به، "په څېر" د تشبيه کلمه، "سوری سوری کېدل" يې د مشترک صفت يا تشبيه وجه ده. د تشبيه وجه بنايي په مشبه به کې تر مشبه زياته، قوي او څرګنده وي.

۴ - د تشبيه توري يا کلمې: هغه توري يا کلمې چې مشبه له مشبه به سره تړي، د تشبيه توري ورته وايي، لکه: په څېر، په شان، غوندې، هغسې، هسې، داسې، څنګه، لکه، په دود، په څېر، ...

آينې غـونـدې خوله پټه سـوال جـواب کړه
مـنـاسـب نـه دی اشـنـا تـه رسـوا عـرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته بیت کې "شاعر" مشبه "آینه" مشبه به، "غوندې" د تشبیه کلمه ده. یا:

چې د سپرلي گـــلونـــه گـــورم   ماته د گل په شان جانان رایادوینه

په دې لنډۍ کې "جانان" مشبه "گل" مشبه به، "په شان" د تشبیه کلمه ده.

۵ - د تشبیه غرض: هغه مقصد اومطلب چې له تشبیه څخه اخیستل کیږي، د تشبیه غرض ورته وایي. هدف لپاره یو شی له بل شي سره تشبیه کیږي.

د تشبیه ډولونه:

تشبیه د بېلابېلو خواوو او څرنگوالي په اعتبار زيات ډولونه لري. دلته يې دا لاندې ډولونه درپېژنو:

الف: د طرفينو د موقعيت له مخې په دوه ډوله ده:

اول: مفروقه تشبیه، چې په يو بيت يا نيم بيتي کې د هرې مشبه ترڅنگه مشبه به راغلې وي، لکه:

لال دې شونډې، غاښ مرغلرې
خوله دې غونچه قند دې خبرې
کامگار گدای شه ستا په در کې
چېرې يې نـه کـا رقيبان لرې

د پورته شعر لومړي نيم بيتي کې "شونډې" مشبه، "لال" مشبه به، غاښ" مشبه، "مرغلرې" مشبه به دی. په دويم نيم بيتي کې "خوله" مشبه، "غونچه"مشبه به، "خبرې" مشبه، "قند" مشبه به دی. څرنگه چې مشبه له هرې مشبه به سره نژدې واقع شوې ده، نو مفروقه يا جلا جلا تشبیه يې بولي.

اوښکې در، رنگ کهربا، زړه لکه لال
جنس مې ډېر ولې رونق د بازار نشته

په پورته بیت کې "اوښکې" له "مرغلرو"، "رنگ" له "کهربا" او "زړه" له"لال" سره تشبیه شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوله غونچه، سترګې نرګس، زلفې سنبل دي
خط ريحان دی څه ګـلـــزار په لاس راکـېوت

په دې بيت کې "خوله" له "غونچې"، "سترګې" له "نرګس"، "زلفې" له "سنبل" سره تشبيه شوي دي. د طرفينو د موقعيت له مخې مفروقه تشبيه بلل کيږي.

مخ دې څـــراغ سينه دې باغ دی خدايه پتنګ شم که بورا وربانديې شمه
زلفې سنبل مخې دې ګلاب دی زنه دې سيب د سمرقند در دې غاښونه

دويم: ملفوفه (نغاړلې يا په لفافه کې) تشبيه

دا هغه تشبيه ده چې په يوه مسره يا بيت کې مشبه او په بله مسره يا بيت کې يې مشبه به راغلي وي. لاندې بيت ته وګورئ:

تـوروزلـفو تـه يـې ګـوره ښايسته دواړه رخساره
د جهان په بـاغ کې نشته سنبل هسې سمن هسې

په پورته بيت کې "زلفې" مشبه او "سنبل" مشبه به دی. "رخسار" مشبه، "سمن" مشبه به دی. ګورو چې دواړه مشبه په يو نيم بيتي او مشبه به په دويم نيم بيتي کې راغلي دي. يعنې مشبه به له مشبه سره نژدې نه ده راغلې. له دې امله يې ملفوفه (نغاړلې) تشبيه بولي.

نورې بېلګې:

دا څه زلفې، څه رخسار او څه ذقن دی
څه سنبل، څه ګـلاب، څه نسترن دی

* * *

تورې زلفې شنه خالونه سره رخسار
شنه توتيان دي سره ګلونه تور ښامار

د پورته بيت په لومړي نيم بيتي کې "زلفې"، "رخسار" او "ذقن" مشبه او په دويم نيم بيتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې "سنبل"، "گلاب" او "نسترن" مشبه به دي.
د دويم بيت په لومړي نيم بيتي کې "زلفې"، "خالونه" او "رخسار" مشبه او په دويم نيم بيتي کې "توتيان"، "گلونه" او "ښامار" مشبه به دي.
څرنګه چې مشبه او مشبه به سره نژدې نه دي راغلي، نو ملفوفه تشبيه ورته وايي.
ب:د ابتذال او ندرت له مخې تشبيه په دوه ډوله ده.
نادره تشبيه، مبتذله تشبيه

۱ - نادره تشبيه هغه تشبيه ده چې په شاعرانو کې لږ استعمال ولري او يا کوم شاعر نوې پيدا کړې وي. لکه په دې بيت کې:

لکه خس د سيلاب خلاص له گمراهی يم
پـر اوږو د رهـبـر سـپـور يـم تـر منزله

* * *

چې يې خال په مخ کې وينم حيرانيږم
پـه جـنـت کـې ولـې ږدي عـاصـي يـو گام

د پورته بيت په لومړي نيم بيتي کې د "يم" "م" چې د مفرد متکلم لپاره متصل ضمير دی مشبه او "خس" يې مشبه به دی. په دويم نيم بيتي کې "رهبر" مشبه او د لومړي نيم بيتي"سيلاب" مشبه به دی. د دويم بيت په لومړي نيم بيتي کې "خال" مشبه او په دويم نيم بيتي کې "عاصي" مشبه به دی. "مخ" مشبه، "جنت" مشبه به دی. څرنګه چې دغسې تشبيهات شاعرانو لږکارولي دي، نو نادره تشبيه بلل کيږي.
۲ - مبتذله تشبيه، هغه تشبيه ده چې په شاعرانو کې خورا زيات استعمال ولري. لکه:

مخ دې لکه گل صنم زلفې دې سنبل صنم

په پورته بيت کې "مخ" له "گل" سره او "زلفې" له "سنبل" سره تشبيه شوي دي. څرنګه چې هر شاعر دغسې تشبيهات کاروي، نو ځکه ورته مبتذله تشبيه ويل کيږي.
تشبيه نور ډېر ډولونه هم لري، خو مهم يې همدغه وو چې دلته دروپېژندل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او تشبیه دې نورو ته ورو پېژني.

۲ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. یو تن دې د تشبیه د رکنونو نومونه واخلي او بل تن دې تعریف او په یوې بېلګې کې دې یې وښيي.

۳ـ یو بل زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او د موقعیت له مخې دې د تشبیه ډولونه ووايي.

۴ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، یو تن دې د مفروقې او بل تن دې د ملفوفې تشبیه بېلګې ووايي.

۵ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، یو تن دې د ندرت او ابتذال د تشبیه توپیر څرګند کړي او بل تن دې هغه په بېلګو کې وښيي.

۶ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د غرض له مخې تشبیه څرګنده او بېلګې دې ووايي.

۷ـ ټولګی دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د یوې تشبیه څو مثالونه پیدا او د ډلې یو تن استازی دې هغه د نورو په وړاندې تشریح کړي.

۸ـ همدا پورته ډلې دې په ګډه په یو کاغذ کې تشبیه او د هغې ډولونه په یوه ګراف کې څرګند کړي او د هرې ډلې یو غړی دې هغه د ټولګي په وړاندې نورو ته تشریح کړي.

۹ـ یو یو زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او په خپل وار دې په لاندې بیتونو کې مشبه، مشبه به، وجه شبه، د تشبیه توري او د تشبیه غرض ولټوي او تشریح دې یې کړي:

شونډې دي یاقوت دي مرغلري سپین غاښونه
سرتر پایه درست د پاچاهانو خزانه یې
چې بلا یې د قامت راته ښکاره شوه
ګویا پاخېده بلا د قیامت
څو به شمېرم زه غمونه د هجران
هومره ډېر دي لکه رېګ د بیابان

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې يې خال په مخ کې وینم حیرانېږم
په جنت کې ولې ږدي عاصي يو گام
لکه پټ سپاره د جنگ نېزې پرغاړه
دا اوږده بانه پرې پورې سترگې ستا
دادې کمخۍ په لېچو بلوسي
که دې ماران په لېچو دوه ساتلې دينه
دا څه قد دی دا څه سترگې دا څه مخ دی
داڅه سروه څه نرگس دا څه گلشن دی
لکه باد صبا راشي ژر گذر کا
ما خوشحال چې ازمېيلی دی ميثاق ستا
که د زلفو مار يې وخوري عاشق گرم دی
چې يې لاس په اژدها باندې کنبېښې
ښاپېری چې لېده نشي سبب دادی
مخ دا ستا له شرمه نغاړې په حجاب
څو گلرنگه څهرې راغلې په جهان
بيا فنا شوې لکه گل د گلستان
نرگس کوز گوري له شرمه
ستا د سترگو په څواب
د جنت حورې که گوري ستا ومخ ته
نور به واچوي له مخه نقابونه

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د کوم شاعر شعرونه وگوري او په هغې کې دې د تشبيه او د هغې بېلگې پيدا او په کتابچو کې دې وليکي او په بله ورځ دې په ټولگي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېغله ملالۍ

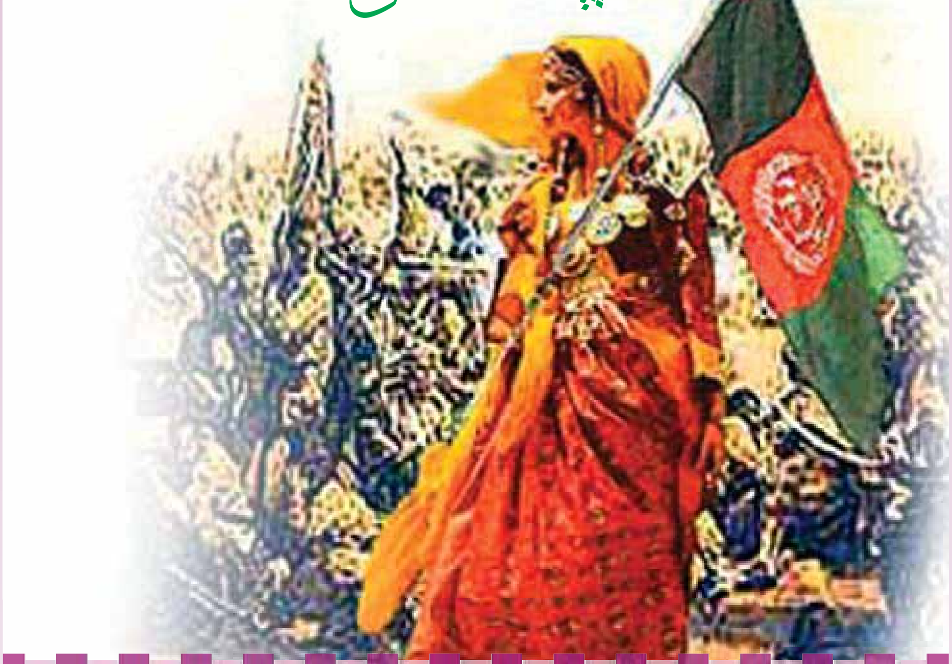

د افغانستان تاريخ له اتلوليو او ميړانو ډک دی. په دې ډګر کې نه يوازې نارينه برخه لري، بلکې افغاني مېرمنو د خپلو نارينه ورونو ترڅنګ زياتې اتلولۍ او ميړانې ښودلي دي. دا هره يوه يې داسې څېره ده چې کارنامې او مېړانې يې، سرېېره پردې، چې زموږ د وياړ او افتخار نښه ده، زموږ او د راتلونکو نسلونو لپاره د لارې او پله حيثيت لري. موږ د بېلا بېلو ټولګيو د پښتو ژبې په درسي کتابونو کې پښتنې نارينه او ښځينه څېرې پېژندلې دي. ښايي د هغوی کارنامې د خپلې لارې مشال کړو او د هغوی د پښو پر پل پل کښېږدو. دلته د مېوند د اتلې، پېغلې ملالۍ په اړه لنډ معلومات لولو.

ـ د ملالۍ نوم ولې د هرچا په خولو کې پروت دی؟

د ملالۍ د ژوند د پېښو په اړه پوره معلومات په لاس کې نشته. له موږ سره د هغې د ځای او کورنۍ سمه پته نشته او نه راته څرګنده ده چې دا پېغله څوک، د چا لور او د کومې سیمې او کلي وه. د میوند د فتحې د ننګ او جنګ په ډګر کې ددغې نومیالۍ پېغلې نقش لکه د لمر په څېر هرچاته څرګند دی. په دې اړه د خلکو له خولو راپاتې شوې خبرې او تاریخي شواهد لږ و ډېر یوه خوله دي. د وینا په ډېر لږ توپیر او بدلون د میوند په فتحه کې د هغې غوخ او ټاکونکی نقش تاییدوي.

د "پښتنې مېرمنې" د کتاب لیکوال، عبدالروف بینوا لیکي: ((د ۱۲۹۷ هـ. ق کال د برات د میاشتې پر اوه لسمه د دوشنبې په ورځ افغاني زلمیانو د خپل وطن د ساتنې په نیت سرونه پر میدان ایښي او د میوند ډګر ته د سربښندنې لپاره حاضرشوي وو. ټکنده غرمه وه. غازیان تږي او ستړي ستومانه وو. د میوند په دښتې کې هیڅ اوبه هم نه وې. نژدې وه چې افغاني لښکر د تندې له امله ماتې وخوري. په داسې حال کې چې د لښکرو بیرغچي هم سخت زخمي شو او بیرغ یې له لاسه ولوېد، یوه پېغله راغله، بیرغ یې په سرو منګولو واخیست، ناره یې کړه:

خـــال به د یار لــه وینــو کـــښېږدم
چې شینکي باغ کې ګل ګلاب وشرموینه
کــه پــه میونــد کې شــهید نه شــوې
خدایــږو لالیه بې ننګۍ ته دې ســاتینه

ددې پېغلې دا غږ یو آسماني غږ و. د افغاني زلمیانو وینې یې په جوش راوستې او د (الله اکبر) په ناره یې پرغلیم یرغل وکړ. دښمنان یې تار په تار او خپله پاکه خاوره یې د هغوی له ناپاکو قدمونو څخه وژغورله. دا پېغله ملاله نومېدله.))

په نورو ځایونو کې پورتنی مفهوم د الفاظو په لږ و ډېر بدلون سره داسې راغلی دی:
((یوې خواته د میوند پر دښته پراته د پېرنګي پوځونه په هر ډول وسلو او وسیلو سمبال وو. بله خوا افغانان په تش لاس، خو د ایمان او عقیدې په وسله سمبال، د هغوی مقابلې ته راوتلي وو. هغوی په دې نیت او تکل وو چې دغه لښکرې له خپلې خاورې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وباسي او هیواد ددوی له ناولو منګولو څخه آزاد کړي. له افغاني غازیانو سره په دغه جګړه کې افغاني میرمنې هم شاملې وې. ځینو یې غازیانو ته خواړه، اوبه او باروت رسول او ځینې له خپلو پلرونو، ورونو او میړونو سره اوږه پر اوږه د دښمن مقابلې ته ولاړې وې. ددغو نومیالیو په ډلې کې یوه هم ملاله وه.))

د "افغانستان درمسیر تاریخ" لیکوال د هغه وخت د یو نومیالي مؤرخ، میرزا یعقوب علي خوافي دکتاب په حواله لیکي، په دغه جګړه کې له دولس زره انګریزي پوځ، عسکرو او صاحب منصبانو څخه د جګړې له ډګره یوازې (۲۵) تنه ژوندي په تیښته بریالي شول.

د "زموږ غازیان" لیکوال، محمد ولي ځلمی د "نفتو لا خالفین" د کتاب (شیپور هایی پیروزی میوند) له مخې لیکي: "کله چې د زیاتې کلکې ژوبلې په نتیجه کې میوند فتح او افغاني غازیان د خپلو شهیدانو د ښخولو په تکل کې وو، غازي سردار محمد ایوب خان پوښتنه وکړه، دغه نجلۍ څوک ده چې په یو داسې نازک حالت کې یې په خپلو ملي لندیو افغاني لښکر په ننګ او غورځنګ راوست؟ ځواب ورکړ شو، چې دا د یو شپون لور، ملاله او د میوند د (کشک نخود) اوسیدونکې ده. بل ورته وویل، دا ډیره زړوره وه. د غازیانو تر څنګ یې باید ښخه کړو. ایوب خان وویل ښه وایاست. ملایانو او ملي مجاهدینو د ښښنې دعا ورته وکړه او هم هلته یې خاورو ته وسپارله."

همدارنګه میر غلام محمد غبار په (افغانستان درمسیر تاریخ) او لویس دوپرې په خپل اثر (افغانستان) کې د ملالۍ سرښندنه او ننګیالیتوب ستایلې او تاییدوي یې.

له دې پورته څرګندونو داښکاري چې ملاله د میوند په همدې تاریخي جګړې کې د شهادت مقام ته رسیدلې او تلپاتې نوم یې په برخه شوی دی. دغه ستره ویاړلې کارنامه یې زموږ د هیواد په تاریخ کې په زرینو کرښو لیکل شوې. تر هغه چې افغانان او افغانستان وي، له چا به نه هیریږي او په ډیر درناوي به لمانځل کیږي. ددې نومیالۍ او ننګیالۍ پیغلې قبر په میوند کې معلوم او ډیر خلك یې زیارت ته ورځي.

روح دې تل ښاد او یاد وي!

د متن لنډيز:

هغسې چې وويل شول، زموږ تاريخ له نوميالیو آغلو او ښاغلو ډک دی. هغوی يا د خپل قوم په مشرۍ خلکو ته خدمت کړی، يا يې د توري او قلم په زور د خاورې غليمان ځپلي او تېښتي ته اړايستلي، يا يې د پوهنې او علم بيرغ اوچت کړی او يا يې د قلم په ژبه په نظم او نثر خپل ويده ورونه او خويندې راويښ کړي دي. دا هر يو په خپل ځای د درناوی او ستاينې وړ دي. پېغله ملاله ددې سلګونو پېغلو او شاه زلمو له ډلې څخه يوه ده چې په خپل پښتني غيرت يې خپل ورونه له حتمي ماتې څخه ژغورلي او دښمن يې تار په تار کړی دی. د دوی ټول ژوند زموږ د اوسني او راتلونکي نسل لپاره يو لوست دی. بايد هغه په ډېر خير او غور ولولو. هڅه وکړو داسې کارنامې له ځانه پرېږدو چې د راتلونکي نسل لپاره د افتخار او سرلوړی نښه شي.

فعاليتونه

١ـ پنځه تنه زده کوونکي دې پخپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او دوه، دوه دقيقې دې د پښتني شهامت په اړه خبرې وکړي.

٢ ـ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وويشل شي. هره ډله دې په خپلو منځونو کې پر لاندې ټکو خبرې اترې وکړي:

- ازادي څه مفهوم لري؟
- د ازادۍ تر لاسه کول اسان دي او که ساتل يې؟ څنګه؟ بيان دې يې کړي.
- د يو هېواد د ازادۍ د ساتلو لپاره تر ټولو اړين شی کوم دی؟ ولې؟

هره ډله دې په لنډ ډول خپلې نظريې وليکي. بيا دې د هرې ډلې استازی په وار سره د ټولګي پر وړاندې خبرې وکړي. په پای کې دې پوښتنو ته ځوابونه ووايي او له خپلو نظريو څخه دې دفاع وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ هر زده کوونکی دې په ځانګړې ډول له لاندې کلمو څخه یو متن جوړ کړي او د نورو په وړاندې دې ولولي:

مېوند، ملاله، جګړې، شهادت، تلپاتې، ویاړ، تاریخ، کرښو، په ډېر درناوي، نومیالۍ او ننګیالۍ، پېغلې، د میوند د شهیدانو په، او ډېر خلك يې زیارت ته ورځي.

روح دې ښاد او یاد دې تل تاند او تازه وي!

۴_ دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب د ټولګي مخې ته راشي. یو له بل څخه دې د ملالې د اتلولۍ په اړه پوښتنې وکړي او ځوابونه دې واوري. نور ټولګیوال دې ورته غوږ شي. په پای کې دې د پوښتنو او ځوابونو په اړه خپل نظر څرګند کړي.

۵_ لاندې اصطلاحګانې او عبارتونه څه معنا لري؟ خبرې پرې وکړئ او که داسې نورې اصطلاحګانې او عبارتونه درته یاد وي، ویې وایئ:

د شړومبو مچ، د پوزې پېزوان، لور په لوټه تېره کول، د اوبو څګ ته لاس اچول، په شا تلل.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د هېواد تېر تاریخ ته نظر واچوي او په هغه بهیر کې دې د پېغلې ملالې په اتلولۍ يوه مقاله ولیکي او بله ورځ دې يې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

نېکمرغه هغه څوک دی چې د نورو له ناوړو کړنو پند واخلي او پخپله يې سرته ونه رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ، پر مفهوم يې ځان پوه او خوند ترې واخلئ:

په ازار د مظلومانو حايل مه شه
له لوګي د سويو زړونو غافل مه شه
د ټوپک د تورې غوښ به ښبنتن روغ کا
مسلمان د اه په غشي ګايل مه شه
که ازار د مسلمان د چا مطلب وي
دا مطلب يې تر قيامته حاصل مه شه
هسې خوی کوه چې نور عالم دې ستايي
ته پخپله د خپل ځان په ستايل مه شه
په جهان بده خواري نشته تر سواله
که دې زده د خپله پلاره سايل مه شه
ستا د حسن ياد زما په زړه کې ليک شول
دغه نقش مې له خاطره زايل مه شه
څو دې روح په تن کې شته دی اې کامګاره
يو ساعت د دين له چارو کاهل مه شه
کامګار خټک

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډرامه څه ته وايي؟

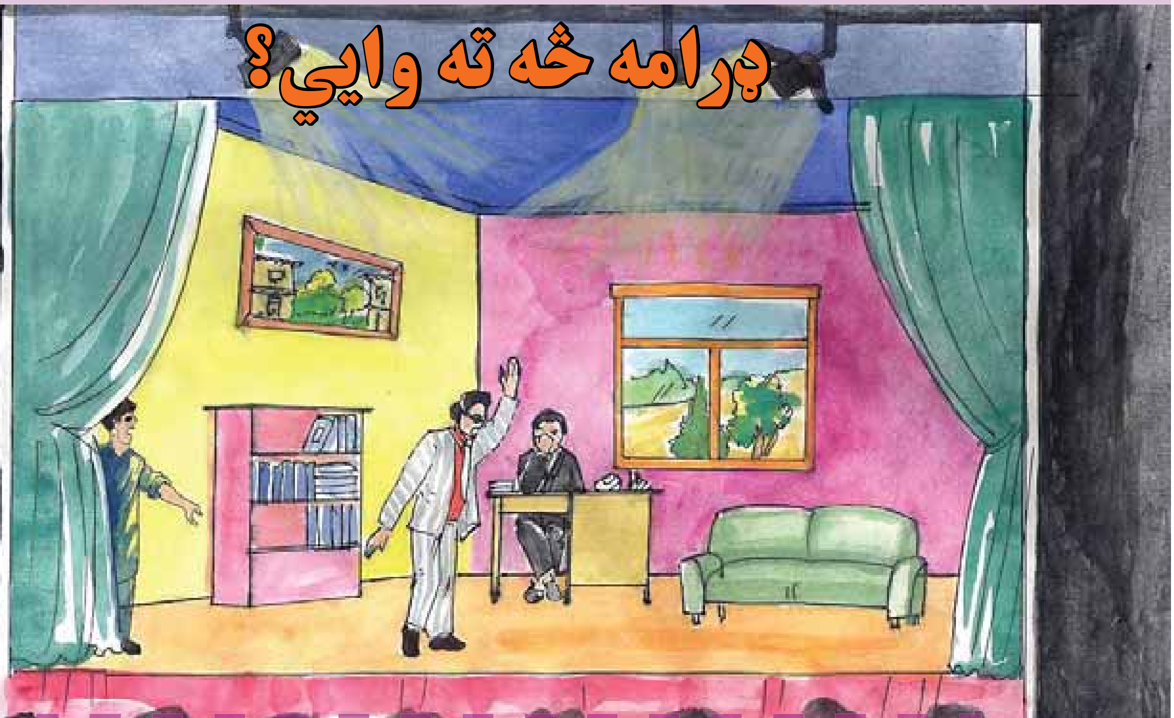

د يوې ژبې ادبيات، که ليکلي وي او يا شفاهي، د ولس د مخينې، فرهنګ، ټولنيز او سياسي شعور ښکارندوی او په ډېرو حالتونو کې د يوې ټولنې د مخکښو او لارښود حيثيت لري. ټولنه هغه خواته بيايي چې وخت او شرايط يې غوښتنه کوي. د ظالم لاس له مظلوم څخه لنډوي. ټولنيزې ناخوالې خلکو ته بيانوي او له هغې څخه د خلاصون لار ورته ښيي. کيسه، ناول، رومان، ډرامه او ... بېلا بېل ادبي ډولونه او ژانرونه دي چې په خپل وار د ولسونو د پخوانيو، اوسنيو او يا راتلونکو پېښو او ژوند هينداره ده.

په لسم ټولګي کې مو د لنډې کيسې په اړه معلومات تر لاسه کړل. دلته به لنډ ډول د پښتو ډرامې په اړه خبرې کوو.

تاسو به هرو مرو د ډرامې نوم اورېدلی وي. ستاسو په اند ډرامه څه شی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډرامه یا ننداره د یوناني ژبې له "ډراو" څخه جوړه شوې او معنا یې فعل او عمل دی. ډرامه او عمل له یو بل سره نه شلیدونکې اړیکې لري. پر دې بنسټ ډرامې ته په "فعل سره ښودنه" هم ویلای شو. د یوې موخې د څرګندتیا لپاره ډرامه تر ټولو غوره او اغېزمن عمل دی.

د جوړښت له مخې ډرامه درې ډولونه لري:

۱ـ د ستیج ډرامه، ۲ـ راډیوي ډرامه، ۳ـ تلویزیوني ډارمه. (فلمونه او نندارې په کې راځي.) هره یوه یې ځانګړې ژبه او وسایل لري.

د منځپانګې له مخې ډرامه په دوو ډولونو ده.

۱ـ تراژیکه یا تراژیدي ډرامه، ۲ـ کومیکه یاخندنۍ ډرامه

تراژیدي هغې ډارمې ته وایي چې د غم، درد، ویر او ژړا حالت او پېښې پکې راغلې وي. دکومیډي اصطلاح د هغې ډرامې لپاره کارول کیږي چې خوښي، خندا او نیکمرغي پکې نغښتې وي.

د ډرامې بنسټیز توکي:

۱ـ کیسه: هره ډارمه باید یوه خوندوره کیسه ولري. کیسه چې څومره انساني فطرت او بشري ژوند ته نژدې وي، هغومره ډرامه ښکلې وي.

۲ـ ترتیب (پلاټ) یا اډانه. په کیسه کې د پېښو نظم، اوډون او ترتیب ته وایي. ډارمه پر دغه اډانې ولاړه ده. اډانه یا پلاټ دومره یو له بل سره تړلې او راکښلې وي چې د یوې کلمې له ایستو سره ورانیږي. په دې توګه په اډانه کې لنډیز، پرله پسیوالی او نظم لوی ارزښت لري.

۳ـ پیل، اوج او پای: د ډرامې پیل ښایي داسې وي چې لوستونکي، اوریدونکي او لیدونکي له ځان سره یوسي. د کیسې پیل د کیسې اوج ته لار هواروي. د ډرامې په منځ کې د بېلا بېلو لوبغاړو (کرکترونو) تر منځ ټکر یا کشمکش رامنځته کیږي چې دې ته د ډارمې څوکه یا اوج وایي. دا غوټه بیا د ډرامې په پای کې ایله کیږي. د ډرامې پای باید منطقي وي او د لوستونکي، اورېدونکي او یا لیدونکي زړه ته پرېوځي چې د داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښنو پایله همداسې وي. د ډرامې لیکوال ته ښایي چې ډرامه په تصادفي او ناڅاپه ډول پای ته ونه رسوي.

لوبغاړي (کرکترونه): د ډرامې لوبغاړي ښایي د ډرامې پېښنو ته سا ورکړي او داسې يې پر مخ يوسي چې پر لوستونکو، اورېدونکو یا لیدونکو ژور اغېز و ښندي او دا هله شونې ده چې لوبغاړي د خپلې تولنې ربنتیني استازیتوب وکړای شي.

دیالوګ او ژبه: په ډرامې کې داسې ژبه کارول کیږي چې د لوستونکو، اورېدونکو یا لیدونکو زړه په موتي کې کلک ونیسي او خوند ورکړي. هر لوبغاړي ته د هغه له پوهې سره سمه ژبه کارول په کار دي، داسې نه چې د بزګر او ډاکټر توپیر ونه شي.

په ډرامې کې درې حالتونو ته ځانګړی پام اړول کیږي:

۱_ وخت: داسې چې باید ډرامه او ژبه يې د یو مهال وي. یعنې داسې ونه شي چې ډرامه تاریخي وي او ژبه يې او سنی وي او نه داچې یو ځوان ته د زاړه سړي نقش ورکړ شوی وي.

۲_ ځای: د ډرامې پېښنه چې په کوم ځا ی کې پېښیږي، باید تصویرونه يې هم د همغه ځای وي؛ یعنې داسې نه وي چې پېښنه په افغانستان او تصویرونه يې د نورې پرمختللې نړۍ وي.

۳_ عمل: دې ټکي ته پام په کار دی چې عمل او ژستونه له پېښنې سره تړاو ولري؛ یعنې داسې نه وي چې مړی شوی وي او لوبغاړي خاندي.

د ډرامې پیل له لرغوني یونانه شوی دی. په لرغوني یونان کې شاعري ډېره غوړېدلې او ډرامه د یوناني ادب ارزښتناکه څانګه وه. په لرغوني مصر کې هم د یوې ډرامې څرک لګېدلی چې نوم يې "ایپي ډوس" و او د یوه واکمن "اوسي رس" په مړینې ښودل شوې وه. بیا يې انګریزي ادب ته لار پیدا کړه. وروسته د هندي او عربي له لارې پښتو ته راغله.

په پښتو کې لومړۍ ډرامه د عبدالاکبرخان اکبر "درې یتیمان" ده. دغه ډرامه پر ۱۹۲۷ میلادي کال کې لیکل شوې او روزنیزه بڼه يې درلوده. دا ډرامه د اتمانزیو د لہسې په کلنۍ

غونډې کې ننداري ته وړاندې شوې وه. د هند د نیمې وچې تر وېش د مخه زیاتره ډرامې د پیرنګي استعمار په وړاندې د مبارزې په ملاتړ لیکل شوې دي. په پښتو کې پر ډرامه يي اصولو برابره ډرامه اسلم خټک لیکلې ده چې د "وینو جام" نومېږي او پر ۱۹۳۵ کال له راډیو نه خپره شوه. د پښتو زیاتره ډرامې په پښتونخوا کې رامنځته شوې دي او افغانستان د اړینو وسایلو د نشتوالي له امله تر ډېره له ډرامې بې برخې پاتې شوی دی.

په کوزه پښتونخوا کې لاندې کسانو پښتو ډرامې لیکلې دي:

عبدالله جان اسیر، عبدالخالق خلیق، عبدالکریم مظلوم، امیر حمزه شینواري، داودشاه برق، سمندرخان سمندر، میا سید رسول رسا، یوسف ورکزي، عبدالله جان مغموم، رضا مهمندي، شوکت الله اکبر، رحمان کاکا خیل، ایاز داود زي، مراد شینواري، اشرف مفتون، رشید دهقان، اشرف دراني، خیال بخاري، ولي محمد خلیل، عمر ناصر، داکټر محمد اعظم اعظم، خالقداد امید، ګل افضل خان، نثار محمد خان، همایون هما، عابد شاه عابد، نورالبشر نوید، ساحر اپریدی، محب الله شوق، همایون همدرد، فریدالله احساس او... .

پښتو ژبې ته له نورو ژبو څخه هم ډرامې راژباړل شوې دي چې د لطیف وهمي له اردو نه ژباړلې ډرامه "د قرطبې قاضي" او د سراج خټک له انګریزي نه ژباړلې ډرامې "د وینز سوداګر" او "مکبث" د ستاینې وړ دي.

په افغانستان کې د ډرامې دا لیکوال د یادولو وړ دي:

پوهاند عبدالحی حبیبي، عبدالرؤوف بېنوا، ف. فضلي، عبدالمنان ملګری، عبدالروف قتیل، بسم الله کمکی، سیدجان ملال او یو شمېر نور.

د متن لنډیز:

د ډرامې کلمه له یوناني ژبې "ډ راو" نه راوتلې ده. فعل او عمل ته وايي. ډرامه او عمل یو له بل سره نه شلېدونکې اړیکې لري. په دې توګه ډرامې ته په "فعل سره ښودنه" هم ویلای شو. هره ډرامه باید یوه خوندوره کیسه او اډانه ولري.

ډرامه درې برخې، پیل، اوج او پای لري. پیل يې باید داسې وي چې لوستونکي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوربدونکي یا لیدونکي له ځان سره یوسي. دکیسې پیل دکیسې اوج ته لار هواروي.
د ډرامې په منځ کې د بېلابېلو لوبغاړو (کرکترونو) ترمنځ ټکر یا کشمکش رامنځته کیږي چې دې ته د ډرامې اوج وايي. دا غوټه بیا د ډرامې په پای کې پرانستل کېږي.

د ډرامې لوبغاړي باید ډرامې ته سا ورکړي او داسې یې پر مخ یوسي چې پر لوستونکو، اورېدونکو او لیدونکو ژور اغېز واچوي. په ډرامه کې داسې ژبه کارول کیږي چې د لوستونکو، اوریدونکو او یا لیدونکو زړه په موتې کې کلک ونیسي او خوند ورکړي. په پښتو کې لومړۍ ډرامه د عبدالاکبرخان اکبر "درې یتیمان" ده چې پر ۱۹۲۷ کال یې لیکلې ده. تر دې وروسته په پښتونخوا او افغانستان کې یو شمېر لیکوالو د ډرامې لیکلو ته مخه کړې ده. د ستیج، راډیو او تلویزون لپاره ګڼې ډرامې یا ننداري لیکل شوي دي.

د ډرامې بېلګه:

د کلو رنځور

(پرده پورته کیږي.)

د پښتونخوا غرونه، چې ځای پر ځای یې پر سر لړه او اوره ښکاري، دومره هسک دي چې ته به وایې آسمان یې د ښکلولو لپاره راټیټ شوی دی. د شنو درو، پاکې فضا، رڼو اوبو منظره هومره ښکلې ده چې د انسان روح تازه کوي. د زرکو اوازونه او د کوهسار نسیم سړی په نڅا راولي. هغه بل پلو ته ارت او لوی دښتونه په نظر راځي او د غاټولو په ګلونو داسې ښکاري، ته به وایې چې د خپلواکۍ جګړه یې نن خلاصه شوې او پښتنو زلمیانو دا ځمکه د دښمن په وینو لړلې ده. خو چې سړی لږ ډېر ځیر شي، د دې غرونو په لمنو کې به ووینې چې "پښتون" رنځور پروت او له رنګه یې معلومیږي چې د کلو رنځور دی. مړ لا نه دی، خو دده او د مرګ ترمنځ هیڅ هم پاتې نه دي. کله کله سترګې رونې کړي، مګر ژر د بېهوشۍ چپه پرې راشي. . .

سر ته یې "خیرات خور"، پښو ته یې "دمګر"، یو اړخ ته یې "خان" بل ته یې "ملک"

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناست دی. څلور سره د رنځور د رنځ په شاوخوا کې خبرې کوي.

خان په قهر: اوه، لا په لاس کې يې قوت شته! عجبه رنځور! ؟ زما په خيال ټګي کوي.

ملک: بايد بې مالګې ډوډۍ ورکړ شي... د رنځور داسې لاس غورځول خطرناک وي!!

دمګر: تاسې بېغمه اوسئ. ما داسې دم نه دی "پو" کړی چې دی بيا سر راپورته کړي... خو دا يې په وجود پيرې ننوتې دی. يوه "دودکه" به هم غواړي.

خان: په هر صورت بايد لاسونه يې وتړل شي.

خيرات خور: (په عجز) خو... خو... خو...

ملک: بيا څه خوسې خوسې لرې؟ په دې باب د چاشفاعت نشو منلای.

خيرات خور: توبه، توبه ... يه، يه ... زه او شفاعت!

تاسې ما مه ګنهګاروئ... خو، خو يوڅه... (په ګوته د رنځور واسکټ ته اشاره کوي.)

ملک: (خاندي) هه، هه، هه ... واسکټ غواړې؟

خيرات خور: هو، د خدای په جات ... اوس همدا يو واسکټ کفايت کوي.

خان: واخله، واخله، ... ستا خو هيڅ مړېده نشته!

(د رنځور واسکټ کاږي او ملک يې لاسونه تړي، دمګر يې څپليو ته لاس اچوي او وايي:)

دمګر: زه نو تر چا پاته يم ... دا يې هم زما!

(رنځور سترګې رونوي، په ډېر قهر شاوخوا ګوري.)

دمګر: فضل، فضل، فضل؟ ملک کاکا د رنځور پيرى سترګو ته راغلی ... ؟!

خيرات خور: هو، هو سترګې يې بدې سرې شوې ... څه نورې بلاوې په سترګوويني.

ملک: چاره يې څه ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان: باید سترګې یې هم وتړل شي....

ملک: ښه دې و ویل ... د رنځورحال بد دی، باید هیڅ شي ته ونه ګوري... د رنځور لپاره استراحت ضرور دی. موږ باید خپل رنځور څو مو توان وي، همداسې ویده وساتو، ویښوالی یې خطرناک دی!!

ټول په ګډه: بالکل درست!

(د رنځور سترګې هم تړي. رنځور لږ لږ په هوښ راځي.)

رنځور: څه کوئ؟ څه رانه غواړئ؟

تاسې خو زما هرڅه راڅخه غصب کړل. زما د باغ مېوې، د ځمکې غلې او نور نعمتونه تاسې وخوړل. زه مو په وچه ډوډۍ وغولولم. ... وینې مو راوچې کړې، بې واکه شوم، په رنځ اخته شوم ... بیا لا هم په دې حال کې راڅخه ویرېږئ. لاسونه مو راوتړل. اوس یوازې دا کتل مو هم راباندې پیروزو نه دي؟ ولې ظالمانو؟

خیرات خور: الله توبه، پرتې او چتیات یې شروع کړل. ما ویل چې خیرات وکړئ، خیرات ... تاسې ونه منله. الله فضل!

رنځور: چتیات نه دي، رښتیا وایم ... تاسې د خپلې ګټې لپاره زما وینې راوچې کړې. زه مو سترې ستومانه کړم. کلونه کلونه کېږي، چې تاسې زما د لاس ګټې راڅخه اخلئ. جامې مې رانه کاږئ. هرڅه خورئ، خو زما د صحت غم نه خورئ. ... اوس مو د خپلې ګټې لپاره په بستر کې اچولی یم. کوم وخت چې زما هر څه خلاص شي، بیا به نو ما پرېږدئ او تاسو به... (دلته خیرات خور په خوله لاس ږدي او دمګر سر ښوروي.)

دمګر: خدای دې زموږ کور او کلی له شیطانه وساتي. ... دا د شیطان خبرې او ډېر بد شګون دی. ... لکه چې پیری یې خولې ته راغی. باید ژر یې خوله وتړله شي چې نور څوک یې دا پرتې وانه وري.

ټول په ګډه: ښېښکه!!

ملک: هو، یو رنځور باید دومره ونه ویرېږي.

خان: ژر یې خوله پټوئ چې نور په دې رنځ اخته نشي.

(د رنځور خوله هم تري. په دې وخت کې د شنو درو له منځه د ويښو زلميانو ډله لېدل کيږي، چې د رنځور خواته راروانه ده او د ويښوالي ترانه وايي.*)

(*) د عبدالرؤف بېنوا ليکنه

فعاليتونه

۱ـ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. هر يو دې په خپل وار لاندې درېو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

الف: د جوړښت له مخې ډرامه څو ډولونه لري؟ نمونه يې واخلئ.

ب : د منځپانګې له مخې ډرامه په څو ډولونو ده؟ هر يوه يې څه شی څرګندوي؟

ج: يوه ډرامه څو بنستيز توکي لري؟ نمونه يې واخلئ.

۲ـ د زده کوونکو شپږ دوه کسيزې ډلې دې د ټولګي مخې ته راشي. درې لومړۍ دوه کسيزې ډلې دې په خپل وار يوه تراژيدي او دويمه درې کسيزه ډله دې يوه کميډي ننداره د حرکاتو له لارې تمثيل کړي.

۳ـ يو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې د ډرامې د بيان ژبه ښايي خنګه وي. بېلګه دې وړاندې کړي.

۴ـ يو بل زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې يوه کميډي ډرامه خپل پيغام څنګه ليدونکو ته وړاندې کوي.

۵ـ ټول زده کوونکي دې سوچ وکړي چې په ډرامه کې وخت، ځای او عمل څه معنا لري. د هغوی له ډلې څخه دې درې تنه د ټولګي په وړاندې هغه بيان کړي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي په خپلو کورنو کې يوه لنډه ډرامه وليکي. موضوع دې پخپله وټاکي او په بله ورځ دې هغه په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایزید روښان

د روښانیانو غورځنګ د تیري او زور په وړاندې د افغانانو د مبارزې یو روښانه فصل دی او په افغاني تاریخ کې یو څرګند او روښانه دریځ لري. د روښاني غورځنګ یوه ستره ځانګړتیا داده چې د خلکو د تنویر او د ټولنیز عدالت د تبلیغ لپاره یو پیغام هم لري. د روښانیانو ایدلوژي د شکل په لحاظ عرفاني او تصوفي بنه لري، خو د محتوا په لحاظ یو ملي ازادي بښونکی غورځنګ دی. ددې غورځنګ په سرکې بایزید روښان و. غواړو د نورو وتلو شاعرانو او لیکوالو په لړکې، چې په تېرو ټولګیو کې مو وپېژندل، دلته بایزید روښان دروپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روښان، چې اصلي نوم يې بايزيد دی، په ۹۲۶ هـ.ق. کې د پنجاب په جالندر کې زېږېدلی دی. پلار يې شيخ عبدالله نوميده. شيخ عبدالله په اصل کې د کندهار اورمړ و.
له کندهاره د وزيرستان کانيګورم ته (د وزيرستان د بدر په وادی کې د غره لمنې ته يو ځای دی چې په پښتنو کې شهرت لري.) لاړل او هلته ميشت شول. روښان وايي، زما پلار عبدالله قاضي د محمد زوی و. کورنی مو انصاري ده. محمد دولس زامن درلودل چې په دوی کې عبدالله په فضيلت مشهور و او قاضي توب يې کاوه. د محمد بل زوی خدايداد نوميد چې زوی يې خواجه اسمعيل د عبدالله وراره و. دغه سړي ته بايزيد عقيدت درلود.
د مخزن الاسلام ليکوال، اخوند درويزه وايي، د وزيرستان په کانيګورم کې د پښتنو ځو قبيلې سکونت لري چې اورمړ او انصاري هم له دغو قبيلو څخه ګڼل کيږي. ميا روښان له انصاري قبيلې څخه دی چې دغه قبيله په علم، صلاح او تقوی کې مشهوره ده. درويزه ليکي: "پوه شه ای زويه چې د کانيګورم د سيمې په اورمړ افغانانو کې د عبدالله په نامه يو سړی و له پوهې او صلاح سره. هغه د عالمانو او صالحانو له اولادې څخه و. د قضا له مخې د هغه د بايزيد په نامه يو زوی پيدا شو... " بل ځای ليکي: "د بايزيد پلار او نيکه دواړه د اورمړ عالمان وو. هم رښتيني وو په دين کې."
بايزيد روښان په داسې يوې کورنی کې لوی شو. د خپل عصر ديني علوم، فقه، تفسير، حديث، اخلاق او تصوف يې لوستي وو. بايزيد يو رياضت کوونکی او د روحانيت پلوي و. پياوړی مبلغ او مجاهد و. پنځه کاله يې په کور کې په رياضت تېرکړل. په دې ډول د بايزيد نافذ شخصيت او اغېزمن تبليغي قوت او د مشرتابه ورتيا د خپړلو او پلټلو وړ خواوې دي. پر خلکو دده شخصيت اغېزه کوله او دده خبرې به يې په عقيدت او اخلاص اورېدې.
روښان په څلورو ژبو پښتو، فارسي، عربي او پنجابي پوهيده او په دغو څلورو ژبو يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليک لوست هم کاوه. په نومورو څلور واړو ژبو يې ليکل هم کړي دي. په پښتو ليکنه کې يو خاص سبک لري چې ترده د مخه يې په پښتو کې نورې بېلګې ليدل شوې نه دي. تر ده د مخه د پټې خزانې منظومې لرغونې ټوټې او د سليمان ماکو د تذکرې منثورې نمونې (۶۱۲ هـ. ۱۲۱۵ م.) لرو چې د پښتو ژبې د نظم او وينا له سمون سره برابرې دي؛ يعنې هغه ډول چې خلک پښتو وايي، ليکوال هم په هغه ډول خپل مطلب سم ليکي. په عربي ادب کې اته سوه کاله دمخه يو راز فني نثر هم باب شوی و چې جملو به يې سجع درلوده. ليکوال به داسې مسجع جملې سره جوړولې چې د پای کلمې به سره يو رنګه او موزونې وې.

روښان خپل پښتو نثر په دغه ډول فني او مسجع ډول ليکلی دی. خپله روښان ددغه سبک غوره کول يو الهامي غږ بولي چې ورته و ويل شو:

"او بايزيده، وکښه خيرالبيان، په هغسې الحان چې يې به لوست سورة رحمن."

خيرالبيان د پښتو يو پخوانی پېژندل شوی کتاب دی چې ترموږ رارسېدلی دی. خيرالبيان د پښتو ځانګړو تورو لپاره ځانته بڼې او املا لري.

تر روښان وروسته اخوند درويزه خپل پښتو او فارسي مخزن الاسلام (۱۰۱۵ هـ ـ ۱۶۰۵م.) شاوخوا وليکه چې د موضوع له پلوه له خيرالبيان او روښان سره مخالفت ښيي، خو د سبک او انشاء له مخې د روښان پيروي او تقليد کوي. تر دې وروسته په پښتو کې ډېر منثور کتابونه راوتلي دي او ټولو د پير روښان د سبک پيروي کړې ده.

د روښان لاندې تاليفات موږ ته ځرګند دي:

۱ - خيرالبيان په پښتو، فارسي، عربي او پنجابي ژبو ليکل شوی دی،

۲ - مقصودالمؤمنين، په عربي ژبه ليکل شوی،

۳ - صراط التوحيد، په فارسي ژبه ليکل شوی دی،

۴ – فخرالطالبين،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایزید روښان د یو پوه سړي په توګه د وخت د ښکېلاک پر خلاف له عقیدوي محاذ څخه جګړه پیل کړه. روښاني غورځنګ د یوې ملي ایدیالوژۍ په پیروۍ رااوچت شو. ده په ډاګه ویل، هرڅوک چې خپل ځان نه پېژني، خپل خدای هم نشي پېژندلای. روښان وویل، د خدای په نزد ټول انسانان مساوي دي. اصل و نسب او دنیایي اعتبار څه اهمیت نه لري.

کله چې بایزید د پیرورښان په لقب د اعتبار خاوند شو، هغه خلک یې ټول ترشاوخوا راټول شول چې د وخت د استبداد تر فشار لاندې ځپل شوي وو. د روښان تعلیمات، چې سربېره پر مذهبي هغه یې ملي ارزښت هم درلود، داسې قدرت ونیو چې هیڅا له هغه څخه سرنه شو غړولای.

د روښاني غورځنګ ایدیالوژیکي ارزښت دادی چې هغه له مذهبي عقیدې سره ملي مبارزه ملګرې کړه او خپلو مریدوانو ته یې له مذهبي تعلیم سره توره هم په لاس ورکړه. د ګورګاني دربار پلویانو چې هر څومره زور ولګاوه، د روښاني غورځنګ څراغ یې مړ نه کړای شو. روښان ځان د پښتنو مشر باله او دده زوی جلال الدین هم ځان د پښتنو پاچا ګاڼه. دوی خزانه او تشکیلات درلودل او د جګړو شکل یې ګوربلایي و. روښان په پای کې جل وواهه او په ۹۸۵م. کال کې مړ شو. د روښان ملي مبارزې تقریبا ۱۶۰ کاله دوام وکړ او له کندهارڅخه تر سواته او له اباسین څخه ترکابله پورې ټوله سیمه یې د ګورګانیانو لپاره یو تنور ګرځولې وه.

د خیرالبیان موضوع:

د خیرالبیان ډېره برخه پښتو ده. د پښتو جملو په منځ کې د قرآن عظیم آیتونه او ځینې حدیثونه یا عربي مقولې د دلیل په ډول راوړل شوي دي. د قرآني آیاتو فارسي تحت الفظ ترجمې هم د کتاب پر حاشیه لیکل شوي دي. یوازې د کتاب په پیل کې د پنجابي لهجې ځینې جملې هم لیدل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیرالبیان مضامین ټول شرعي احکام او عقاید او د تصوف او اخلاقو مباحث دي، د حلال او حرامو بیان دی او دا ټول د حنفي فقهې له کتابونو څخه رااخیستل شوي دي، لکه هدایه، کنز، قدوري او نور.

پخپله روښان خیرالبیان داسې معرفي کوي:

"کړی مې دی، خیرالبیان، په څلور ژبې، موافق له قرآن. په کې دی، بیان د رشتیا د دروغ د حلال د حرام او بیان د کړ و نکړ د هر مقام. (د خیرالبیان خطي نسخه)"

دا کتاب له لومړۍ پاڼې څخه په حمد و نعت شروع کیږي. نورې برخې یې پندونه او اخلاقي تبیلغ، له مرګه، قبر او د دوزخ له عذابه ډارونه ده. وروسته بیا د شریعت، طریقت، حقیقت او معرفت څېړنې راغلې دي. د شریعت په برخه کې د اسلام د پنځو بناوو (توحید، لمونځ، روژه، زکات او حج) بیان دی. وروسته د طریقت او اخلاقو بیان راوړل شوی او د کامل پیر د متابعت په اړه څرګندونې شوي دي. د توحید مسئله یې ډېره څېړلې او په اسانه پښتو ژبه یې بیان کړې ده. په هرځای کې یې د دلیل او برهان په توګه د قرآن عظیم آیتونه، حدیثونه او د اسلامي لویانو ویناوې راوړې دي.

خیرالبیان له فقهي احکامو څخه یوازې د عباداتو برخه په تفصیل بیان کړې او دغه احکام یې له حنفي مذهبه رااخیستي دي. د خیرالبیان بله برخه اخلاق دي. اخلاق یې د اسلامي متصوفینو په ډول بیان کړي دي. له فیلسوفانه او حکیمانه بیان یې ډډه کړې ده.

د خیرالبیان په بحثونو کې د شریعت پر خلاف څه شی نشته. له دې امله پر ده او دده پر لاارویانو د الحاد لګېدلي تورونه ځای نه لري. د خیرالبیان ټول مضامین او بحثونه د فقهي عقایدو او اخلاقو په کتابونو کې دمخه لیکل شوي او ده پر پښتو اړولي دي.

د روښاني غورځنګ لنډه پیژندګلوي:

روښاني غورځنګ د روښان پیر له خوا پیل شو . د دې غورځنګ سیاسي مبارزې یوه پیړۍ په پر له پسې توګه د جلال الدین د روښان زوی، حداد د عمر زوی ، عبدالقادر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حداد زوی او کریمداد د جلال الدین زوی تر مهاله پایښت وموند. د سیاسي خپلواکۍ غوښتلو دا غورځنګ د روښان پیر او جلال الدین اکبر د واکمنۍ پر مهال پیل اود دې غورځنګ وروستی سیاسي لارښود، کریمداد و چې د هندي واکمن شاجهان په وړاندې یې د خپلواکۍ ساتلو د مبارزې ډګر تود ساتلی و.

له عرفاني او ادبي پلوه د روښاني غورځنګ اغیزې یوازې په هغو پیریو او د روښاني واکمنۍ په سیمو کې محدودې پاتې نه شوې. روښان پیر د پښتو لیکدود او پښتو ادب د پراختیا او ودې لپاره ځانګړې هلې ځلې پیل او د پلي کولو لپاره یې بشپړه ژمنتیا درلوده. د روښان پیر په زیار د خیر البیان لیکل شوی کتاب ، نه یوازې دا چې د هغه پیر د نصایحو او لارښوونو له اړخه ارزښتمن دی، بلکې د پښتو لیکدود او پښتو ادبي نثر د تر ټولو پخوانۍ بیلګې په توګه خورا مهم ګڼل کیږي.

د روښاني نهضت ارزښت له عرفاني او تصوفي اړخه زیات دی. ددې نهضت لارویان له هم هاغه پیله بیا تر اوسه د عبادت او ریاضت ځانګړې لارې او طریقې لري چې په هند، پښتونخوا او افغانستان کې پیروان لري. په سیمه کې د تصوف له بیلا بیلو ټولګیو څخه یو مهم ټولګی همدا روښاني طریقه ده چې ریاضت او عبادت یې د نورو صوفیانه طریقو په څېر د اعتدال خوښوونکي او له هر ډول بنسټپالنې او سخت دریځۍ څخه پرهیز کوي.

روښاني نهضت د همدې ځانګړنو پر بنسټ د زیاتو څیړونکو او محققینو د پام وړ ګرځېدلی او د څېړلو لپاره یې زیاتو بهرنیو او کورنیو څیړونکو زیار ایستلی دی. د ناروې، فرانسې ، پخواني شوروي اتحاد، هند، پاکستان او زیات شمیر نورو هیوادونو لیکوالو له خپلو لیدلورو سره سم د دې نهضت څېړنه او پلټنه کړې ده. ځینو دا نهضت یو تصوفي او عرفاني خوځښت ګڼلی، ځینو بیا د خپلواکۍ د یوه غورځنګ په توګه یاد کړی او یو شمېر یې د اصلاحي او کلتوري خوځښت په توګه یادوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

پیر روښان په میا روښان، بایزید انصاري او بایزید مسکین مشهور و. هغه د عبدالله زوی او د شیخ محمد لمسی دی. په ۹۲۶ هجري کال د پنجاب د (جلندر) د اورمړو د کلي (برکي) په یوې متوسطې کورنۍ کې سترګې پرانستې دي. دا کورنۍ (اورمړ) تراوسه د وزیرستان په (کاني ګورم) کې استوګنه لري. پیر روښان له کوچنيوالي څخه د تصوف له مسلك سره پوره مینه درلوده، هڅه یې کوله، چې دغې مرتبې ته د رسېدو په خاطر یو کامل پیر پیدا کړي.

په لسمې او یوولسمې پېړۍ کې بایزید روښان، دده کورنۍ، پیروانو او یو شمېر معاصرینو د هېواد د خپلواکۍ او ملي واکمنۍ د تر لاسه کولو په خاطر د وطن پالنې د پاك احساس له مخې نه ستړي کېدونکې مبارزې کړي او په دې لاره کې یې خپل سرونه قربان کړي دي. له بلې خوا د تصوف او مذهب په جامه کې یې ډېر پښتانه د خپلواکۍ په روحیه روزلي او هم یې په پښتو ادبیاتو کې د خپلو خلکو د ویښولو په خاطر له ارزښت څخه ډکه پانګه زیاته کړې ده. سره له دې دښمنانو هڅې کولې چې د روښانیانو د ژوند کارنامې او مبارزې پټې کړي او پیر روښان د (پیر تاریك) په نوم ونوموي؛ خو دغو کارونو دښمنو ډلو ته د امید لار نه ده پرانستلې؛ بلکې د پیر روښان د ژوند او مبارزې په هکله یې د کورنیو لیکوالو په څنګ کې ډېرو ناروېژانو، انګرېزانو، ایټالویانو، فرانسویانو، جرمنیانو او (پخواني شوروي اتحاد) یو شمېر ختیځ پېژندونکو هم ددغه ملي غورځنګ په هکله لیکنې کړې دي.

روښانیانو د بایزید په لارښوونه د هندي مغولي واکمنۍ د استبداد په وړاندې او د پښتنو د پخواني برم د بیا تر لاسه کولو په خاطر داسې تحریك رامنځته کړ چې د پښتنو په تاریخ او ادب کې د (روښاني غورځنګ) په نامه ونومول شو. دغه غورځنګ له یوې خوا په افغانانو کې سیاسي شعور را ژوندی کړ، له بلې خوا یې دوی د هېواد د ازادولو لپاره د هند د مغولي واکمنۍ د استبداد پر ضد مبارزې ته چمتو کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱- یو تن زده کوونکی دې پخپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې پیرروښان ولې په پښتنو ادبیاتو کې لوړ دریځ لري؟ نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونیسي. هر زده کوونکی کولای شي په دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

۲ – په پورته متن کې د پیر روښان د لیکنو له مخې څه ویلای شئ چې په هغې کې د څه شي تله درنه ده. یو تن زده کوونکی دې د نورو په استازیتوب څرګندونې وکړي. که له بل زده کوونکي سره په دې اړه بل نظر موجود وي، ور زبات دې یې کړي.

۳ - روښاني غورځنګ ته ولې سیاسي بڼه ورکول کیږي؟ هر زده کوونکی دې په خپل وار پرې رڼا واچوي.

۴ – پیر روښان ولې په مسجع ډول خپل نثر لیکلی دی؟ لامل یې څه شی دی، دوه تنه زده کوونکي دې په دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

۵ – د پیر روښان د ژوند په دوران کې د پښتنو ټولنیز او سیاسي دریځ څنګه و؟ په دې اړه دې زده کوونکي خپل نظر وړاندې کړي او خبرې اترې دې پرې وکړي.

کورنۍ دنده

د پیر روښان د لیکنې ځانګړتیا او په هغې کې د مذهبي رنګ د غلبې په اړه خپل معلومات په یوې څېړنیزې مقالې کې ولیکئ. د ښوونکي لارښوونو ته غوږ کېښږدئ.

د زده کړې په لار کې د ننني کړاو ګالل د سبا لپاره
د نېکمرغۍ زېرمه کول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د مطبوعاتو لنډ بهیر

رسنۍ یا مطبوعات د بشري ټولنو تر ټولو ارزښتمن او اړین رکن دی. هرڅومره چې په یوې ټولنې کې رسنۍ پرمختللې، ازادې او ناپلوې وي، په هماغه اندازه هغه ټولنه د عدالت او برابرۍ پر ستنو ولاړه او له ظلم، تېري او تعصب څخه خلاصه وي. رسنۍ په یوې ټولنې کې مخکښ رول لوبوي او هر لوري ته چې وغواړي هغه ټولنه راکښلای شي.

دولت درې رکنه لري، چې له اجرایوي، عدلي او تقنیني څواکونو څخه عبارت دي، خو رسنیو د خپل ارزښت او اهمیت له مخې د دولت په دې چوکاټ کې ځان ځای کړی او تر ټولو لوړ ځای یې خپل کړی دی. رسنۍ ددې په څنګ کې چې په یوې ټولنې کې ناخوالو ته ګوته نیسي، د هغې لاملونه په ګوته کوي، د ټولنې تګلوری هم ټاکي او مرسته ورسره کوي.

رسنۍ راتلونکو نسلونو ته د ولسونو د پوهې او فرهنګ په لېږد او انتقال کې مهم رول لوبوي. زموږ په ګران هېواد افغانستان کې رسنۍ په پرتله بیز ډول اوږد تاریخ لري او تر ننه یې د پراختیا بېلا بېل پړاو ونه وهلي دي.

ـ ستاسو په اند په یوې ټولنې کې د رسنیو او مطبوعاتو ارزښت په څه شي کې نغښتی دی؟

رسنی د ټولنیزو اړیکو د وسایلو په نامه یادیږي. په رسنیو کې خبري اژانسونه، ورځپاڼې، جریدې، مجلې، راډیو، تلویزیون او انټرنیټ شامل دي. څومره چې په یوه ټولنه کې د رسنیو شمېر زیاتیږي، په همغه کچه پر عامه ذهنیت زیات اغېز اچوي. د سراج الاخبار خپروني د خپلې لومړنۍ سرمقالې د "افتتاح کلام" په نامه په یوې برخې کې لیکلي: "... دا څرګنده خبره ده چې "اخبارونه" په دې زمانه کې د دولتونو او ولسونو د ژبې په توګه ګڼل شوي دي. په اوسني وخت کې له وروسته پاتې او بدوي قومونو پرته داسې هېڅ یو دولت یا قوم نشته چې اخبار ونه لري. اخبار د "خبر" جمع ده چې ضد یې بې خبري ده."

چاپخونې یا مطبعې د رسنیو ډېر مهم جزء بللی شي. اوس په کمپیوترونو کې د انټرنیټ له لارې سرې ډېر ژر د نړۍ له حالاتو، پوهنیزو او تخنیکي برياوو، تازه خبرونو او نورو موضوعګانو څخه نېغ په نېغه خبرېږي. د معلوماتي تکنالوژۍ له منځته راتګ دمخه دا کار شونی نه و. ددې ټولو موضوعګانو د انتقال لپاره چاپخونو او مطبعو ته اړتیا وه. یعنې د خلکو غوږونو ته د معلوماتو په رسولو کې چاپخونو خپل ارزښت درلود.

په افغانستان کې مطبعه د لومړي ځل لپاره د امیر شېرعلي خان د دویمې پاچهۍ (۱۲۵۲ – ۱۲۵۷ هـ ش) په پېر کې رامنځته شوه. په دې وخت کې د چاپ درې مطبعې موجودې وې. دوه یې د مصطفاوي او مرتضاوي په نامه وې. بله یې د "شمس النهار مطبعه" وه. شمس النهار په مطبعې کې د شمس النهار جریده چاپېده. د شمس النهار، مصطفاوي او د مرتضاوي درېواړو چاپخونو چاپ په ډبرینه توګه سرته رسېده. په هر حال په افغانستان کې د چاپ پیلامه له همدې درېو مطبعو څخه شوې ده. په دې مطبعو کې د چاپ کارونه په ډېر لږ ظرفیت سره ترسره کېده، خو بیا هم د افغانستان د ژورنالیزم په تاریخ کې یې ډېر روښان او څرګند بنسټونه ایښي دي.

دمخه مو وویل چې مطبعه د لومړي ځل لپاره په افغانستان کې د امیر شېرعلي خان د واکمنۍ په دویم پېر کې رامنځته شوه. له دې سره مل د شمس النهار په نامه ورځپاڼه هم د لومړي ځل لپاره ددې علمدوسته پاچا د پاچهۍ پرمهال منځ ته راغله. د دې ورځپاڼې د خپرو شو و لیکنو له مخې په دې وخت کې په کابل یا د هېواد په نورو برخو کې بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپرونه، نه وه. شمس النهار به کله په اوونۍ کې یوځل او کله په پنځلسو ورځو کې یو ځل خپرېده. داسې بریښي چې شمس النهار به تر ۴۰ ګڼو زيات چاپ شوی نه وي.

وروسته بیا د امیرحبیب الله خان په وخت کې (۱۹۰۶م، ۱۲۸۵ هـ ش) د مولوي عبدالروف خاکي کندهاري په مسؤولیت د "سراج الاخبار افغانستان" په نامه یوه جریده خپره شوه. له بده مرغه خپرونو یې دوام ونه کړ او لومړۍ ګڼه یې وروستۍ ګڼه شوه. بیا (۱۹۱۱ – ۱۹۱۸ م) د "سراج الاخبار افغانیه" په نوم خپرونه رامنځته شوه. دا خپرونه په افغانستان کې د دوامداره ژورنالیزم پیلامه ده. ددې خپرونې بنسټ د هېواد پیاوړي شخصیت او تکړه ژورنالیست، علامه محمود طرزي د ۱۲۹۰ هـ ش کال د تلې د میاشتې په ۱۶ (اکتوبر ۱۹۱۱) کېښود. محمود طرزي غوښتل ددې خپرونې له لارې افغانان د ملت پالنې له روحیې سره اشنا کړي، د هېواد پالنې درس ورکړي، خپلواکۍ غوښتنه ورزده کړي او د هغه مهال علم او پوهه وروښیي. سراج الاخبار لومړی په ډبرینه مطبعه کې چاپېده چې وروسته بیا په حروفي بڼه چاپ شو. سراج الاخبار په دوو اوونیو کې یوځل چاپېده. ددې خپرونې مسؤول چلوونکی له پیله تر پایه محمود طرزي و. په سراج الاخبار کې ادبي او علمي مقالې، عکسونه، انځورونه او کارتونه خپرېدل.

علامه محمود طرزي په سراج الاخبار کې د پښتو لیکل دود کړل چې د مولوي صالح محمد هوتک، غلام محی الدین افغان او نورو پښتنو لیکوالو له خوا لیکل کېدل.

تر شمس النهار او سراج الاخبار افغانیه وروسته "امان افغان" په داسې دورې کې په خپرېدو پیل وکړ چې د افغانستان خپلواکي تر لاسه شوې وه. امان افغان په ۱۲۹۸ لمریز کال کې د وري د میاشتې په ۲۲ نېټه په خپرونو پیل کړی دی. دا اخبار تر نهم خپرنیز کال پورې په اوونیز ډول خپرېده. وروسته د ۱۳۰۷ لمریز کال د لیندۍ د میاشتې په پنځلسمه ورځپاڼې ته لوړ شو. قطع او صحافت یې هم ښه شو او په معیاري بڼه خپرېده. په امان افغان کې خبرونه، مرکې، راپورتاژونه، تحلیلي موضوعګانې، تبصرې، سیاسي تفسیرونه، ویناوې او بیانیې، موعظې، تفریحي مطالب، شعرونه، داستانونه او داسې نور خپرېدل. د امان افغان لومړنی مسؤول چلوونکی عبدالهادي داوي و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په امان افغان پسې د "افغان" په نامه خپرونه رامنځته شوه. افغان د افغانستان لومړنۍ خپرونه ده چې د کلمې په ربښتینې معنا د ورځپاڼې په بڼه خپرېدله. په ځینو ځایونو کې هغه خپرونه چې په اوونۍ کې دوه یا درې ځله خپرېږي، هم د ورځپاڼې په نامه یادوي. افغان د ۱۲۹۹ لمریز کال د چنګاښ په ۱۴ (۱۹۱۹م) په خپرېدا پیل وکړ. په دې ورځپاڼې کې کورني او بهرني خبرونه، اخلاقي، علمي او تفریحي موضوعګانې خپرېدې. مسؤول چلوونکی یې محمد جعفر کندهاری و.

له "افغان" وروسته د "ابلاغ" وار راغی. نوموړې خپرونه هم د ورځپاڼې په بڼه خپرېده. ابلاغ د ۱۳۰۰ لمریز کال د تلې میاشتې په لومړۍ نېټه په خپرونو پیل وکړ. دا خپرونه به په یوې پاڼې کې چاپ او پر دېوالونو او دګنې ګونې په ځایونو کې به د خلکو د لوستلو لپاره ځړول کېده. ددې ورځپاڼې لومړنی مسؤول چلوونکی مدیر میرزا محمد اکبرخان و.

په دې دورې کې د ابلاغ، حقیقت او اتحاد مشرقي ورځپاڼې او د غازي، اتفاق اسلام، ستاره افغان، اتحاد اسلام (بیدار)، اصلاح، طلوع افغان او ارشادالنسوان په نومونو اوونیزې خپرېدې. ارشادالنسوان لومړنۍ اوونېزه وه چې د افغانستان د ښځو لپاره خپرېده. دا اوونیزه په ۱۲۹۹ لمریز کال کې د محمود طرزي د مېرمنې، اسما اسمیه له خوا رامنځته شوه. دې اوونیزې خبرونه، مقالې، تبصرې، راپورتاژونه او په ښځو پورې اړوند مسایل خپرول.

له کورني اړودوړ څخه په وروسته پېر (۱۳۰۸ – ۱۳۴۳ لمریز) کې مطبوعات په دولت پورې محدود وو. د ورځپاڼو په سرکې د "اصلاح" ورځپاڼه یو ځل بیا رامنځته شوه چې لومړی ځل په ۱۳۰۰ لمریز کال کې د بشیر احمد او بیا وروسته د حافظ فیض محمد تر مشرۍ لاندې چاپېده. وروسته د انیس (۱۳۰۶لمریز)، هېواد (۱۳۲۶لمریز)، کابل ټایمز (۱۳۴۰ لمریز) او جمهوریت په نومونو ورځپاڼې خپرېدې. همدارنګه په یو شمېر ولایتونو کې د اتحاد مشرقي، اتفاق اسلام، پروان، طلوع افغان، بیدار، اتحاد، وړانګه، ستوری، بدخشان، نیمروز، هلمند، سنایي او کندوز په نومونو خپرونې خپرېدې. په دې دورې کې یو زیات شمېر مجلې او جرېدې هم خپرېدې چې هرې یوې یې خپل لوستونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلودل او په زړه پورې مطلبونه یې خپرول. د افغانستان راډیو د لومړي ځل لپاره په ۱۳۱۸ لمریزکال کې خپرونې پیل او بېلا بېل پراوونه یې ووهل، چې اوسني حالت ته رارسېدلې ده. همدا راز د افغانستان د تلویزیون دستګاه د ۱۳۵۷ کال په لومړیو کې ازمېښتي خپرونې پیل کړې. د وخت په تېرېدو یې ورو ورو خپرونې د ورځې څو ساعتونو ته ورسېدې او اوس شپه او ورځ د نړیوالې شبکې په مرسته خپرونې کوي او د نړۍ په زیاترو هېوادونو کې یې مینه وال ننداره کوي. د ورځپاڼو، مجلو او جریدو ترڅنګ د څرګندې ارتیا له مخې په ۱۳۱۹هـ. ش. کال کې "باختر اژانس" رامنځته او په فعالیت یې پیل وکړ. باختر اژانس د خپلو خبریالانو په واسطه له کابل او ولایتونو څخه خبرونه راټولول او د خپرولو لپاره یې راډیوګانو او خپرونو ته ورکول.

که څه هم په افغانستان کې د ازادو مطبوعاتو پیلامه د امیر امان الله خان د واکمنۍ مهال ته منسوبه ده، خو په حقیقت کې د مطبوعاتو ازادي ډېر دمخه د محمود طرزي په وسیله په "سراج الاخبار افغانیه" کې پلې شوې ده. سراج الاخبار افغانیه د محمود طرزي د ازادۍ غوښتنې او پالنې ډېر څرګند ثبوت دی چې په بېلابېلو تدبیرونو یې خپل دغه ارمان ترلاسه کړی دی. ددې ادعا د ثبوت لپاره په نوموړې خپرونې کې د "حی علی الفلاح" په نامه د یو مضمون خپرول و، چې په هغې کې یې د دربار د هیلو پر خلاف د هېواد خپلواکي اعلان کړې وه او په مقابل کې یې ۲۴ زره کابلۍ روپۍ جریمه شوی او خپرونه مصادره شوې وه.

د امیر امان الله خان د واکمنۍ پر مهال د "انیس" په نامه د یوې خپرونې پیل د مطبوعاتو له ازادۍ سره وتړل شو. انیس د هېواد د خپلواکو خپرونو د مخکښ په توګه په (۱۳۰۶ لمریز) کال کې چاپ شو. انیس د وخت د پولیسو رژیم "د سرخ پوشو" غلو او جوارګرو په نامه تر نېوکو لاندې ونیو. په پایله کې یې د انیس اداره وتړل شوه او چلوونکی یې محاکمې ته وړاندې کړای شو. د انیس مسؤول چلوونکي د خپلې منطقي او مستدلې دفاع له امله برائت وموند او د بیان او مطبوعاتو د آزادۍ د پلي کولو د اتل په توګه یې زموږ د خلکو له خوا تود هرکلی وشو. همدا راز د نسیم سحر، ندای خلق، انګار، وطن،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولس، نیلاب او ... په نامه ازادو خپرونو فعالیت کاوه. ددې ترڅنګ د ۱۳۴۱ – ۱۳۵۲ کلونو ترمنځ په هېوادکې شاوخوا ۳۰ ازادو خپرونو فعالیت کاوه چې هرې یوې خپله تګلاره او نشراتي مشي لرله.

پر ۱۳۸۱ لمریز کال په هېوادکې د موقتي او ورپسې د انتقالي اداري له راتګ وروسته د بیان او مطبوعاتو ازادي د دولت له خوا تضمین شوه. په دې بهیرکې زیات شمېر خپرونې، خبري رسنۍ، راډیو ګانې، تلویزیونونه او نورې وسیلې رامنځته شوې. د مطبوعاتو نوی قانون د افغانستان د پارلمان له خوا تصویب شو او په دې توګه یې د بیان او د مطبوعاتو ازادۍ ته لار هواره کړه. نن په هېوادکې شاوخوا پنځه سوه خپرونې، زیات شمېر راډیوګانې او شخصي تلویزیونونه او همدارنګه د لسو په شاوخواکې خبري رسنۍ په فعالیت بوختې دي.

د متن لنډیز

مطبوعات د یو ولس د وېښتیا او بیدارۍ نښه ده. د رښتینو مطبوعاتو دنده د ولس رهبري ده؛ له ظالم څخه د مظلوم ژغورل دي؛ د حق او باطل ترمنځ توپیر دی؛ ښه ته ښه او بدو ته بد ویل دي چې پرمختللي هېوادونه پرې د نېکمرغۍ او سعادت لوړو پوړیو ته رسیدلي دي. په افغانستان کې مطبوعات په پرتله ییزه توګه اوږده مخینه لري. سید جمال الدین افغان له هېواده د وتلو پرمهال امیرشېرعلي خان ته د یو شمېر سلا مشورو په لړکې د شمس النهار په نامه د یوې خپرونې د رامنځته کېدو سلا ورکړه. له هغه راوروسته مطبوعاتو په افغانستان کې پراختیایي بهیر پیل کړ. د امیر شېر علي خان د واکمنۍ پر مهال د لومړي ځل لپاره د شمس النهار په نامه خپرونې په خپرېدو پیل کوي. د مطبوعاتو بهیر په هېوادکې کله غړند او کله هم د یو زور او قوت په څېر راڅرګند شو. په بېلابېلو رژیمونو کې یې خپلې ودې ته دوام ورکړ. نن سبا په افغانستان کې د بیان او مطبوعاتو ازادي تضمین شوې ده. زیات شمېر خپرونې، راډیوګانې، تلویزیونونه، خبري رسنۍ، برېښنایي رسنۍ، انټرنېټ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویب پاڼې فعالیت کوي اود خلکو ارمانونه او هیلې خپروي. د یادونې وړ ده چې رسنۍ او مطبوعات باید ټولنه یو سالم لوري ته رهنمایي کړي؛ د هېواد او ولس ملي ګټو ته وفادارې وي او د پردي کلتور د خپرولو پرځای د خپل افغاني کلتور خپرېدا ته پام وکړي.

فعالیتونه

۱ – لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د رسنیو د ارزښت په اړه دې خپله پوهه او معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

۲ - یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او دې پوښتنې ته، چې ولې رسنیو ته د یو دولت د څلورم رکن په سترګه کتل کیږي، ځواب ووایي. نور زده کوونکي دې په بحث کې برخه واخلي.

۳ – ټول زده کوونکي دې "په هېواد کې موجودې رسنۍ او د هغوی تګلوری" تر نامه لاندې په ازاد بحث کې برخه واخلي. لومړی دې د رسنیو رسالت او دنده څرګنده کړي او وروسته دې د هغو رسنیو په اړه خبرې وکړي چې پېژني یې. یو تن دې د غونډې د منشي په توګه د بحث عمده ټکي او پایلې له ځانه سره ولیکي او خپل رپوټ دې چمتو کړي.

۴ – یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د بیان د ازادۍ د اړتیا په باره کې دې نورو ته معلومات وړاندې کړي. بل زده کوونکی دې د بیان د ازادۍ په اړه خپل نظر څرګند کړي چې ایا د بیان ازادي څه محدودیت هم لري او که نه؟

۵ – څو تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په هېواد کې دې د رسنیو د تاریخي بهیر او پراختیا په اړه خبرې وکړي.

۶ – څو تنه زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې د یوې جریدې د جوړولو په اړوند خبرې وکړي. د ښوونکي په لارښوونه دې په عملي اقدام لاس پورې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو له مخې د اوسنيو رسنيو په اړه يو مخ ليکنه وکړي. پورته لوستل شوی لوست دې په پام کې ونيسي. په بله ورځ دې د پښتو په درسي ساعت کې ټولګيوالو ته واوروي.

لاندې شعر ولولئ او خوندې ترې واخلئ:

هر ملخی د سربازۍ له هنر څه زده
چې په دا هنر کې سر ښندي پتنګ دی
لا تر اوسه يې ماغزه په کرار نه دي
چا چې ما سره وهلی سر په سنګ دی
لا په خوب کې په لرزه پرېوزي له کټه
چې د چا تر غوږ زما د توري شرنګ دی
که په دا دور مې ګوري هغه زه يم
چې مې داغ په خاطر ايښی د اورنګ دی
درست جهان مې و مغلو ته خيبر کړ
ځای ځای يې پښتانه وته قلنګ دی
خوشحال خټک

نيکمرغه هغه څوک دی چې له خپلې هرې خطا څخه نوې تجربه تر لاسه کړي.

((سقراط))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

ترکیب او له جملې سره د هغه توپیر

په مخکنیو ټولګیو کې مو ګرامر پېژندلی دی. ګرامر د ژبې د جوړښت د نظام علمي شرحې ته ویل کیږي. ګرامر د یوې ټاکلې ژبې د کلمو، جملو د رغاونې او جوړښت د قاعدو سیستم تشریح او څېړي یا د ژبې صرفي او نحوي جوړښت او ساختمان ترکتنې او څېړنې لاندې نیسي؛ یعنې د یوې ژبې د کلمو د تغییر او بدلون بڼې او د هغوی ترکیب، د جملو جوړښت او څرنګوالی بیانوي.

په دې لوست کې به ترکیب باندې خبرې کیږي.

تاسو د ترکیب په اړه څه پوهیږئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې دمخه چې ترکیب وپېژنو، ښه به وي جمله وپېژنو. د جملې د پېژندلو لپاره د نحوې پېژندلو ته اړ یو. نحوه هغه پوهنه ده چې د جملو، فقرو، عبارتونو او ترکیبونو د جوړښت له قاعدو څخه غږېږي. د جملې د اجزاو و قاعدې پکې بیان او څرګندېږي. په نحوه کې نحوي ترکیبونه او جملې د معنا او جوړښت له مخې په پام کې نیول کیږي. جمله یوه عربي کلمه ده او مجموعې ته ویل کیږي. جمله د الفاظو او کلمو داسې ترکیب دی چې یو بشپړ مفهوم افاده کوي. هغه توکي چې جمله ورڅخه جوړېږي، د جملې اجزا ورته وايي.

نحوه په ټاکلې ژبې کې د ګرامر د یوې برخې په توګه او په یوې جملې کې د کلمو د ګرامري ترکیب د یوځای کېدو طریقه، ترتیب او معنوي رابطه څېړي؛ په دې معنا چې د جملو لفظي جوړښت او معنوي رابطه او ځانګړتیاوې څیړي. ترکیب د دوو یا زیاتو (خپلواکو او نا خپلواکو) کلمو له یوځای کېدو څخه عبارت دی چې اجزا یې یو له بله سره ارتباط ولري. څنګه چې د نحوي څېړنې د مطالعې او څېړلو اصلي او اساسي مواد جملې دي، نو په همدې توګه د کلمو ترکیب هم د جملو په جوړښت کې یو توکی یا یوه برخه ګڼل کیږي. لکه "هلک ولوېد." دا یوه ساده جمله ده چې له دوو اساسي برخو څخه جوړه شوې ده. لومړۍ برخه یې "هلک" د جملې مبتدا (فاعل - مسند الیه) او دویمه برخه یې "ولوېد" د جملې خبر (فعل-مسند) دی. که چېرته په همدې جملې کې د جملې له فاعل "هلک" سره ځینې کلمې، چې نحوي رابطه سره ولري، یوځای شي، په دې وخت کې دغه مبتدا "هلک" له خپلو اړوندو برخو سره یو ترکیب جوړوي. لکه:

ښه هلک، یو ډېر هوښیار هلک، یو غښتلی تکړه هلک ... دا ډله کلمې له یو بل سره نحوي رابطه لري او په پورتنی جمله کې له "هلک" سره د مبتدا په توګه راځي. دې ته "ترکیب، غونډ یا عبارت" وايي. همدارنګه له "ولوید" سره چې د جملې "خبر، فعل یا مسند" دی، یو شمېرنورې کلمې یوځای شي او نحوي رابطه سره ولري، لکه: "سخت ولوید. په زوره ولوېد. وران ولوېد. بېځایه ولوېد." د جملې دویمه اساسي برخه (خبر) جوړوي.

په پورته اسمي ترکیب کې ګورو چې "هلک" د ترکیب اصلي جزء دی او له خپلو اړوندو کلمو سره یو اسمي غونډ بلل کیږي. په دویمه برخه کې "ولوېد" د فعلي ترکیب اساسي برخه ده؛ نو ځکه فعلي ترکیب (غونډ) ورته وايي. اسمي او فعلي دواړه ترکیبونه په ځانګړې توګه بشپړ مطلب نشي رسولای. یوازې د یو غونډ په راوړلو معنا نیمګړې پاتې کیږي. ترکیب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنا او جوړښت له مخې بېل ډولونه لري.

ترکیبونه د معنا او مفهوم له مخې له کلمو سره یو شی ګڼل کېږي، مګر توپیر یې دادی چې ترکیبونه مرکب مفهومونه ښکاره کوي او د نومونو او فعلونو معناګانو ته زیاته ټاکلې او مشخصه بڼه ورکوي. په دې توګه ویلای شو:

- ترکیب له دوو یا زیاتو خپلواکو یا ناخپلواکو کلمو څخه جوړېږي،
- په ترکیب کې یوه کلمه د بلې تابع ګرځي،
- په ترکیب کې د کلمو تر منځ نحوي رابطه ټینګیږي،
- ترکیب د کلمې په پرتله پراخ او مرکب مفهوم څرګندوي،
- د جملې او ترکیب تر منځ توپیر او بېلوالی اړین دی.

د جملې او ترکیب تر منځ توپیر

د جملې او ترکیب تر منځ خاص توپیر شته. هغه ځانګړتیا چې د جملې په جوړښت کې موجوده ده، په ترکیب کې نه لیدل کېږي. جمله له مبتدا او خبر څخه جوړه ده. د یوې جملې مبتدا یا خبر هر یو له (اسمي یا فعلي) ترکیبونو څخه جوړېږي. د بېلګې په توګه، په بشپړه او پوره جملې کې مبتدا او خبر او همدارنګه د هغوی اړوندې برخې ځای لري، خو په ترکیب کې دغه برخې نیمګړې وي.

په پښتو کې ترکیبونه په دوو ډلو (اسمي او فعلي) برخو بېلېږي. هره برخه بیا په خپل وار په جلا جلا ډلګیو ویشل کېږي.

اسمي ترکیبونه: دا هغه ترکیبونه دي چې د ترکیب اصلي او اساسي برخه یې نوم وي. دا اسمي ترکیبونه په جمله کې د مبتدا په برخه کې راځي.

اسمي ترکیبونه په اضافي ترکیب، توصیفي ترکیب، عددي ترکیب اونورو ویشل شوي دي.

فعلي ترکیبونه، هغه ترکیبونه دي چې د جملې د خبر په برخه کې راځي.

اصطلاح له ترکیب سره توپیر لري. اصطلاحي واحدونه هغه تعبیرونه دي چې هر ولس یې د خپل ژوندانه په چاپېریال کې د خپلو دودونو، اخلاقو او روحیاتو په چوکاټ کې په خپله ژبه کې کاروي. دا واحدونه نه یوازې په خبرو اترو کې استعمالیږي، بلکې په لیکنه کې هم کارول کېږي. اصطلاحګانې که له یوې خوا نه د ژبې د لغوي برخې بشپړوونکي دي، له بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا یو ادبي خوند او رنګ هم لري. په ژبه کې دا ترکیبونه ځانته جلا او بېلې ځانګړتیاوې لري، یعنې نحوي ترکیبونه او ژبنی اصطلاحګانې یو تر بله توپیر لري.

اصطلاحګانې یو ډول ژبني ترکیبونه دي چې د ژبې خاص عنصر او ژبني خاص ډول څرګندونو ته ویل کېږي. اصطلاحګانې د زمانې په اوږدو کې د خلکو له خوا منځته راغلي او په ژبه کې ثابت لغوي ترکیبونه دي. ددغو ترکیبونو برخې دومره ثابتې او ټینګې اړیکې سره لري چې بېلول یې ګران کار دی.

اصطلاحګانې د خبرو کولو پر مهال سمدلاسه نوي نه جوړېږي چې د کوم ټاکلي مطلب د څرګندولو لپاره ورځني کار واخیستل شي، بلکې په جوړ شوي ډول د ژبې د ویونکو په حافظه کې ساتل کېږي او د اړتیا پرمهال د جوړ شوي ترکیب په توګه کارول کېږي. پخپله دغه ترکیب نېغ په نېغه معنا نه ورکوي، مګر مجازي معنا ترې اخیستل کېږي. لکه:

لور په لوټه تېره کول، او ښې په بډه منډل، لوی لاس لرل، لار وهل، ژبه کول، پښه نیول، زړه خوړل، له خوشحالۍ نه په جامو کې نه ځاییدل، تر بوسو لاندې اوبه تېرول، جګ لو کول، سر ټکول، سر تندی وهل، خوا سړول، سور او شین اوښتل، زړه تشول، غم خوړل، لاس اخیستل، تار اچول، د اسمان کټ، نوک او وری، د لستوڼي مار، د غاړې غور، د شړومبو مچ.

اصطلاحګانې د معنا او جوړښت له مخې دا لاندې نښې لري:

۱_ ثابت داخلي ترکیب چې په ګډه یو عمومي معنا او مفهوم څرګندوي. په اسمي او فعلي ترکیبونو کې یې اهمیت یو شان دی. اصطلاحي فعلي ترکیبونه که څه هم د مرکبو فعلونو په څېر ښکاري، خو له مرکبو فعلونو څخه توپیر لري، ځکه په ثابتو فعلي ترکیبونو کې له ټولو ترکیبونو سره ګډه عمومي معنا ورکوي.

۲_ اصطلاحګانې له هغو توکو څخه جوړېږي چې په یو ثابت ترکیب کې خپله لغوي معناله لاسه ورکړي. که چېرته ددغه ثابت ترکیب واحدونه بېل بېل معنا شي، نو خپله ټاکلې اصطلاحي معنا له لاسه ورکوي.

د بېلګې په توګه، "لار وهل"، "ژبه کول"، "غم خوړل"، "زړه خوړل". که ددغو بېلګو هره برخه یعنې هر یو توکی یې په جلا جلا توګه معنا کړو، نو بیا هغه خاصه او ټاکلې معنا نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوي. ځکه "لار وهل"کې د تگ معنا پرته ده. په لغوي معناکې يې "لار" او "وهل"کوم معنوي ارتباط سره نه لري. يا ژبه او کول سره جلا مفهومونه دي.

۳_ له ترکيبو نکو توکو څخه عمومي معنا لاس ته راځي؛ يعنې ټول ترکيب د يو واحد مفهوم په توگه معنا ورکوي.

۴_ په اصطلاحي واحدونو کې ځينې محاورې او متلونه هم راتلای شي او همدارنگه د ليکوالو او پوهانو غوره ويناوې هم پکې شاملې دي، لکه:

پوره ورک دې کړه دوه کوره. د کبر کاسه نسکوره ده.

۵_ اصطلاحگانې ټکي په ټکي نه ژباړل کيږي.

۶_ هره ژبه جلا او خاص اصطلاحات لري.

۷_ اصطلاحي توکي د خپلو معنوي ځانگړنو له مخې له نورو ازادو ترکيبونو سره توپير لري.

۸_ په ژبې کې دغه ترکيبونه ثابت وي، نوي نه جوړيږي.

۹_ اصطلاحي توکي د نورو ازادو لغتونو په څېر د ژبې په لغوي سيستم کې موجود وي.

د متن لنډيز:

ترکيب، اصطلاح او جمله بېلا بېل نحوي مطالب دي. د جملو، فقرو، عبارتونو او ترکيبونو د جوړښت له قاعدو څخه نحوه خبرې کوي. جمله د الفاظو او کلمو داسې ترکيب دی چې يو بشپړ مفهوم افاده کوي. هغه توکي چې جمله ورڅخه جوړيږي، د جملې اجزا ورته وايي. ترکيب د دوو يا زياتو (خپلواکو او نا خپلواکو) کلمو له يو ځای کېدو څخه عبارت دی چې اجزا يې يو له بله سره ارتباط ولري. د کلمو ترکيب د جملو په جوړښت کې يو توکی يا يوه برخه گڼل کيږي. ترکيب او اصطلاح د کارونې خپل خپل ځايونه لري. ترکيب رامنځته کيږي او اصطلاحگانې رامنځته شوې کلمې دي، په ټولنې کې خپلې ځانگړې او ټاکلې معناگانې لري. اصطلاح د يو مطلب د ښه بيان لپاره کارول کيږي. ترکيبونه او اصطلاحگانې د يوې ژبې د فرهنگ د بډاينې څرگندوی دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وویشل شي. هر یوه ډله دې په وار د کلمې، ترکیب، اصطلاح، متل او جملې پېژندنه وکړي. بېلګې دې یې راوړي. د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

۲ــ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او په ژبه کې دې د اصطلاحګانو او د هغې د پانګې او ژبني ارزښت او بډاینې په اړه نورو ته معلومات ورکړي.

۳ــ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د ټولو زده کوونکو په ګډه مرسته دې د پښتو اصطلاحګانو یو لست پر تخته ولیکي. ټول زده کوونکي دې هغه په خپلو کتابچو کې یاداشت کړي.

۴ــ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي په وړاندې اصطلاحګانې د معنا او جوړښت له مخې نورو ته بیان کړي.

۵ــ د جملې او ترکیب ترمنځ څه توپیر موجود دی او په پښتو کې ترکیبونه په څو ډوله دي؟ دوه تنه زده کوونکي دې په خپله ګډه مرسته نورو زده کوونکو ته په دې اړه څرګندونې وکړي.

۶ــ جمله له څو برخو څخه جوړه شوې ده؟ یو تن دې پرې خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه یوه موضوع وټاکي. د هغې په لیکلو کې دې اصطلاحګانې وکاروي. د لیکنې په پای کې دې یو شمېر اصطلاحګانې راټولې کړي چې په ټولګي کې نه وي ویل شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو قصیده: شیخ اسعد سوري

په پخوانیو ټولګیو کې مو د نظم او نثر په اړه معلومات تر لاسه کړي دي. نثر خپل جوړښت لري او نظم خپل. نظم هغه وینا ده چې وزن او قافیه ولري. مثنوي، بوللـه (قصیده)، غزل، رباعي، قطعه او نور د نظم بڼې دي. دلته پر قصیدې، د هغې پر جوړښت او په پښتو کې د قصیدې پر مخینه غږېږو. تر دې دمخه چې قصیده وپېژنو، ښه به دا وي چې شیخ اسعد سوري وپېژنو چې په پښتو ادبیاتو کې یې قصیده د لومړنۍ معلومې قصیدې په توګه پېژندل شوې ده. د قصیدې په اړه لږ معلومات لرو، هغه هم د پټې خزانې په واسطه تر موږ را رسېدلي دي.

ـ تاسو څه فکر کوئ چې د یوې قصیدې د بیتونو ډېر لږ شمېر به څو وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پته خزانه له "تاریخ سوري" څخه د "لرغوني پښتانه" د لیکوال، شیخ کته په حواله لیکي چې اسعد سوري په غور کې استوګنه درلوده. هلته د سوري کورنۍ په دربارکې د درناوۍ وړ یو شاعر و. د پلار نوم یې محمد و. په ۴۲۵ هجري کال کې په بغني (د هلمند د زمینداور سیمه) کې مړ شو. نوموړی ډېر ښه شاعر و. کله چې سلطان محمود غزنوي پر غور برید وکړ او له امیر محمد سوري سره یې جګړه ونښته، نو امیر یې د آهنګرانو په سیمه کې کلابند کړ. دغه مهال شیخ اسعد هم د هغه ځای په کوټ نومې سیمه کې و. سلطان محمود غزنوي امیر محمد سوري له ځانه سره بندي غزني ته یوړ. امیر محمد سوري له ډېره غیرته په بندکې مړ شو. شیخ اسعد سوري، چې د امیرمحمد سوري دوست و، د هغه پر مرګ یوه بولله و ویله.

بولله یا قصیده هغه نظم ته وایي چې تر یوې مطلع لاندې ویل کېږي. د ټولو دویمو نیم بیتیو قافیه یې د لومړي بیت له قافیې سره یو شان وي. اوږده او ډول ډول مضامین پکې راوړل کېږي. د بیتونو شمېر یې له شپاړسو څخه نیولی بیا تر دوو سوو پورې رسېږي. عموما د ستاینې، ویرنې، پند او نور اوږده موضوعات پکې بیانېږي. قصیده معمولا په تشبیب پیلېږي. تشبیب د قصیدې لومړني بیتونه دي چې د قصیدې له اصلي موضوع څخه بهر د بلې موضوع په اړه؛ په ځانګړې ډول د ځوانۍ او په هغې پورې د اړوند حالت، لکه د مینې او طبیعت په ستاینې کې ویل کېږي. له تشبیب وروسته په قصیده کې اصلي موضوع په تفصیل سره بیانېږي. قصیده پښتو ادبیاتو ته له اسلام وروسته راغله او ډېر ژر د پوخوالي کچې ته ورسېده.

د پټې خزانې له پیداکېدو د مخه د پښتو د لومړۍ قصیدې په اړه چاته سمه پته نه وه. ددغه مهم اثر له پیداکېدو سره سم د پښتو یو شمېر غوره قصیدې تر لاسه شوې. په دې لړ کې د پښتو معلومه لومړۍ قصیده هم تر لاسه شوه. دغه قصیده د شیخ اسعد سوري قصیده وه چې د امیرمحمد سوري په مړینه یې ویلې وه. دا هم څرګنده شوه چې په غور او غزنې کې ددې پېر موجودو شاعرانو قصیدې ویلې وې او دغه فن مخ په بشپړتیا او پوخوالي روان و. له بلې خوا قصیده یوه داسې وسیله وه چې د پاچهانو د خوښۍ غونډې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرې تودې شوې وې. د خپګان او غم پر مهال هم ویل کېدې او دومره سوز او ګداز به په کې موجود و چې د کاڼو زړونه به یې هم ویلې کول. کله ناکله به یې ځوانان د جګړې په ډګر کې مبارزې ته هم رابلل.

د تاریخ په اوږدو کې قصیدې ډېر پراوونه وهلي دي. د پښتو قصیده هم همداسې دروا خلئ چې د موضوع له مخې یې بېل بېل اړخونه لرلي دي.

د غوریانو او سوریانو په پېر کې که څه هم پښتو قصیده د پاچهانو د مدحې او ستاینې په خدمت کې ولاړه وه، خو بیا یې هم پښه له پښتني چاپېریاله بهر ایښې نه ده. د شیخ اسعد سوري قصیده له هغو قصیدو څخه ده چې ساری یې موږ په هغه وخت کې نه وینو. د غوریانو په پېر کې پښتو قصیدې په فني او ادبي لحاظ د خپل وخت په قصیدو کې لوړ دریځ خپل کړی دی.

د شیخ اسعد سوري په قصیده کې ملي او ټولنیز احساسات له ورایه بریښي.

نوموړې قصیده په لاندې ډول ده:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هرګل چې خاندي په بهار
هر غټول چې په بیدیا غوړېده وکا
رېژوي يې پاڼې کاندي نار په نار*
ډېر مخونه د فلک څپېړه شنه کا
ډېر سرونه کا تر خاورو لاندې زار
د واکمن له سره خول پرېباسي مړ سي
د بې وزلو وینې توی کاندي خونخوار
چې له برمه يې زمري رېي ځنګلو کې
له اوکوبه يې ډاري تېرو جبار
هم يې غشی سکڼي ډال د ژوبلورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رستمان ځني ځغلا کاندي په ډار
چې يې ملاوې نه کړېږي په غښتليو
دا فلک پر وکا څه کاري ګذار؟
په يوه ګردښت يې پرېباسي له برمه
نه يې غشي، نه لينده وي نه يې سپار
څه تېرى څه ظلم کاندي اې فلکه!
ستا له لاسه نه دى هېڅ ګل بې له خار
په ويرژلو، لور نه کړې په زړه کراړيه
پر نتليو اوروې د غم ناتار
هېڅ روغى مې په زړه نسته ستا له څوره
بېلوې په ژړا زړ مين له يار
له تېريو * دې اوښې څاڅي له اوريځو
چيني ژاړي په ورټ ورټ ستا له شنار
نه به لاس واخلې له څوره نه به لورې
نه به ملا کړې، له بې وزلو له ترار
نه به زړه وسوځوې په هېچا باندې
نه به پرېوزې له ګردښته له مدار
نه به وصل کړې مين له بل مينه
نه به درملې ټپونه د افګار
ستا له لاسه دې پراته ژوبل زګېروي کا
هر پلو ته ټپي زړونه په ځار ځار
کله غوځې کاندې مراندې د زړګيو
کله تېر باسې وګړې هوښيار
کله ټکى واچوې پر نازوليو
کله څېرې کړې ګرېوان د نمنځې چار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله غورځوې واکمن له پلازونو
کله کښېنوې په خاوروکې بادار
زموږ پر زړونو دې نن بیا یو غشی وویشت
ودې ژوبلله په دې غشي هزار
پر سوریو باندې ویر پرېوت له پاسه
محمد واکمن چې ولاړی په بل دار
یو وار سو اسیر په لاس د میرخمنو
انتقال یې وکړ قبر له بل وار
په سماو* یې ودان آهنگران و
په تیکنه و پر درست جهان اوځار
د محمود د ژوبلورو په لاس کښېوت
چې غزنه ته یې باتلی په تلوار
ننګیالیو لره قید مړینه ده ځکه:
سه * یې والوتله هسک ته پر دې لار
تر نړی یې غوره خاورې، هدیره کا
د زمریو په بېړیو * کله وي څوار
په دې ویر د غور وګړي تور نمري * سول
په دې ویر، رڼا تیاره سوله د ښار
ګوره ځاځي رڼې اوښې له دې غرونو
داکړونګی * ساندې لي په شور هار
نه هغه زرغا د غرونو، د بېدیا ده
نه د زرکیو په مسا دی کتهار
نه غتول بیا زرغونېږي په لاښونو
نه بامي بیا مسېده کا په کهسار
نه له غرجه بیا راځي کاروان د مشکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه رادرومي غور ته بیا جوپې د شار
د پسرلي اوره تودې اوښې توینه
مرغلرې به نیسان نه کړي نثار
دا په څه چې (محمد) ولاړ له نړیه
په ویرنه یې سو غور ټول سوګوار
نه ښکارېږي هغه سور د سور په لتو
نه ځلېږي هغه لمر پر دې دیار
چې به نجلیو په نڅا پکې خندله
چې به پېغلو کا اتڼ کتار کتار
هغه غور په ویر ناتار د واکمن کښېوست
هغه غور سو د جاندم غوندې سور اړ
لاس دې مات سه ای فلکه چې دې وکا
محمد غوندې زمری د مړینې ښکار
شین زړګی فلکه! ولې لا ولاړ یې؟
اې د غور غرونو په څه نسوئ غبار؟
مځکې! ولې په رېږدلو نه پرېوزې؟
لاندې باندې سه! چې ورک سي دا شعار:
چې زمري غوندې واکمن ځي له جهانه
چې څوک نه کړي په نړۍ باندې قرار
سخ په تا ای (محمده) د غور لمر وې!
په نړۍ به نه وي ستا د عدل سار
ته پر ننګه وې ولاړ په ننګ کې مړ سوې
هم پر ننګه دې په ننګه کا ځان جار
که سوري دې په تګ ویر کاندي ویرمن سول
هم به ویاړي ستا په نوم ستا په تبار

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه جنـت کـې دې وه تــون زمــوږ واکمنه
هــم پــه تــا دې وي ډېــر لـــور د غـفـار

* * *

*نار په نار: په اصل کې په همدې بڼه دی. ښايي تار په تار وي.
*تېری: تيری، تعدی، ظلم او تجاوز
* سماو: سم، درست، راست
* سه: ساه
* بېړيو: زولنې
* تور نمري: سياه پوش
*کړونګی: ځروبی
سور: خوشحالي
سور: د قوم نوم دی
سار: ساری، بېلګه

د متن لنډيز:

قصيده د پښتو د نظم د نورو ډولونو په څېر په پښتو کې اوږده مخينه لري. قصيده معمولاً په تشبيب پيليږي. تشبيب د قصيدې لومړني بيتونه دي چې د قصيدې له اصلي موضوع څخه بهر د بلې موضوع په اړه د طبيعت د ستاينې او يا هغې ته پر ورته موضوع پيليږي. قصيده پښتو ادبياتو ته له اسلام وروسته راغله او ډېر ژر د پوخوالي کچې ته ورسېده. د ادبي تاريخ له پاڼو ځرګنديږي چې قصيده په پښتو کې پخوا هم موجوده وه او د خپل پوخوالي پوړۍ يې وهلي وې. د شيخ اسعد سوري قصيده د پښتو قصيدو په تاريخ کې د زيات ارزښت وړ ده او له ادبي پلوه هم يوه پخه بولله ګڼل کيږي. دا قصيده شيخ اسعد سوري د امير محمد سوري د مړينې په وير کې ويلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې پر څو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د ډلې د غړو په مرسته په پښتو کې د غزل، دويمه ډله د مثنوي، دريمه د رباعي او څلورمه د قصيدې په اړه معلومات له بېلګو سره وليکي. بيا دې يې نورو ټولګيوالو ته واوروي.

۲ـ يو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي، د تشبيب په اړه دې څرګندونې وکړي او بېلګه دې په متن کې د قصيدې له مخې ولولي.

۳ـ يو بل زده کوونکی دې ټولګي مخې ته راشي او د شيخ اسعد سوري د قصيدې د متن اصلي ويرنه دې ولولي او د هغې په اړه دې څرګندونې وکړي.

۴ـ زده کوونکي دې په پورته قصيده کې د شيخ اسعد سوري ملي او ټولنيز احساسات په ګوته کړي او د هغو په اړه دې خبرې وکړي.

۵ـ زده کوونکي دې په پورته متن کې اسمي ترکيبونه وګوري او ودې يې ليکي.

۶ـ د ترکيب او جملې پر توپير دې څو تنه زده کوونکي خبرې وکړي. نور دې ورته غوږ کښېږدي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې پښتو ادبياتو ته د قصيدې او د نظم د نورو بڼو د راننوتلو بهير په ډېر لنډ ډول وڅېړي او د يوې لنډې مقالې په توګه دې په بله ورځ په ټولګي کې په وار ولولي.

د دروغجن سزا داده چې خوک يې پر رښتيا خبره هم باور نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېریال ساتنه

د اوسېدو او ژوند ځای ته چاپېریال وايي. ټول ژوندي موجودات د خپلې استوګنې لپاره یو ځای ټاکي. انسانان په کلو، بانډو او ښارونو کې اوسیږي. هر شی چې د دوی د اوسېدو پرځای په یو ډول نه یو ډول اغېزکوي، چاپېریال ورته وایي. الوتونکي، څاروي، د سیندونو او سمندرونو ژوي، ځنګلي او د دښتو او بیدیاوو ژوي ټول خپل خپل ځانته د اوسیدو چاپېریال لري. په ځینو حالتونو کې یو شمېر ژوو د خپل پوستکي رنګ د اړونده چاپېریال له رنګ سره یوشان کړی. موخه یې له زیان څخه د ځان ژغورل او پایښت دی. تر ټولو اړینه داده چې چاپېریال باید د ژوند ټولې اړتیاوې په داسې توګه تامین کړي چې موجودیت او دوام یې له ګواښ سره مخامخ نشي.

ځنګه کولای شو د خپل چاپېریال اړین توکي د پای ته رسېدو له ګواښ څخه وژغورو؟

د ژوندکولو ځای ته چاپېريال وايي. په دې کې د يو ژوندي موجود شاوخوا ټول شيان او توکي چې په يو ډول نه يو ډول يې ژوند تراغېز لاندې راولي، شامل دي. د انسان د ژوند په چاپېريال کې د هغه کور، دکور شاوخوا، اوبه، ځمکه، چمنونه، ونې، باغونه، سيندونه، غرونه، ځنګلونه او داسې نور شامل دي. دا هريو په خپل وار د انسان او بل هر ژوندي موجود پر ژوند په مستقيم او غير مستقيم ډول اغېز کوي.

د هرې ورځې په تېرېدو د انسانانو شمېر زياتيږي. د تازه معلوماتو (۱۳۸۸ لمريز کال) له مخې په منځني ډول هره ورځ شاوخوا درې سوه درې پنځوس زره ماشومان زېږي او شاوخوا ۱۴۶ زره خلک مري. په دې توګه هره ورځ د نړۍ په نفوس کې له دوو سوو زرو څخه زيات زياتوالی رامنځته کيږي. د نفوسو دا زياتوالی پر چاپېريال اغېزکوي؛ هغوی د استوګنې ځای ته اړتيا لري؛ اوبه او خواړه غواړي؛ جامې، پوښاک او درمل غواړي؛ ښوونې او روزنې ته اړتيا لري او په سلګونو نورې داسې اړتياوې. په داسې حال کې چې د چاپېريال يو شمېر توکي د نفوسو په څېر نه زياتيږي او موجوده اندازه يې د لګښت له مخې پای ته رسيږي، لکه: ونې او ځنګلونه (که وو هل شي او نور يې پر ځای کښېننول شي)، کاني زېرمې، کرنيزې ځمکې او نور.

په چاپېريال کې ژوندي او ناژوندي موجودات شته. ژوندي موجودات په خپل منځ او همدارنګه له ناژونديو موجوداتو، لکه: خاورې، اوبو، ګازونو او نورو سره متقابلې اړيکې لري. دا اړيکې د ژوند چاپېريال ته ډېرې اړينې دي. د ايکو سيستم دا اړيکې څېړي. هغه سيستم چې د ايکو سيستم (Eco System) څېړي، د ايکولوژۍ (Ecology) په نامه ياديږي.

د چاپېريال د پاک ساتنې موضوع په روانې پېړۍ کې د ټولو اوسيدونکو د اندېښنې وړ ګرځېدلې. زموږ د ژوند چاپېريال ورځ په ورځ ککړيږي او د ژونديو موجوداتو ژوند ته ګواښ رامخته کوي. نننۍ نړۍ د بشري تمدن د پرمختګ، د معاصرې تکنالوژۍ پر پراختيا او د نفوسو د زياتوالي له امله په ځمکې او هواکې دککړتيا له ستونزو سره مخامخ شوې ده. د روغتيايي رپوټونو له مخې د همدې ککړتيا له امله د نړۍ د نفوسو په سلو کې شل ببلا ببلې ناروغۍ ګواښوي. جګړې او په جګړو کې د مختلفو وسلو کارول يو بل ګواښ دی چې چاپېريال ککړوي. په جګړو کې د ځنګلونو له منځه وړل، د کروندو او اوبو زهري کول او داسې نور هغه کارونه دي چې د ژوند کړۍ تنګوي او ستونزې زېږوي.

د اوسنۍ پېړيو بله ډېره مهمه ستونزه د اوبو ککړتيا ده. دا ستونزه د تکنالوژۍ او صنايعو په پرمختګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا پسې پراخه شوې ده. د نوي صنعت لپاره د ډېرو سکاره او تېل انرژي توليدوي. ددې توکو زياته کارونه چاپېريال، په تېره بيا اوبه او ځمکې ککړوي.

کولای شو د باغونو، شنو سيمو، پارکونو او د سيل د ځايونو د جوړولو له لارې خپل چاپېريال خوندي کړو. د شنو سيمو جوړول ژوندي موجودات له گواښ څخه ژغوري. ځنگلونه، چې پخپله يوه ژوندۍ ټولنه ده، د چاپېريال عمده توکي دي. د ځنگلونو وهل او د ونو پرې کول، نه يوازې چاپېريال له گواښ سره مخامخ کوي، بلکې په هغې کې د موجودو ژوو ژوند ته هم سترگواښ بلل کيږي.

د چاپېريال ساتنه د يو ځانگړي شخص، يا ټولنې او کومې موسسې کار نه دی. دا د هر چا دنده ده چې په خپل وار، له خپل نژدې چاپېريال، کور، ښځه نيولې بيا د خپل ښار او پارکونو د پاکولو له لارې خپل چاپېريال ځانته ورغوي. د ونو کرل، د پارکونو جوړول، د ځنگلونو او په هغې کې د شتو ژوو ساتل او د هغوی حمايت، له اوبو څخه په ټاکلې اندازه گټه اخيستل، د هغو توکو لږ کارول يا نه کارول چې لوگي يې هوا ککړوي او ډېرې نورې هغه لارې چارې دي چې هرڅوک کولای شي تر خپلې وسې پورې يې عملي کړي او په دې توگه د چاپېريال د ککړتيا مخه ونيسي.

د متن لنډيز:

هر هغه څه ته چاپېريال وايي چې زموږ شاوخوا ته پراته دي او موږ يې احاطه کړي يو؛ زموږ ژوند ورپورې اړوند دی او زموږ د ژوند د دوام وسايل چمتو کوي. ټول ژوي که پر ځمکه دي، که په اوبو او يا د سمندرونو په تل کې، ټول غرونه، دښتې، ځنگلونه او دريابونه د ژوند د چاپېريال يوه برخه ده. په چاپېريال کې ټول شيان د تل لپاره موجود نه وي، يو څه يې د ورځنې لگښت له مخې پای ته رسيږي او نه نوي کيږي. له دې امله بايد د هغې په لگښت کې پوره پام وشي او د راتلونکو نسلونو دگټې اخيستلو لپاره پرېښودل شي. ددې ترخنگ چې چاپېريال په بشري ژوندانه مستقيمې اغېزې لري، بايد په شعوري توگه هم پخپله په چاپېريال پام وکړو او هم د نورو پام هغې ته راواړوو. د استوگنې شاوخوا پاکه وساتو، نيالگې کښېنوو، ونې او ځنگلونه ونه وهو، مرغان، الوتونکي او کبان بېرحمانه ښکار نه کړو، موجود چمنونه او شنه ځايونه وساتو او نوي هغه جوړ کړو. څومره چې يو چاپېريال پاک، ښکلی او په زړه پورې وي، په هماغه اندازه ژوند نېکمرغه، اسان او روغ وي. روغ چاپېريال زموږ ستاسو ټولو د نېکمرغه ژوند ضامن دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ چاپېریال څه ته وايي؟ څو تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او خپلې څرګندونې دې وړاندې کړي.

۲ـ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د چاپېریال د ارزښت او د هغې د پاکوالي په اړه خپل رغنده عملي نظرونه ولیکي او د یو وړاندیز په توګه دې چمتو کړي. بیا دې د ډلو استازي په ګډه هغه توحید کړي او د یو بشپړ وړاندیز په توګه دې ولیکي او ټولګي ته دې ولولي.

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د چاپېریال د پای ته رسېدونکو او ناپایه توکو نومونه واخلي او څرګنده دې کړي چې له دغو توکو څخه څنګه ګټه واخیستل شي.

۴ـ ځنګلونه د چاپېریال په ښکلا او پاینښت کې څه رول لري؟ یو تن زده کوونکی دې په دې اړه معلومات وړاندې کړي.

۵ـ په چاپېریال کې ژوندي او ناژوندي موجودات یو له بله څه اړیکې لري. دا اړیکې په چاپېریال څه اغېز اچوي؟ یو زده کوونکی دې په دې هکله رڼا واچوي او بل یو دې د ناژوندیو موجوداتو نومونه واخلي او ودې وایي چې دا اړیکې کوم سیستم جوړوي او څنګه؟

۶ـ زده کوونکي دې په پورته متن کې صفت او موصوف په ګوته کړي او نورو زده کوونکو ته دې بیان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل کلي، ښار یا ښوونځي د چاپېریال د پاک ساتلو په اړه خپل وړاندیزونه په منظمه توګه تنظیم او ترتیب کړي. په راتلونکي درسي ساعت کې دې خپل دغه وړاندیزونه له نورو ټولګیوالو سره شریک کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبیاتو دویمه تاریخي دوره

په مخکنیو ټولګیو کې مو پر ادبیاتو خبرې کړې دي. شفاهي یا ولسي ادبیات مو له لیکلو ادبیاتو څخه بېل کړي دي. شفاهي ادبیات د ټولنو له رامنځته کېدو سره سم رامنځته شوي دي. هره یوه ټولنه خپل دود، رسم و رواج او فرهنګ د ولسي ادبیاتو په هینداره کې نورو ته ورښیي. د شفاهي ادبیاتو پیل نشي څرګندېدای، خو لیکلي ادبیات هرو مرو له یو تاریخي پړاو سره تړاو لري. پښتو لیکلي ادبیات ډېر لرغوني دي. تاریخي پېښو، کوچېدنو، تاړاک، ځیبناک او نیواک د هغې زیاتې برخې تر خاورو لاندې کړې دي. که موږ د لیکلو ادبیاتو په اړه خبرې کوو، نو باید کره لاسوندي یې ولرو چې له بده مرغه زیات شمېر یې په لاس کې نشته. بیا هم د لا ښې پېژندنې لپاره پښتو ادبیات په درېو دورو وېشل شوي دي؛ لرغونې دوره، منځنۍ یا کلاسیکه دوره او معاصره دوره. په لسم ټولګي کې مو د پښتو ادبیاتو په لرغونې دورې خبرې کړې دي. د معاصرې دورې په اړه به په دولسم ټولګي کې معلومات تر لاسه کړو. دلته د پښتو په منځنۍ یا دویمې تاریخي دورې

غږېږو.

د پښتو ادبیاتو دویمه دوره، چې د پښتو ادبیاتو د تاریخ منځنۍ دوره هم ورته ویلای شو، د لسمي هجري پېړۍ له نیمايي پیلېږي او د څوارلسمې هجري پېړۍ تر لومړیو درېو لسیزو پورې رارسېږي. د پښتو د ادبي تاریخ دویمه دوره له لومړۍ دورې څخه له هره پلوه توپیر لري. په دې دوره کې پښتو ادبیات د افغانستان، پښتونخوا او هند په سیمو کې له ځینو ملي، مذهبي او پښتني غورځنګونو سره په تړاو راټوکېږي او وده کوي. د سیمې د هغه مهال فرهنګي ادبي جریانونه پر پښتو ادبیاتو خپل اغېز ښندي او د همدغو جریانونو په پیروۍ په پښتو ادب کې ځانګړي سبکونه پیداکېږي او خپل ځانګړي پیروان مومي.

ددې دورې یوه ستره ځانګړنه داده چې بشپړ او مکمل ادبي اثار یې زموږ په لاس کې دي. په دې دورې پورې اړوند په سلګونو پښتو دېوانونه، په سلګونو کیسه ییز اثار او په زرګونو ولسي سندرې له موږ سره شته چې د پښتو د ادبي تاریخ د یوې سترې پانګې په توګه هر اړخیز بحثونه پرې کولای شو.

په دې دوره کې له ګاونډیو ژبو سره د پښتو ادبیاتو تړون هم پراختیا مومي. له عربي، فارسي او له همدې ژبو څخه پښتو او له پښتو څخه ځینو دغو ژبو ته د اثارو د راکړې ورکړې مسئله هم خپلو لوړو پړاوونو ته خیژي.

د پښتو د ادبي تاریخ دویمه دوره څو پړاوونه لري. په هر پړاو پورې اړوند اثار د ټوکېدو د شرایطو، خپلو خصوصیاتو او فکري هنري اغېز د منلو له امله یو اوږد واټن رانغاړي. ددې خبرو معنا داده چې کله موږ پر روښانیانو بحث کوو، دا بحث له بایزید روښان څخه پیلېږي چې د فرهنګي هڅو وخت یې د لسمې هجري پېړۍ دویمه نیمايي ښوول شوې او په قادر داد ورکزي پای ته رسیدلی دی. داکسان بیا د دولسمې پېړۍ خلک دي. حال داچې له بایزید او دده له پیروانو سره په یوه وخت اخوند درویزه هم پښتو ته مخه کوي. په پښتو اثار لیکي او ژباړي او ځینې نورکسان په ادبي هڅو لګیا دي.

دا دوره له روښاني غورځنګه پیل او همداسې پسې په اخوند درویزه او دده پر پیروانو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا د خوشحال خټک،رحمان بابا، هوتکیانو او د احمدشاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهیرونو رارسیږي.

د لسمې او یوولسمې هجري پېړیو په ترځ کې د روښانیانو، اخوند درویزه او دده د سبک پلویانو او هم د همدې زمانې د ځینو مبلغو او صوفي شاعرانو، ناظمانو او لیکوالو اثار د خپلو شکلي جوړښتونو له پلوه ډېره سره نژدې یو رنګي لري. موضوعات یې هم تر ډېره سره یو شی دي.

که څه هم اخوند درویزه له روښانیانو سره مخالفت درلود، ده او دده ځینو پلویانو د روښانیانو پر ضد لیکنې هم کړې دي، خو هغه لیکنې له ځینو شخصي او نظریاتي اختلافاتو رازېږېدلې دي. دغسې اختلافي لیکنې د بېلتانه د یوې داسې کرښې په توګه نشو منلای چې د دواړو ډلو اثار د ځانګړنې له مخې سره بېل کړو. د روښانیانو او اخوند درویزه دواړو په اثارو کې عرفان (تصوف) او د عرفاني لارو د بنسټونو په خپلولو سره ځان الهي ذات ته نژدې کول، د نفس تزکیه، د زړه سپېڅلتیا، د اسلام د مقدس دین د اساساتو بیان، د اسلام د مقدس دین د لارښوونو په رڼا کې د خلکو اخلاقي روزنه، پندونه، نصایح او نور دې ته ورته مطالب ددې درې واړو ډلو له خوا په ژباړل شوو، لیکل شوو او پنځېدلو اثارو کې لیدل کېږي. د اهدافو همدا ورته والی موږ اړ باسي چې د دغو درې واړو ډلو اثار په یوه پړاو کې و څېړو او د دویمې ادبي دورې د لومړي پړاو نوم پرې کښېږدو.

د دویمې دورې په دې پړاو کې د ادبي اثارو د زیاتو نسخو او ډېرو برخو شتون موږ پر دې باوري کوي چې دغه مهال په پښتنو کې د لوستو او زده کړو خلکو شمېر یو څه ډېر شوی او خلکو د کتاب ساتنې او کتاب لرنې له دود سره مینه ښوده. حال داچې تر دې پړاو دمخه د لومړۍ دورې د اثارو ځینې دګوتو په شمېر بېلګې له موږ سره دي چې هغه هم ځینو تذکرو تر موږ رارسولې دي.

ددې پړاو اثار له شکلي پلوه نیم منظوم، منظوم اومنثور دي. د نیم منظوم، مسجع یا مقفی نثر د لیکلو دود همدا مهال د بایزید له خوا پیل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې پړاو په منثورو اثارو کې پر نورو سربېره د علي محمد مخلص او ارزاني روښاني رسالې د يادولو وړ دي. ددې رسالو نثرونه سجع نه لري او د هغه وخت له شرايطو سره سم روان نثر بلل کېدای شي. د اخوند ميا داد په نثرونو کې دده "نورنامه" نيم منظوم سبک پالي، خو په ديوان کې يې منثورې ټوټې د کلمو په پای کې قافيې ته پام کوي.

که ددې پړاو اثار د هنري ځانګړتياوو له مخې د لومړۍ دورې له ځينو بېلګو سره پرتله کړو، نو د پرمختيا څرک پکې نه لګېږي. بايد ووايو چې ددې دورې زياتره اثار عرفاني ديني او اخلاقي مسايلو ته بېل شوي دي. په ځينو وختونو کې ددغسې اهدافو لرونکي شاعران او ليکوال د نظم د شعريت خواته ډېر پام نه کوي او هيله يې دا وي چې د خلکو د زده کړې په موخه خپل اثار په منظومه بڼه وړاندې کړي.

په دې پړاو کې عرفان د يوه مسلک په توګه پښتو ادبياتو ته لار پيدا کوي او د عرفاني اثارو څرکونه چې د پښتو د ادبي تاريخ د لومړۍ دورې له خورو ورو پاړکو راايستل کېدای شي، په دې پړاو کې په مکتبي بڼه خپل وزرونه غوړوي. ددې پړاو په اشعارو کې غزلې، قصيدې، رباعي، مثنوي، قطعې، مربع او مخمس اشعار پيدا کېږي. په دې شعري ځيلونو کې مربع او مخمس داسې شعري ځانګې دي چې په لومړۍ ادبي دوره کې يې څرک نشو لګولای. په دې پړاو کې ددغو دريو نوو ځانګو شتون د پښتو په شعري ځيلونو کې د پراختيا يو څرک په لاس راکوي. په دې پړاو کې پښتنې فرهنګ له اسلامي فرهنګ سره خورا زيات نژدې شو او د اسلامي فرهنګ ډېرو اساسي مسايلو ته يې لاره پيدا کړه. ډېرې اسلامي، دينې او عربي فرهنګ ته ورته کيسې پښتو ته واوښتلې. د پښتو کوم اثار چې موږ له لومړۍ دورې څخه په لاس کې لرو، دا ډول ځانګړتياوې نه لري. ځينې مهم ديني او فقهي اثار په پښتو ژباړل شوي دي، لکه خلاصه کيداني، قصيده برديه، قصيده سرياني، نورنامه، خلاصة الاسلام او نور. ددې ترڅنګ د پارسي او عربي ژبو له عمده اسلامي اثارو څخه په ګټه د ديني او شرعي اساساتو ځينې مهم بيانونکي کتابونه په پښتو کې په تحقيقي ډول وليکل شول. لکه مخزن، نافع المسلمين، فوايد شريعت او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې پړاو زیاتره لیکوال او شاعران له څو ژبو لکه پارسي، پښتو، عربي او هندي سره اشنا دي. په دغو لیکوالو کې ځینو پر پښتو سربیره په هندي، پارسي او عربي ژبو هم اثار لیکلي دي چې له نورو فرهنگونو سره د پښتنو لیکوالو تړاو ځیني ځرگندیږي. د پښتو ادبي تاریخ د دویمې دورې لومړی پړاو د پورته ځانگړتیاوو په لړلو سره یوه بل پړاو ته ننوزي.

ارزاني خویشکی، واصل روښاني، خواجه محمد، کریمداد بنگښ، علي محمد مخلص، دولت لواڼی، قادر داد، اخوند درویزه، محمد حلیم، عبدالسلام، اخوند احمد، بابوجان، شیخ محمد سعید او په لسگونو نور ددې پړاو شاعران او لیکوال بلل کیږي.

په دویمې دورې کې د خوشحال خټک او دده د پیروانو زرین پړاو:

خوشحال خټک نه یوازې د خپل وخت یو تولنیز، سیاسي شخصیت او بریالی سالار و، بلکې دی د پښتو ژبې یو داسې شاعر او لیکوال و چې که ووایو د پښتو ادب تاریخ دده له نامه او اثارو پرته نیمگړی دی، نو زیاتی به نه وي. خوشحال خټک پښتو ژبې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه څه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته یې ښایي ساری ډېر لږ وگورو. خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژبې د لفظي او معنوي بډایتوب لپاره د گاونډیو ژبو له ادبي زمینو څخه پوره گټه واخیسته. پښتو شعر یې د شکل او شعري ژانرونو له پلوه بډای کړ او په موضوعي لحاظ یې داسې څه پرې نه ښودل چې شعر یې په کې نه وي ویلی. ده د پښتو شعر د مضمون په لحاظ خورا بډای کړ او په پښتو شعرکې تر ده د مخه بیان شوو موضوعگانو ترڅنگه ډېر نوي او رنگارنگ معلومات راوړل. د خوشحال خټک په اثارو کې د هغه د شعرونو د کلیاتو، فراقنامې، دستارنامې، بازنامې (منثوره او منظومه)، فالنامې، فضل نامې، طب نامې، بیاض، ځنځیری او سواتنامې نومونه یادولای شو.

خوشحال خان د خپلو پښتو منظومو او منثورو اثارو د تالیف په برخه کې د خپلې زمانې د برلاسي ادبي جریان تر اغېز لاندې رانغی. د خپل لوړ هنري او فکري وړتیا په زور یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه نوې لاره غوره کړه چې نه دده د زمانې روښاني اثار او نه د نورو عارفانو او شاعرانو اثار دغسې ځانګړتیاوې لري.

د خوشحال په پېر کې پښتو شعر ډېر پراخه او هر اړخیز شو. د ختیځې شاعرۍ څه ناڅه ټولو ډولونو ددې سبک د رامنځته کوونکي او ددې سبک د پیروانو په اشعارو کې وده وموندله. ددې سبک د پیروانو په اثارو کې رندانه، صوفیانه، اخلاقي، فلسفي، فکاهي، غندنه، ستاینه او نورې موضوعګانې شته. یوه عمده ځانګړنه یې داده چې پښتني روحیه، پښتني احساسات او د پښتو خپل کره وره په کې بیان شوي دي. په دې سبک کې ټولنیز نقد ته ځای ورکړ شوی دی. په یو شمېر اشعارو کې ټولنه، خلک، برلاسی ټولنیز، سیاسي نظام او فرهنګي بهیر په څرګندو الفاظو کې نقد شوی دی. د تخیل، نزاکت او انځور جوړونې له پلوه ځینې ابتکاري ځانګړنې لري. د خوشحال د سبک پیروان د شعر ترڅنګ نثر هم لیکي. د نثر لیکنې لاریې هم خپلې ځانګړنې لري. په دې سبک کې یو شمېر نورې ځانګړنې هم شته چې دده دمخه پړاو کې یې څرک نه لیدل کیږي.

د پښتو د ادبي تاریخ په دویمه دوره کې د خوشحال خټک، دده د کورنۍ هستونې او دده د سبک د پیروانو اثار موږ ته د یو نوي پړاو څرک په لاس راکوي. په دې پړاو کې پښتوشعر په ټولو شعري بڼو، لکه: غزل، قصیده، رباعي، مثنوي، مربع، مخمس، مسدس، مثمن، معشر، ترکیب بند، ترجیع بند، قطعه او نورو راڅرګند شو. پښتو شعر د مضمون له پلوه بشپړ شو. ټولنیزې بېلابېلې موضوعګانې پکې راوړل شوې. تاریخي پېښې، له هېواد سره مینه، د پښتو او پښتونولۍ احساسات پکې رامنځته شوي چې په تېرو پړاوونو کې یې څرک نه لګېده. په دې پړاو کې د پښتو ادب ځینې اړخونه د پښتنو له ټولنیز ژوند څخه رنګ اخلي. د پښتو غزل د ختیځ غزل له پېژندنې سره سم ټولې هنري ښیګڼې خپلې کړې او پښتو بوللې هم د غوري دورې د بوللو رنګ او خوند وموند. د ختیځ ادب داستانونو هم پښتو ادب ته لار پیدا کړه. د پارسي او عربي ځینې اثار په پښتو وژباړل شول.

خوشحال خټک د دغو لوړو ځانګړنو لرونکي سبک رامنځته کوونکی دی. دده د کورنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یو شمېر نورو شاعرانو ددغه سبک پیروي کړې ده. اشرف خان هجري، عبدالقادر خټک، سکندر خان خټک، صدرخان خټک، گوهر خان خټک، بي بي حلیمه خټکه، افضل خان خټک، قلندر، اشرف خلیل او یو شمېر نور د خوشحال خان خټک د سبک پیروان دي.

ددې پړاو بل مخکښ عبدالرحمان بابا و.

لکه چې دمخه مو وویل، یوولسمه پېړۍ د پښتو ادبیاتو د ودې او پراختیا لپاره یوه مناسبه پېړۍ وه. د پښتو ډېر شاعران په دې پېړۍ کې وزېږېدل، لوی شول په پښتو یې لیکنې وکړې او شعرونه یې وویل. که موږ د یوولسمې پېړۍ په بهیر کې د پښتو رامنځته شوي اثار له پامه تېر کړو، نو راته څرګنده به شي، په دې پېړۍ کې داسې اثار رامنځته شوي چې د سیمې له ادبي اثارو سره پرتله کېدای شي. په یوولسمه پېړۍ کې د راپورته شوو شاعرانو په ډله کې یو هم عبدالرحمن مومند و چې پښتانه له ډېرې مینې او زباتې عقېدې ورته (بابا) وایي او په پښتني ولسونو کې د رحمان بابا په نامه مشهور دی. رحمان بابا د یو ځانګړي سبک خاوند دی. دده سبک د خپلو ځانګړتیاوو له مخې په ولس او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبیت وموند او د دولسمې، دیارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا شعر د خپل ځانګړي هنري او ښکلاییز جوړښت او انساني محتوا له مخې خپل خاص خصوصیتونه لري او په پښتو ادب کې د یو نوي شعري سبک خاوند شاعر دی. د رحمان بابا سبک پېچلتیا نه لري، ډېر طبیعي او ساده دی. د شعر د الفاظو په ټاکلو کې زیار ایستل شوی دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره یې ډېر ښکلي، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعیتونو بیان ته زیات پام کېده. اخلاقي، عرفاني او نور ټولنیز مسایل پکې راغلي. د رحمان بابا سبک په ټولو پښتنو کې دومره ومنل شو چې دده د زمانې او بیا په راوروسته دوو، درېو پېړیو کې له افغانستان، پښتونخوا، بلوچستان او په هندوستان سربېره ان په بخارا او ماوراءالنهر کې ځینو اوسیدونکو پښتنو شاعرانو دده سبک منلی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې پړاو کې لسګونه پښتانه شاعران رامنځته شول چې د شعرونو پنډ دیوانونه یې درلودل. ځینو یې له دیوانونو سربېره منظومې رسالې هم لرلې. په دې پړاو کې قصیدې، غزل، رباعي، قطعې، مربع، مخمس، مسدس، مسبع، معشر، ترکیب بند او ترجیع بند زیات وکارول شول. په دې پړاو کې د اخلاقو او نصیحتونو د بیان خواته ډېر پام کېده. په دې پړاو کې غزل ډېر پیاوړی شو او ان د پښتو د شعر د پراختیا او ودې پړاو یې بللی شو. ددې پړاو شاعران زیاتره عالمان وو. د خپلې سیمې د ژبو له ادبیاتو سره یې اشنایي درلوده. له خپلې مورنۍ ژبې پرته یې په پارسي او هندي هم شاعري کوله.

د رحمان بابا د سبک په پیروانو کې د یونس خیبري، مهین خلیل، معزالله مومند، اخوند ګدا، حافظ الپوري، نجیب سربندي، عبدالعظیم سواتي، میا نعیم متي زي او یو شمېر نورو نومونه یادولای شو.

هوتکیان او ددې دورې بل پړاو:

په کندهار کې د پښتنو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمینې رامنځته کېدا د دویمې دورې په راوروسته پړاو کې ټاکلی دریځ لري. کندهار د خپل جغرافیایي موقعیت له مخې د لسمې او یوولسمې پېړۍ په جریان کې د صفوي او د هند د مغولي امپراتورۍ تر منځ واقع شوی و. دواړو امپراتوریو په دې ستراتیژیکې افغاني سیمې کې خپل ټاکلي اهداف درلودل. د دولسمې پېړۍ د دویمې لسیزې په وروستیو کې ګرګین دکندهار صفوي حکمران و. نوموړي په دې سیمې کې داسې ظلمونه او ناروا وې کولې چې خلک یې تر پوزې رسولي وو.

میرویس نیکه دګرګین په وړاندې د ولسي پاځون له لارې د یو ملي افغاني دولت بنسټ کېښود. د هوتکو د پاچهۍ په ولکه کې دغه مهال په سلګونو لیکوالو لیکلي او شعرونه یې ویلي دي. د پښتو او فارسۍ ژبو یو شمېر اثار دغه مهال منځته راغلي دي چې د ځینوهغو په ایجاد او تالیف کې هوتکي پاچهانو لاس درلودلی دی. په دې توګه د هېواد د فرهنګي تاریخ په لیکلو کې د دغې کورنۍ نوم لوړ ځای لري. د میرویس نیکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور، نازو انا، زوی، شاه حسین او لور، زینبه د پښتو ژبې شاعران وو. ربدی خان، حافظ نور محمد، داود هوتک، د پټې خزانې لیکوال محمد هوتک، یار محمد هوتک، ملا محمد یونس توخی، بابوجان، ملا نور محمد غلجی او په لسګونو نور ددې دورې وتلي شاعران او لیکوال دي.

په دې مهال کې زیات شمېر پښتو اثار او تالیفات رامنځته شوي دي. پټه خزانه ددې مهال یو ارزښتمن کتاب دی چې د دریو خزانو په درلودلو د لرغونې او د هغه د خپل مهال زیات شمېر پښتانه نارینه او ښځینه لیکوال او شاعران او د هغوی د لیکنو بېلګې تر موږه رارسوي.

د پښتو د تحریري تاریخي حماسو لیکل همدا د هوتکو د پاچهۍ په دوران پورې اړه لري. حماسې د ادبیاتو یو موضوعي ډول دی. په دې ډول ادبي اثارو کې رزمي او جنګي مسایل په حکایتي او داستاني ډول بیانیږي. په دې دوره کې یو شمېر حماسې ایجاد شوي دي. "محمودنامه" او "جګړه د محمود افغان او نیول د اصفهان" په هغو کې ډېرې مشهورې دي. ددې حماسو لیکوال په ترتیب سره ربدی خان مومند او محمد امین سرېړکړی دي. شاه حسین هوتک د محمودنامې په لیکلو ربدي خان مومند ته زر طلاوې انعام ورکړې وې.

د هوتکو د پاچهۍ په دوران کې ادبي دربار رامنځته شو او په هغې کې د عالمانو پر راټولولو او د اثارو پر تالیف او ایجاد سربېره د انعام ورکول هم پیل شول. د همدې کورنۍ په هڅونې ډېر شمېر اثار په پښتو ژبه تالیف شوي دي. تحریري حماسي اثار په پښتو کې دغه مهال رامنځته شوي. که څه هم په پخوانیو ادبیاتو کې د حماسې ځینې مذهبي نمونې شته، خو تاریخي بشپړې حماسې د همدې پاچهۍ د کارنامو په اړوند رامنځته شوي دي. په دې دوران کې د پښتو ولسي ادب ډېرې ښکلې بېلګې رامنځته شوې چې زموږ د ولسي شعر برخه یې بډایه کړې ده. همدارنګه په دې پړاو کې د پښتو د لیکلي ادب ځینې موضوعات له فولکلور څخه اخیستل شوي دي، لکه د "شها او ګلان" نکل او یا د "اوښ او سوې" کیسه چې د پښتو ولسي شعر په قالب کې یې نظم کړي دي.

ددې پړاو په اثارو کې د هېوادپالنې روحیه د خوشحال خټک د پړاو په پرتله ښه څرګنده شوې ده.

که له پورته یادونو ورتېر شو په دې پړاو کې ادبیاتو د مخکنیو دورو په پرتله د پام وړ کومه پراختیا نه ده موندلې. ددې مهال شاعرانو په هماغو قالبونو کې شعرونه ویلي دي چې ترمخه یې پښتنو شاعرانو ښې تجربې لرلې. ددې پړاو په اړوندو اثارو کې د نثر کتابونه شته چې لیکني یې پخې، خوږې او د کندهار له ګړدود سره سمې وې.

د یوولسمې هجري پېړۍ په پیل او د دولسمې پېړۍ په لومړیو کې په هند کې د فارسي ژبې یو شمېر اوسېدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار وموندله چې د لسمې هجري پېړۍ په پیل کې رامنځته شوی و. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت وموند. هندي سبک ځینې ځانګړتیاوې لرلې. پېچلتیا، په شعر کې تازه فکر او نوې موضوعګانې ځایول، ایجاز یا په لنډو خبرو کې د اوږد مطلب اداکول، د دقیقو تشبیهاتو او ځانګړو استعارو کارول، په شعرونو کې د متلونو او محاورو راوړل، خاص لحن او اهنګ، د ادبي صنایعو پالنه، د مینې پر محور د غزلو چورلېدل، اغراق او مبالغه او داسې یو لړ نورې ځانګړتیاوې ددې سبک عمده خصوصیات وو. دې سبک د یوولسمې پېړۍ په شاوخوا کې پښتونخوا او د افغانستان سیمو ته هم لاره وموندله. دغه مهال یو پښتون شاعر د خپلو هم مهالو او متقدمینو شاعرانو په لار نه ولاړ، بلکې نوو مضمونونو او هنري لارو ته یې پام واړاوه. همدغه مهال هندي سبک پښتو ادب ته لار پیدا کړه. نوموړی شاعر عبدالحمید مومند و. حمید د شعر ویلو ډېره ښه وړتیا درلوده او د تازه مضمون په پیداکولو ښه ماهر و.

که څه هم په پښتو شاعرۍ کې حمید مومند د هندي سبک د شاعرۍ بنسټ ایښودونکی دی، خو هنر یې بیا دا و چې د هندي سبک بنسټونه یې په اعتدالي بڼه خپل کړي وو. دده شاعري د پښتو ژبې لفظي او معنوي ځانګړتیاوې نه دي بایللې. ډېرو پښتنو شاعرانو د حمید د سبک پیروي کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پښتو ادبياتو د هندي سبک د اغېز د بحث پر مهال جوتيږي چې په پښتو کې ددغه سبک پيروي په پښتونخوا کې پيل شوه، په کندهار کې يې وده وکړه او په هند کې يو شمېر اوسيدونکو پښتنو شاعرانو لوړې پوړۍ ته ورسوله او اغېزو يې تر معاصرې دورې پورې پايښت وموند. حسين، قلندر، خانګل خليل، کامګار خټک، دوست محمد، علي خان مامنزی، حمدالله کاکاخېل، سليم، محمدي صاحبزاده، بېدل هشنغری او تر هغوی راوروسته کاظم خان شيدا، محمد بياض، نورمحمد نوري افغان او يو شمېر نور په پښتو ادب کې د هندي سبک پيروان او نژدې هر يوېې د ديوان خاوند شاعر بللی شي.

په دولسمه هجري پېړۍ کې د اوسني افغانستان په سيمو کې د پښتو د ادبي حلقو تر منځ هم د هندي سبک پيروي دود شوې وه. سيد غلام احمد يا غلام جان پاچا، ميرزا حنان بارکزی، صديق اخوندزاده، سردار مهردل خان مشرقي، سردار غلام محمدخان طرزي، ملا محمد اکبر، ملا صالح محمد داوی، عبدالله هوتک او نور ددې سبک پيروان وو او زياترو يې پر همدې سبک شعرونه ويلي دي.

په پښتو ادبياتو کې د هندي سبک موسس عبدالحميد مومند او بشپړوونکی يې کاظم خان شيدا و. دوی دواړه د هندي سبک په مشرانو کې شمېرل کيږي. ددې سبک پيرو شاعران ټول غزل ويونکي شاعران وو. ځينو پکې مثنوي هم ويلې. د اشعارو موضوع يې زياتره د مينې او عشق بيان ته ځانګړې شوې وه، خو اخلاقي، ټولنيز او تاريخي پېښې پکې هم بيان شوې وې. ددې سبک د پيرو شاعرانو د اثارو عمده ځانګړنه د دوی د شعر هنري اړخ دی. ددې سبک زياترو پښتنو شاعرانو ښکلي، د هنري او شعري ښکلاوو په ګاڼه پسوللي شعرونه ويلي دي.

د احمد شاه بابا په کورنۍ کې د پښتو ادب پالنه، ددويمې ادبي دورې د پای او د معاصرو ادبياتو د ټوکېدو پړاو:

احمد شاه بابا له خپلو سياسي، ټولنيزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد فرهنګ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. د پښتو او فارسي ژبو شاعران او ليکوال يې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو يو دېوان پاتې دی. د کورنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

له غرو ځخه يې تيمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. په دربار کې يې وکيل الدوله عبدالله جان پوپلزی هم د پښتو ژبې شاعر و.

پير محمد کاکړ د احمد شاه بابا د دربار يو بل شاعر و. پير محمد کاکړ د پښتو د ډېرو ښو شاعرانو او لويو عالمانو په ليکه کې ولاړ سړی و. نوموړی د پښتو ژبې يو ديوان لري. د هغه ديوان د هنري ارزښتونو له پلوه د منلو وړ دی. انځورونه يې ښکلي، بلاغت او فصاحت يې لوړ معيار لري. پر دې سربېره پير محمد کاکړ د "معرفة الافغاني" په نامه د پښتو ژبې د زده کړې يو کتاب ليکلی دی چې په خپل ډول کې د پښتو گرامر لومړنی کتاب دی او د پښتونثر ښې نمونې پکې خوندي دي. پير محمد کاکړ د ځانگړي سبک خاوند و چې د عشق هنري احساسات يې درلودل او همدارنگه تشبيهات او استعاراتو يې طبيعي رنگ درلود، عبارتونه او الفاظ يې روان او ژبه يې راکښونکې وه. پر نورو شاعرانو سربېره، شمس الدين کاکړ د هغه د سبک د پيروانو له ډلې ځخه و. حافظ گل محمد مرغزی د احمدشاهي دوران يوبل شاعر و. نوموړی له احمدشاه بابا سره په لښکري سفرونو کې ملگری و. مرغزي احمدشاهي شاهنامه ليکلې ده. په دې شاهنامه کې د احمدشاه بابا د ۱۶ کلونو ځينې پېښې بيان شوې دي. په دې پېر کې يو شمېر نور شاعران هم تېر شوي چې حبيب الله، ملا علم اپريدی، ابوالقاسم او يو شمېر نور يې د پښتو ديوانونو خاوندان وو.

د احمد شاهي پېر ليکل شوي او ژباړل شوي ادبي منثور او منظوم اثار د شکل او موضوع له پلوه د مخکنيو دورو له اثارو سره کوم خاص توپير نه لري. په دې پېر کې د يادونې وړ ادبي کار د "احمدشاهي شاهنامې" په نامه د يوې بشپړې حماسې ليکل دي. تر دې دمخه کومه بشپړه حماسه موجوده نه وه. ددې پېر په اثارو کې د وخت د پاچا، احمدشاه بابا د ستاينې موضوع ده. دا خبره ددې ځرگندوونکې ده چې پښتانه دمخه پرديو حکومتونو ډېر ځپلي او ځورولي وو. احمدشاهي پېر د پښتو ادب د ودې او پراختيا لپاره وړ او مناسب شرايط چمتو کړي دي. په همدې پېر کې نوو او ازادی ښونکو مفکورو شعر او ادب ته لاره پرانيسته او په دې ډول د معاصرې دورې پيل ته لار هواره

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوه.

د ادبي تاریخ دورې په کرونولوژیک ډول د پیړیو یا کلونو یا د سیاسي رژیمونو او پاچهیو د رامنځته کېدو یا رانسکورېدو له مخې نه تنظیمیږي، بلکې دا دورې د ادبي اثارو او ادبي پدیدو د ودې او پراختیا شرایطو او هم ددغه پدیدو شکلي او موضوعي ځانګړتیاو و ته په پاملرنه تنظیمیږي. له دې امله دا اړینه او شونې نه ده چې یوه ادبي دوره دې پای ته ورسیږي او سمدلاسه دې بله وریسې پیل شي. یوه ادبي دوره لا د خپلې ودې او پراختیا پړاو ونه وهي چې د بلې دورې زړې راشنه کیږي او ورو ورو وده کوي، تر هغه چې یوه ادبي تاریخي دوره پای ته ورسوي او بله دوره پیل شي.

د متن لنډیز:

د پښتو ادبیاتو د تاریخ دویمه دوره، چې منځنۍ دوره هم ورته ویلای شو، د لسمې هجري پېړۍ له نیمايي پیلیږي او د څوارلسمې هجري پیړۍ تر لومړیو دریو لسیزو پورې رارسیږي. په دې دورې پورې اړوند په سلګونو پښتو دېوانونه، په سلګونو کیسه ییز اثار او په زرګونو ولسي سندرې له موږ سره شته، چې د پښتو د ادبي تاریخ د یوې سترې پانګې په توګه هر اړخیز بحثونه پرې کولای شو. دا دوره له روښاني غورځنګه پیل او همداسې پسې پر اخوند درویزه او دده په پیروانو، خوشحال خټک، رحمان بابا، د هوتکو او احمد شاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهیرونو رارسیږي، ترهغه چې دا دوره پای ته ورسیږي او ځای یې دریمه ادبي (معاصره) دوره ونیسي.

د دې دورې د لومړي پړاو په منثورو اثارو کې ځانګړې رسالې شته. پر نورو سربیره یوه د علي محمد مخلص او بله هم د ارزاني روښاني ده. ددې رسالو نثرونه سجع نه لري او د هغه وخت له شرایطو سره سم روان نثر بلل کیږي.

په دویمې دورې کې بل زرین ادبي پړاو د خوشحال خټک او دده د پیروانو دی. خوشحال خان خټک نه یوازې د خپل وخت یو تولنیز، سیاسي شخصیت او بریالی سالار و، بلکې دی د پښتو ژبې یو داسې شاعر او لیکوال و، چې که و وایو د پښتو ادب تاریخ دده له نامه او اثارو پرته نیمګړی دی، نو زیاتی به نه وي. خوشحال خټک پښتو ژبې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه څه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته به یې ښایي ساری ډېر لږ وګورو. خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژبې د لفظي او معنوي بډایتوب لپاره دګاونډیو ژبو له ادبي زمینو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره ګټه واخیسته. پښتو شعر یې د شکل او شعري ژانرونو له پلوه بډای کړ او په موضوعي لحاظ یې داسې څه پرې نه ښودل چې شعر یې په کې نه وي ویلی. ده پښتو شعر د مضمون په لحاظ خورا بډای کړ او په پښتو شعرکې تر ده د مخه بیان شو و موضوعګانو ترڅنګه ډېر نوي او رنګارنګ معلومات راوړل. د خوشحال خټک په پېر کې پښتو شعر ډېر ارت شو. د ختیزې شاعرۍ څه ناڅه ټولو ډولونو ددې سبک د رامنځته کو ونکي او ددې سبک د پیروانو په اشعارو کې وده وموندله. د خوشحال د سبک پیروان د شعر ترڅنګ نثر هم لیکي. د نثر لیکنې لاریې هم خپلې ځانګړنې لري. په دې سبک کې یو شمېر نورې ځانګړنې هم شته چې دده دمخه پراو کې یې څرک نه لیدل کیږي.

رحمان بابا د دویمې ادبي تاریخي دورې دیو بل پړاو مخکښ و. دده سبک د خپلو ځانګړتیاو و له مخې په ولس او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبیت وموند او د دولسمې، دیارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا شعر د خپل ځانګړې هنري او ښکلاییز جوړښت او انساني محتوا له مخې خپل خاص خصوصیتونه لري او په پښتو ادب کې د یو نوي شعري سبک خاوند شاعر دی. د رحمان بابا سبک پېچلتیا نه لري، ډېر طبیعي او ساده دی. د شعر د الفاظو په ټاکلو کې زیار ایستل شوی دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره یې ډېر ښکلي، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعیتونو بیان ته زیات پام کېده. اخلاقي، عرفاني او نور ټولنیز مسایل په کې راغلي. د رحمان بابا سبک په ټولو پښتنو کې دومره ومنل شو چې دده د زمانې او بیا په راوروسته دوو، درېو پېړیو کې په افغانستان، پښتونخوا، بلوچستان او په هندوستان سربېره ان په بخارا او ماوراء النهر کې ځینو اوسیدونکو پښتنو شاعرانو دده سبک منلی و.

په کندهار کې د پښتنو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمینې رامنځته کېدا د دویمې دورې په راوروسته پېړونو کې ټاکلی دریځ لري. د هوتکو د پاچهۍ په پېر کې دغه مهال په سلګونو لیکوالو اثار لیکلي او شعرونه یې ویلي دي. د پښتو او فارسي ژبو یو شمېر اثار دغه مهال منځته راغلي دي چې د ځینو هغو په ایجاد او تالیف کې هوتکي پاچهانو لاس درلودلی دی. په دې توګه د هېواد د فرهنګي تاریخ په لیکلو کې ددغه کورنۍ نوم لوړ ځای لري. دغه مهال زیات شمېر پښتو اثار او تالیفات رامنځته شوي دي. پټه خزانه ددې مهال یو ارزښتمن کتاب دی چې د درېو خزانو په درلودلو لرغوني او د هغه مهال زیات شمېر پښتنانه نارینه او ښځینه لیکوال او شاعران او د هغوی د لیکنو بېلګې تر موږه رارسوي. د پښتو د تحریري تاریخي حماسو لیکل همدا د هوتکو د پاچهۍ په دوران پورې اړه لري. د یوولسمې هجري پېړۍ په پیل او د دولسمې پېړۍ په لومړیو کې په هند کې د فارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبې يو شمېر او سيدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار ومونده چې د لسمې هجري پېړۍ په پيل کې رامنځته شوی و. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت وموند. هندي سبک ځينې ځانګړتياوې لرلې. پېچلتيا، په شعر کې تازه فکر او نوې موضوعګانې ځايول، ايجاز يا په لنډو خبرو کې د اوږد مطلب اداکول، د دقيقو تشبيهاتو او ځانګړو استعارو کارول، په شعرونو کې د متلونو او محاورو راوړل، خاص لحن او اهنګ، د ادبي صنايعو پالنه، د مينې پر محور د غزلو چورلېدل، اغراق او مبالغه او داسې يو لړ نورې ځانګړتياوې ددې سبک عمده ځانګړتياوې وې. دې سبک د يو ولسمې پېړۍ په شاوخوا کې پښتونخوا او د افغانستان سيمو ته هم لاره وموندله.

احمدشاه بابا له خپلو سياسي، ټولنيزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد د فرهنګ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. د پښتو او فارسي ژبو شاعران او ليکوال يې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو يو ديوان پاتې دی. د کورنۍ له غړو څخه يې تيمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. په دربار کې يې وکيل الدوله عبدالله جان پوپلزی هم د پښتو ژبې شاعر و. پير محمدکاکړ د احمدشاه بابا د دربار يو بل شاعر و. پير محمدکاکړ د پښتو د ډېرو ښو شاعرانو او لويو عالمانو په ليکه کې ولاړ سړی و. نوموړی د پښتو ژبې يو ديوان لري. د هغه ديوان د هنري ارزښتونو له پلوه هم د منني وړ دی. انځورونه يې ښکلي دي، بلاغت او فصاحت يې لوړ معيار لري. پر دې سربېره پير محمدکاکړ د "معرفة الافغاني" په نامه د پښتو ژبې د زده کړې يو کتاب ليکلی دی چې په خپل ډول کې د پښتو لومړنی ګرامر دی او د پښتو نثر ښې نمونې پکې خوندي دي.

فعاليتونه

۱_ پښتو ادبياتو کومې تاريخي دورې ترشا پرېښې دي؟ دوه تنه زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو له مخې د هغو په اړه معلومات وړاندې کړي.

۲_ زده کوونکي دې د هغوی د شمېر له مخې په څلورو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د پښتو ادبياتو د دويمې تاريخي دورې د لومړي پړاو، دويمه ډله دې د همدې دورې د دويم پړاو، درېيمه ډله دې د درېيم پړاو او څلورمه ډله دې څلورم پړاو د ځانګړتياوو په اړه خپل نظرونه روښانه کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه راغونډ او د ټولګي په وړاندې ولولي. د ټولو ډلو نظريات دې توحيد کړي او زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. هر یو دې په خپل وار د متن یوه برخه ولولي. متن دې په ورو او روښانه ټکو کې ولولي او داسې دې تمثیل کړي، چې ګوندې له راډیو او تلویزیون څخه خبرونه یا کوم ادبي متن لولي. نور زده کوونکي دې هغوی ته غوږ کېنږدي. د هغوی ښې برخې دې وستایي، نیمګړتیاوې دې په ګوته او په عمومي خبرو اترو کې دې برخه واخلي.

۴_ څو تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او د خپلې خوښې د یوې موضوع په اړه دې د دوه – درې دقیقو لپاره خبرې وکړي.

۵_ د پټې خزانې ستر ارزښت په څه شي کې نغښتی دی؟ دوه تنه زده کوونکي دې د یو بل په مرسته پرې د نورو ټولګیوالو په وړاندې رڼا واچوي.

۶_ پښتو ادبیاتو ته د خوشحال خان خټک او د هغه د کورنۍ د اهمیت او د هغوی د کارنامو په اړه دې څو تنه زده کوونکي د نورو په وړاندې خبرې وکړي.

۷_ په ولس کې د رحمان بابا د محبوبیت په اړه دې دوه تنه زده کوونکي خپل نظرونه بیان کړي. د رحمان بابا د سبک ځینې ځانګړتیاوې دې په ګوته کړي.

۸_ که زده کوونکي د مېرمن نازو او مېرمن زینب د شعرونو په اړه معلومات لري، د ټولګي له نورو زده کوونکو سره دې شریک کړي.

۹_ دوه تنه زده کوونکي دې پښتو ادب ته د هوتکیانو د خدمتونو په اړه رڼا واچوي.

۱۰_ حماسه څه ډول شعر دی؟ زده کوونکي دې خبرې پرې وکړي.

۱۱_ یو شمېر زده کوونکي دې په احمد شاهي پېر کې د پښتو ژبې د ودې او پراختیا په اړه نورو زده کوونکو ته معلومات ورکړي.

۱۲_ زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د دویمې ادبي دورې بېل بېل پړاوونه وڅېړي، د هر پړاو ځانګړتیاوې، مشهور تالیفات د هر پړاو اړوند لیکوال او شاعران دې له نومونو سره ولیکي او د هرې ډلې استازی دې په ټولګي کې نورو ته بیان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په لنډ ډول د پښتو ادبیاتو د دویمې تاریخي دورې د څلورو واړو پړاوونو د ځانګړتیاوو او په دې پړاوونو کې د رامنځته شوو لیکنو او شعرونو په اړه یوه مقاله ولیکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوارلسم لوست

په ټولنيز ژوند کې د ښځو ونډه

ټولنه له افرادو جوړه شوې ده. کورنۍ لومړنۍ انساني ټولنه ده. يوه کورنۍ له مور، پلار او اولادونو څخه عبارت ده. د ښځو له شتون پرته کورنۍ شتون نه لري. همداکورنۍ دي چې له مجموعې يې ټولنه جوړېږي. په ټولنې کې ښځې او نارينه، دواړه شته. له يوه پرته او د بل په شتون ټولنه بشپړه نه ده. په ټولنې کې ښځې او نارينه يوله بل سره داسې اوبدل شوي دي چې د يو له نشتوالي پرته بل نيمګړی دی. همدا راز نارينه او ښځې لکه د يو مرغه دوې وزرې دي. که يو مرغه په يو وزر الوتنه نشي کولای، يوه ټولنه هم د بشپړوالي لپاره نارينه او ښځو ته يو شان اړتيا لري.

د ښځې له شتون پرته به يوه کورنۍ او ټولنه څنګه وي؟

ښځې د ټولنې نیمایي برخه ده. ارزښت یې له نارینه و سره برابر دی. د نړۍ پرمختګ د ښځو له برکته دی. د هر بریالي نارینه تر شا یوه ښځه شتون لري. وايي: "ښځه په یو لاس زانګو او په بل جهان زنګوي." ښځه د کور ډیوه ده؛ ښځه مور ده؛ ښځه د نارینه سلاکاره ده؛ ښځه روغتیاپاله ده؛ ښځه د مینې او عاطفې جوهر دی. لنډه داچې ښځه د نارینه روح دی. څنګه چې انسان له روح پرته ژوند نشي کولای؛ همداسې له ښځې پرته د نارینه ژوند نیمګړی او له رنځ او کړاو ډک دی.

زموږ په ګران هېواد کې ښځې له پامه غورځېدلي دي. د تاریخ په اوږدو کې هغه د محرومیت او مظلومیت یوه بېلګه پاتې شوې ده. له ښځو څخه د یو جنس په توګه کار اخیستل شوی، نه د یو انسان او بشري موجود په توګه. دلته ښځې آن له ډېرو لومړنیو حقونو څخه بې برخې شوې دي. ددې لامل دادی چې افغانستان یوه سنتي، تړلې او قبیلوي ټولنه ده چې هر څه په کې د وروسته پاتې دود او دستور تر سیورې لاندې راغلي دي. په دې توګه ددې نامنلو وروسته پاتې دودونو، رسم او رواجونو لومړنۍ ښکار ښځې دي. له بلې خوا د افغانستان په تاریخ کې د پرله پسې جګړو او ناخوالو له امله ښځو ډېر زیانونه ګاللي دي. ښځه کونډه شوې؛ ښځه بوره شوې؛ ښځه وراره شوې؛ ښځه بې پلاره شوې. که هر څه غم او کړاو په نارینه راغلی، ښځو تر هرچا دمخه او ترهر چا زیات هغه ګاللی دی. د هرې جګړې لومړۍ قرباني ښځه وه.

له دې ټولو ناخوالو سره ښځه نه ده تسلیم شوې. ښځو اتلولۍ ښودلې او خپل شهامت یې له لاسه نه دی ورکړی. پرهېواد د پردو د یرغل پرمهال د نارینه وو تر څنګ درېدلې، هغوی ته یې په سنګر کې ډوډۍ، اوبه او کارتوس ورې. که نارینه ټپي شوی، د هغه پالنه یې کړې، له هغوی سره یې ورځنیو کارونو ته اوږه ورکړې او ددې ترڅنګ یې د خپلو اولادونو په روزلو کې هاند او هڅه کړې ده.

زموږ د هېواد د نارینه پوهانو، لیکوالو، شاعرانو او ملي شخصیتونو ترڅنګ ښځو په ټولو یادو برخو کې خپله ورتیا ښودلې او د تاریخ په پاڼو کې یې نومونه په زرینو کرښو لیکل شوي دي. ددې نومیالیو مېرمنو په ډله کې نازو انا، زرغونه انا، عایشه درانی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابعه بلخي، بي بي نېکبخته، مېرمن الایي، غازي ادې، مېرمن عينو، د ميوند اتله ملالى، ناهيد او په سلګونو نورې شاملې دي.

نن، د تاريخ په دې پړاو کې ښځو خپل غږونه پورته کړي او په ټولنې کې د خپل دريځ د پياوړتيا لپاره هلې ځلې کوي. اوس ښځې کولای شي ولسمشرۍ ته ځانونه ونوموي؛ په کابينې کې ګډون وکړي؛ د وزارتونو په لوړو ځوکيو عملاً کار وکړي، ولسي جرګې او مشرانو جرګې ته ځانونه کانديد کړي او څوکۍ تر لاسه کړي؛ د هېواد د سرنوشت په ټاکلو کې له خپلو نارينه ورونو سره په ګډه پرېکړه وکړي او خپله رايه وکاروي؛ په ښوونځيو، پوهنتونونو او د هېواد د لوړوزده کړو په موسسو کې زده کړه او يا تدريس وکړي. لنډه دا چې اوس ښځو ته تر پخوا زيات په ټولنې کې د خپل مسؤوليت اودندو د پرمخ وړلو لپاره زمينه برابره شوې ده.

لکه څنګه چې دمخه ورته ګوته ونيول شوه، په هېوادکې د يو شمېر نامنلو دودونو له امله، په تېره بيا په کلو او بانډو کې، د ښځو ژوند لا هماغسې تريخ دی. د خپلو نارينه خپلوانو د بدو دروند پيټی پراوړو وړي. د قومونو او کورنيو ترمنځ د لانجو او ناندريو د له منځه وړلو لپاره د يوې متاع په څېر په بدو کې ورکول کېږي. په ځينو حالتونو کې له خپلې خوښې پرته واده ته اړايستل کېږي، د مېړه له مړينې وروسته د مېړه د کورنۍ له يو نارينه غړي سره، که زوړ وي يا کوچنی، بيا واده ته اړ ايستل کېږي. "کونډه د لېوره ده." له داسې ډېرو ناخوالو سره مخامخ دي چې هوارېدو ته يې زيات کار او زيار ته اړتيا شته. دا کار او زيار يوازې د ښځو او مېرمنو دنده نه ده، بايد نارينه تر ښځو زيات په دې لاره کې مخکښ رول ولوبوي، چې په دې توګه په پای کې يوه هوسا، نېکمرغه، خوشاله او له هره اړخه يوه انساني ټولنه جوړه شي.

د متن لنډيز:
ښځې په ټولنې کې له نارينه سره يو شان انساني حقونه لري. ښځې د ټولنې نيمه برخه جوړوي. که انسان له الوتونکي سره پرتله کړو، نو ښځې به يې وزرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. هیڅ الوتونکی له وزرونو پرته الوتلای نشي او نه په لاره تلای شي، په دې توګه له ښځو پرته ټولنه به یو ګوزڼ وهلي بدن ته پاتې وي چې نه په لاره تلای شي او نه په خوښۍ او خوشحالۍ پوهیږي. په ټولنې کې د ښځو د دریځ لوړولو لپاره ډېر کار او زیار ته اړتیا ده. داکار یوازې د ښځو دنده نه ده، نارینه باید تر ښځو زیات په دې لاره کې ګام واخلي او په دې توګه یوې نېکمرغه، سوکالې، پرمختللې او رغنده ټولنې ته لار پرانیزي.

۱_ لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په افغانستان کې دې د ښځو په وړاندې پرتې ستونزې په ګوته کړي. هڅه دې وکړي چې یو د بل خبرې تکرار نه کړي. پاتې زده کوونکي دې هغه ولیکي او توحید دې یې کړي.

۲_ زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې یوه غونډه تمثیل کړي. پورته موندل شوې ستونزې دې وګوري او د هغې د حل د لارو چارو په اړه دې خبرې وکړي. په پای کې دې خپلې موندنې د یو وړاندیز په توګه ولیکي او له ځانونو سره دې یادداشت کړي.

۳_ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په ټولنه کې د ښځو په دریځ او د هغوی په ارزښت خبرې وکړي. نور زده کوونکي دې په خبرو اترو کې برخه واخلي.

۴_ زده کوونکي دې د پنځو دقیقو لپاره فکر وکړي چې ځوانان او نجونې څنګه د هېواد د راتلونکي لپاره کار کولای شي، پر کومو لارو چارو د یووالي او وحدت احساس رامنځته او پیاوړی کولای شي او څنګه ملي ډاډ پیاوړی کولای شي. وروسته دې څو تنه په خپله خوښه خپلې نظریې د نورو په وړاندې ووایي، خبرې اترې دې پرې وکړي او غوره وړاندیزونه دې راټول او ولیکل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

په خپل ښار، کلي او چاپېریال کې د ښځو او نجونو په وړاندې د ناروا چلندونو د عملي بېلګو په اړه یو مخ لیکنه وکړئ.

د "ښځو تعلیم" او "د وطن مینه" له ځان سره ولولئ، پر مفهوم یې له نورو سره پرې خبرې وکړئ.

د ښځو تعلیم

ویلی شي چې که یو نارینه تعلیم وکړي، نو یو کس تعلیم یافته شي او که یوه زنانه تعلیم وکړي، نو یوه کورنۍ تعلیم یافته شي. نبي علیه السلام فرمایي، علم پر هر نارینه او زنانه فرض دی. زموږ پښتانه وایي موږ په ښځو نوکري نه کوو، چې سبق پرې ووایو. خو دوی په دې نه دي پوهه چې سبق د سترګو بینایي ده. ناخوانده د خوانده په مخکې شمکور دی. لکه څنګه چې اوسپنه نکل شي او د هغې رنګ په پړق بدل شي، دغه شان په تعلیم د ښځې ټولې کمزورۍ په طاقت بدلې شي. تعلیم هغه ډال دی چې د انسانیت تحفظ کوي.

پوهان وایي د مور غېږ وړومبۍ مدرسه ده، خو زه وایم چې دا مدرسه نه، بلکې یونیورسیټي (پوهنتون) ده. څنګه چې یونیورسیټي کې ټول علمونه سرته رسي، دغه شان د مور غېږ نه د تمامو علمونو ابتدا کیږي. دغه غېږ چې د علم په رڼا روښانه وي، نو د ماشوم ذهن به څومره څلند وي او چې د جهالت په تیارو کې پټه وي، نو د ماشوم ذهن به څومره تت وي؟ "رفعت پروین"

رفعت پروین

رفعت پروین د ۱۹۴۹م. کال د سپتمبر په میاشت کې په لره پښتونخوا کې زېږېدلې ده. لومړنۍ زده کړې یې په ښوونځي او لوړې زده کړې یې په خصوصي توګه له خپل پلار، حافظ محمد ادریس څخه کړې. رفعت پروین د پښتو او اردو ژبې لیکواله ده. لیک یې ډېر ساده دی، ښه معنا او مفهوم یې پکې ځای کړی دی. زیاتې پښتو افسانې یې لیکلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وطن مینه

زموږ په وینودې تازه شي وچ بوستان د وطن
یوځل دې ځار په معشوقې شي عاشقان د وطن

چې ترقي د قام وطن د ځان زینت وګڼو
خوب د غفلت نه دې بیدارې شي زنان د وطن

نسلونه واړه آینده به محبان وي د قام
که په بیدارو پیو لوی شي فرزندان د وطن

خویندو د خدای لپاره پاځئ دادی وخت د همت
وګورئ څومره دې قومونه محبان د وطن

ځای د تعلیم دی ستا جولی ای عزتمندې خورې!
لوی هغه زوی کړه چې سبا شي سخندان د وطن

که په زړور د قومي عشق موږه سینګار جوړ که خپل
دا مې یقین دی نور به ونشي نقصان د وطن

د قوم وطن عزت زموږه د عزت معیار دی
د سر په بیه عزت اخلي شاه زلمیان د وطن

د غافل قوم نوم و نښان په دنیا نه دی پاتې
تاریخ به هیر نه کړي هیچیرې بهادران د وطن

ددې دنیا په مخ هغه خلک ژوندي دې پاتې
چې په کوښښ د چا ژوندون شي جاودان د وطن

اخر ترڅو به بې خبر د قام له حال یو داسې
راځئ چې وکړو لږ د نورو نه پرسان د وطن

په کومه لار دي رسیدلي قافلي د وطن
چې موږ هم بوځو په هغه لار کاروان د وطن

که د قران پاک په تعلیم مو کړې سینې روښانه
وریځې د جهل به شي لرې له اسمان د وطن

سیده بشری بیګم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژمنه

ښه خویونه زیات دي. هر یو یې پر خپل ځای په ټولنه کې د انسان پر درېځ او شخصیت اغېز لري. ښه خویونه سړی درنوي او سپک خویونه سړی سپکوي. اسلام موږ ته د ښو اخلاقو لارښوونه کړې ده. له بدو هغو څخه یې ژغورلي یو. درواغ ویل، د ژمنې سرته نه رسول او ښکنځلې کول د منافقت نښې دي. درواغ سړی خواروي، ښکنځلې د سړي شخصیت ته زیان رسوي او د ژمنې سرته نه رسول په ټولنې کې د انسان حیثیت، وقار او باور راټیټوي. انسان د ټولنیز مخلوق په توګه اړ دی په خپل ځان کې داسې نیک خویونه پیدا او وروزي چې د نورو په وړاندې د یو بشپړ انسان په توګه د احترام او درناوی وړ شي. اسلام د اخلاقو بشپړ دین دی او حضرت محمدﷺ د نیکو اخلاقو د تعمیم او بشپړتیا لپاره مبعوث او ګومارل شوی و.

ــ په ټولنې کې د یو رښتیني شخص درېځ څنګه وي؟

وايي چې يوه ورځ عمر بن خطاب د عدالت لپاره د خلکو په منځ کې ناست و. ناڅاپه يو ښکلی او ښايسته ځوان، چې دوو نورو ظاهراً ښايسته ځوانانو له لاسونو نيولی و، خليفه ته راوست. عمر بن خطاب هغو ځوانانو ته وويل: "ځوان خوشې کړئ او ووايئ چې څه کيسه ده؟"

ځوانانو وويل: "موږ دوه ورونه يو. يو بوډا پلار مو درلود. په خپلو خلکو کې په نيکو اخلاقو او د مشرتابه په ټولو صفتونو مشهور و. يوه ورځ د تفريح لپاره خپل يو باغ ته تللی و. هلته دې ځوان وواژه. اوس له تا څخه غواړو چې زموږ په منځ کې د خدای جلاله حکم جاري کړې."

عمر رضي الله عنه هغه ځوان ته په ترهو تندي وکتل او پوښتنه يې ترې وکړه: "ته څه ځواب لرې؟"

ځوان ډېر زړور او فصيح و. وموسکېد، په ډېره خوږه ژبه وغږېد. د عمر رضي الله عنه ستاينه او درناوی يې وکړ. ويې ويل: "په خدای قسم چې رښتيا يې وويل. خو زه هم خپله کيسه درته کوم. بيا ستاسې خوښه چې څه حکم کوئ! زه يو کليوالي عرب يم. وچکالي راغله. زه له خپلې کورنۍ او مال سره دلته راغلم. لاره مې په دې باغونو کې وه. ما اوښان درلودل. ماته ډېر گران وو. په هغوی کې د ښه نسل يوه ډېره ښايسته جونگۍ وه. د نورو اوښانو په ډلې کې به داسې برېښېده لکه پاچا چې د رعيت په منځ کې روان وي. جونگۍ ددې ځوانانو د پلار باغ ته مخه کړه. د هغه باغ پر دېوال باندې د يوې ونې څانگه پرته وه. جونگۍ هغې څانگې ته خوله واچوله او پرې يې کړه. ناڅاپه هغه بوډا سړی له باغه راووت. له ډېرې غوسې يې سترگې سرې اوښتې وې. په لاس کې يې يوه ډېره نيولې وه. د زمري په څېر غړومبېده. بيا يې جونگۍ پر ډبرې کلکه وويشته او مړه يې کړه. کله چې مې وليدل جونگۍ ولويده، په سر کې مې اور بل شو. په هماغه ډبره مې شيخ پر سر وويشته چې جونگۍ يې پرې ويشتلې وه. د ډبرې په لگېدو بوډا سړي چيغې کړې او مړ شو. دا دوه ځوانان راورسېدل، زه يې ونيولم او تاته يې راوستم."

عمر رضي الله عنه وويل: "اوس چې دې په خپلې گناه خوله وخوځوله، نو نشې خلاصېدای او بايد قصاص شې."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوان وويل: "زه پر هغه شي خوښ يم چې اسلامي شريعت ټاکلی وي. خو زه يو کوچنی ورور لرم. پلار مې له مړينې دمخه هغه ته ډېر مال ورکړی او د هغې د ساتنې دنده يې زما پر اوږو اېښې ده. ماته يې ويلي وو چې دا مال ستا د ورور دی. د هغې ساتنه پر تا فرض ده. ما هغه مال اخيستی او ښخ کړی مې دی. له ما پرته نور هيچا ته د هغې پته نه ده ښکاره. که تاسې اوس زما د وژلو حکم وکړئ، هغه مال به ضايع شي او د هغې د زيان پړه به ستا پر غاړه وي. د اخرت پر ورځ، چې پاک خدای د بنده ګانو ترمنځ عدالت کوي، هغه کوچنی به ستا غاړې ته لاس واچوي. که ماته درې ورځې مهلت راکړې، نو زه به د هغه کوچني ورور د مال سرپرستي بل چا ته وکړم او بېرته به تاته راشم."

عمر رضي الله عنه په فکر کې ډوب شو او خپل سر يې څو شېبې ځوړند ونيو. بيا يې ځوان ته مخ واړاوه او ويې ويل: "ځوانه څوک دې ضامن کېږي؟" ځوان ناستو خلکو ته وکتل او د هغوی په ډلې کې يې ابوذر ته ګوته ونيوه او ويې ويل: "دا سړی زما ضامن دی."

عمر رضي الله عنه له ابوذر رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه: "يا ابوذره! ددې ځوان د راستنېدو ضمانت پر غاړې اخلې، که نه؟" ابوذر رضي الله عنه له لږ ځنډ وروسته وويل: "هو، تر درېو ورځو پورې يې ضمانت کوم." عمر رضي الله عنه ، ځوان رخصت کړ.

کله چې د مهلت وخت نږدې شو، د ځوان پته ونه لګېده. عمر رضي الله عنه له اصحابو سره ناست و. ابوذر رضي الله عنه هم و. هغه دوه ځوانان په غوسه شول او ويې ويل: "ای ابوذره، زموږ قاتل چېرته دی؟ هغه سړی چې تښتېدلی وي، څنګه به بېرته راشي؟" ابوذر رضي الله عنه وويل: "په خدای قسم، که د مهلت وخت پای ته ورسيږي او هغه ځوان رانشي، زه به خپل ضمانت وفا کوم او ځان درته سپارم." عمر رضي الله عنه وويل: "په خدای قسم، که هغه ځوان وځنډېږي، د شريعت له غوښتنو سره سم به د ابوذر رضي الله عنه په اړه حکم وکړم."

ددې خبرې په اورېدو د ابوذر رضي الله عنه په خاطر د حاضرينو په سترګو کې اوښکې راغلې. د غونډې حاضرينو يو تر بله په خبرو پيل وکړ او له ځوانانو څخه يې د ديت (خونبها) غوښتنه وکړه.

ځوانانو د چا خبره نه منله او له قصاص پرته په بل شي نه راضي کېدل. په دې وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې خلکو د ابوذر رضي الله عنه ارمان کاوه او ژړل يې. ناڅاپه هغه ځوان راښکاره شو او د عمر رضي الله عنه په مخکې ودرېد. په داسې حال کې چې سا و تيګا او په تندي يې خولې رواني وې، په فصيحه ژبه يې پر عمر رضي الله عنه سلام واچاوه.

وروسته يې عمر رضي الله عنه ته وويل: "هغه کوچنی مې پر ترور وسپاره او د مال ځای ځايګی مې ورته وښووه. د ژمنې د سرته رسولو لپاره د اوړي په ګرمۍ کې په منډه راغلم."

خلک د ځوان له ربښتينولی، پر وعدې د هغه د وفا او مرګ ته د راتګ له امله هيښ پاتې شول. ځينو حاضرينو وويل: "خومره ښه کار او خومره ښه ژمنه!" ځوان وويل: "آيا نه پوهېږئ چې له اجل خلاصی نشته. ما پر خپله ژمنه وفا وکړه چې څوک ونه وايي په خلکو کې وفا له منځه تللې ده."

ابوذر رضي الله عنه وويل: "په خدای قسم ای عمره، دا هلک مې نه پېژانده، چې څوک او د کوم ځای دی. تردې دمخه مې ليدلی هم نه و، خو کله چې يې په حاضرينو کې يوازې ماته مخ راواړاوه، نو ښه راته ونه برېښېده، رد يې کړم. مېرانې مې اجازه رانه کړه نهيلی يې کړم، چې څوک ونه وايي، مېړانه له نړۍ ورکه شوې ده."

هغه مهال هغو دوو ځوانانو وويل: "موږ د الله د رضا لپاره د خپل پلار وينه دې ځوان ته وبښله، چې څوک ونه وايي احسان په چا کې نشته." بيا عمر رضي الله عنه هغو ځوانانو ته مخ واړاوه او ويې ويل: "د پلار خونبها له بيت المال څخه واخلئ."

ځوانانو وويل: "موږ د الله د رضا لپاره هغه ته د خپل پلار وينه وبښله او له هغه تېر شوو. د دنيا د مال تمه نه لرو!"

د متن لنډيز:

ښه اونېک اخلاق د انسان ګانه ده. په انسان کې داسې يو لړ صفتونه شته چې انساني جوهر يې بولي. صداقت، ربښتينولي، پر وعده وفا، دروغ نه ويل، مېړانه، پت ساتل، له خيانت ځان ليرې ساتل، نېکه اوخوږه وينا او په سلګونه داسې نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه صفتونه دي چې له انسانه انسان جوړوي. دروغ ویل په ټولنې کې د انسان وقار راټیټوي. که یو ځل څوک په دروغو مشهور شو، نو بیا یې پر رښتیاوو هم څوک باور نه کوي. یو شمېر اخلاق فردي دي، زیان او ګټه یې یوازې یو فرد ته رسېږي؛ خو یو شمېر نور بیا ټولنیز اړخ لري؛ د ټولنې بنسټ جوړوي او له ټولنیزو ارزښتونو څخه ګڼل کیږي. وګورئ، په پورته کیسه کې پر ژمنې د یو ځوان وفا څومره ښیګڼې رامنځته کړې، هم یې ځوان له هرو مرو مرګ څخه وژغوره او هم یې انساني جوهر په ګوته کړ. که چېرته له لومړۍ هغې یې اوبږې خالي شوی وای او پرې عمل نه وای شوی، نو د مېرانې او احسان په څېر ټولنیزو ارزښتونو ته یې زیان رساوه.

فعالیتونه

۱ـ د پورته کیسې پیغام څه شی دی؟ درې تنه زده کوونکي دې هغه د ټولګي په وړاندې روښانه کړي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې یوځای د ټولګي مخې ته راشي. هر یو دې په وار له هغو درېو دلیلونو وفا، مېرانې او احسان څخه د یو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي چې له مرګ څخه د هغه ځوان د بچېدو لامل شول.

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په خپله ژبه دې پورته کیسه ووایي. بیا دې د هغې روزنیز اړخ ته وګوري او نورو ته دې روښانه کړي.

۴ـ په یوې ټولنه کې دې د ښو اخلاقو په اړه خو تنه زده کوونکي خپل نظر روښانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

پر وعدې وفا څه گټه لري؟ په ټولنې کې د انسان اعتبار او شخصیت ته څومره ارزښت لري؟ دکومو کارونو په اړه ژمنه کولای شو؟ په دې اړه یوه مقاله ولیکئ او په بله ورځ یې نورو ته واوروئ.

زده کوونکي دې داکیسه ولولي اوپند دې ترې واخلي:

"وایي په یوې لویې، بې سره او سامانه دښتې کې یو سړی د اس پر سپرلۍ تېرېده. څه گوري چې له ودانۍ او کلو باندېو لېرې د بې اوبو او سوځوونکې دښتې په منځ کې یو ړوند ځوان په لاره روان دی. د اس والا پرې زړه سوځي او اس ورته دروي. له ځان سره یې پر اس سپروي او درومي. په یو ځای کې ړوند ځوان له اس والا څخه غواړي چې یوازې دی پر اس پاتې شي، ځکه د هغه پر ویناکله پر اس سپور شوی نه و او ستړی شوی و. زړه سواند سړی یې هم ورسره مني او له اس څخه کوزېږي. د زړه سواند سړي له کښته کېدو سره سم ړوند ځوان اس پر متروکه وهي او په چټکۍ ځغلي. اس والا پرې غږ کوي او ورته وایي: ((ځوانه، پام کوه داکیسه په ودانۍ او ښار کې چاته ونه کړې، که نه نو بیا به څوک له چا سره ښیگڼه او زړه سوی نه کوي!))

په دښتې کې ولې د اس څښتن هغه ځوان ته وویل چې د اس د تښتولو کیسه چاته ونه کړي؟ زده کوونکي دې په خپل وار پرې خبرې وکړي.

ابن سینا وایي:

د خپل نفس معلم او د خپل وجدان شاگرد واوسه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

د پښتو ليکنښو سمه کارونه

په هره ژبه کې د خبرو په مهال انسان کله دمه کوي او درېږي؛ کله تعجب څرګندوي؛ کله پوښتنه کوي او يا هم کله کومه خبره په ډېر ټينګار سره کوي. دا مسايل د ليکنښو سمې کارونې ته ګوته نيسي. د ليکدود د سموالي لپاره دغو نښو ته پام لازمي او ضروري دی. ليکنښې له موږ سره د جملو په لوستلو او د کلمو د سمې معنا په پوهېدو کې مرسته کوي. همدارنګه له موږ سره مرسته کوي، جملې هغسې رواني ولولو، لکه: خبرې چې کوو. هڅه کوو له دې لوست وروسته د ليکنښو په ارزښت او کارونې وپوهيږئ.
د ليکنښو په اړه څه پوهيږئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا لاندې دوه ليکنې وګورئ:

غواړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم. د دوو کلونو لپاره مې په سپين زر شرکت کې کار کړی دی. داسې کوم شی مې نه دی پلورلی چې افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نو ډاډه يم چې همداسې به وي.

غواړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم د دوو کلونو لپاره. په سپين زر شرکت کې مې کار کړی دی. داسې کوم شی مې نه دی پلورلی. افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نوداډه يم چې همداسې به وي.

ليکنښې په لاندې ډول دي:

۱ـ ټکی: Period (.): ټکی د يوې بشپړې بياني جملې په پای کې راوړل کيږي. د ټکي او د هغه د مخکينی کلمې تر منځ واټن نشته او بايد ورسره جوخت کېښودل شي. له ټکي وروسته د يو توري ځای سپين پرېښودل کيږي او بيا بله جمله پيليږي.

لکه: د کلتور اصطلاح پخوانی لرغوني ريښه لري. ددې کلمې ريښه د لاتيني ژبې د کلتورا کلمې ته رسيږي.

په انټرنيټ کې ورته "ټکی" يا "Dot" وايي.

همدارنګه ټکی په مخففو تورو پسې هم ليکل کيږي. لکه م. م. (ملګري ملتونه)، يا هـ. ش. (هجري شمسي)

تر سرليک، بغلي (څنګيزو) سرليکونو، په ستونونو کې د فقرو ترمنځ او داسې ورته نورو ځايونو کې ټکی مه کاروئ.

د پوښتنې له نښې او ندايې وروسته ټکی مه ږدئ.

که جمله په لينده کيو کې راتله، نو ټکی په لينده کيو کې دننه کښيږدئ. لکه (د هغه وخت دود داسې و.)

د نېټې په ليکلو کې هم کارول کيږي، لکه: ۲۹. ۱۲. ۱۳۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ چپه پېښس ، ترونی یا کامه، Comma (،): دا نښه په یوې بشپړې جملې کې د یو لنډ ځنډ لپاره کارول کېږي.
همدارنګه، د نیمګړو خبرو او د کوچنیو ترکیبونو تر منځ د عطف لپاره راځي.
لکه: رحمان بابا لوی شاعر، ستر ادیب او پوخ متفکر و.
د یوې موضوع د بېلو بېلو ډولونو تر منځ د توپیر لپاره راځي.
لکه: نوم، ضمیر، فعل، قید او ... د کلمې ډولونه دي.
په یوې مرکبې جملې کې د معترضه جملو د بېلولو لپاره کارول کېږي.
لکه: زلمي د احمد موټر، چې په نهه سوه زره افغانۍ یې پېرودلی و، ټکر کړ.
په جمله کې د بېلو بېلو شیانو تر منځ کارول کېږي.
لکه: کاغذ، قلم، مشوانۍ او رنګ راواخله او راځه.
د پوښتنې په ځواب کې تر "هو" یا "نه" وروسته راځي.
یادونه: په پام کې دې وي چې د کامې نښه له مخکینۍ کلمې سره جوخته راځي او واټن ورسره نه لري. له کامې وروسته دې یو توری فاصله ورکړ شي. همدراز له خو، بلکې، مګر ځخه دمخه کارول کېږي، خو هیځکله دې له "او" ځخه دمخه نه راوړل کېږي.
۳_ ټکی او کامه یا ځنډنی Simicolon(؛): دغې نښې ته مفرزه ، ممیزه او سیمې کولن هم وایي. دا نښه د زیاتې وقفې لپاره په کارېږي، مګر د کلمو تر منځ نه راځي، بلکې د هغو مرکبو جملو په منځ کې راوړل کېږي چې په معنا کې یو له بله سره تړلې وي.
لکه: له هغه علم ځخه، چې اخلاق ور سره نه وي؛ ناپوهي غوره ده. همدارنګه د دلیل او علت د بیانولو له لومړنیو کلمو ځخه دمخه هم دغه نښه لیکل کېږي، لکه: مور د خپلو ښوونکو درناوی کوو؛ ځکه هغوی مور ته پوهنه رازده کوي.
پر دې نښې جمله په دوو یا زیاتو برخو وېشل کېږي.
کله چې د ځینو لفظونو تر منځ ویرګل وي، تر وروستي لفظ وروسته د اوږدې وقفې لپاره ځنډ نښه راځي، لکه: ننګرهار، لغمان، کونړ، نورستان؛ په ختیځ زون پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په علمي او څېړنيزو ليکنو کې چې کله د يو مطلب په هکله څو ماخذونه ذکر کيږي، د هر يو د بېلولو لپاره هم ځنډ نښه کارول کېږي، لکه: کابل مجله پرله پسې ۳۱مه گڼه؛ هيله مجله ۸ مه گڼه؛ الينگار مجله ۴مه گڼه؛ زما د خوښې مطلبونه لري.

۴_ څرگندنی ، شارحه يا د بيان علامه Colen (:): دا نښه د يوې کلمې د سپړنې او د بيان نښه ده؛ يعنې د هغې کلمې يا جملې په پای کې ليکل کېږي چې وروسته ورپسې بيان او شرحه راځي، لکه: د ژوندانه او کاميابۍ ستنې دا دي: پوهه ، روغتيا او زيار.

د يو شي د اجزاو و د برخو لپاره راځي، لکه: ليک نښې دا دي: ټکی، ځنډ نښه، لينده کی او نور.

د يو شي د څرگندولو او تفصيل پر مهال: روژه يو شمېر گټې لري: د الله ﷻ د رضا د حاصلولو ذريعه ده؛ د گناهونو د ښنلو لامل او د جسماني روغتيا لپاره گټوره ده.

۵_ د پوښتنې نښه، د استفهام علامه يا سواليه، Question Mark (؟): دا نښه د پوښتنې په وخت کې راوړل کيږي او د هر ډول سواليه جملو په پای کې راځي، لکه: ستاسو د پښتو ښوونکی څه نوميږي؟

۶_ بلن نښه، غږ نښه يا ندايه، Exclamation Mark (!): دا نښه د غږ او ندا په وخت کې کاريږي، لکه: ای هلکه! دلته راشه. په اصل کې د خبرداری او تنبيه نښه ده او له دې امله د مخاطب امر په برخو کې راځي. لکه: ورونو! د وطن ناموس وساتئ.

دغه نښه د تعجب، شاباس او افسوس په ځای کې هم راوړل کېږي؛ خو د زيات تعجب، استهزاء او زياتې خبرداری په وخت کې دوه ځله، بلکې درې ځله هم ليکل کېږي. لکه،

غلبېل کوزې ته وايي چې سوری!!

آفرين ستا په دې غيرت او ميړانه!!!

په ليکونو، مکتوبونو او غوښتنليکونو کې دې له لقب څخه وروسته نه راځي، بلکې پر ځای يې "کامه" ليکل کيږي، لکه:

زما گرانه وروره،

ښاغلی مدير صاحب،

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې مه لیکئ:

گرانه وروره!

ښاغلی مدیر صاحب!

۷ــ دش، بیان نښه یا بېلنی (Dash) (ــ) : دا نښه د یوې جملې د بېلونې لپاره لیکل کېږي، په تېره په سوال او ځواب کې د هرې جملې په سر کې راځي. سوال او ځواب سره بېلوي، لکه

ــ څنګه راغلې؟

ــ ستا د لیدو لپاره.

ــ ما نه غوښتل چې په دې وخت کې تا وګورم.

دا نښه د دو وکلمو د بېلونې لپاره هم په داسې وخت کې راځي چې د هرې کلمې خپلواکي او ځانله والی مقصد وي، لکه: صرف ــ نحو ــ بدیع ــ بیان ــ معاني ــ عروض ــ وزن ــ قافیه ټول ژبني علمونه دي.

۸ــ وړه کرښه، یا هایفن (ــ): وړه کرښه (Hyphen) د دش د اوږ دوالي په نیمايي ده. دا نښه هغه وخت کارول کېږي چې یوه لویه یا مرکبه کلمه د پاڼې د یوې لیکې (کرښې) په وروستۍ برخه کې راشي، نیمه کلمه ځای شي او د پاڼې نورې لپاره ځای نه وي، نو له نیمې کلمې وروسته د کرښې په پای کې دغه نښه راځي او د کلمې پاتې برخه د بلې کرښې په سر کې لیکل کېږي. تر شمېرو وروسته هم لیکل کېږي، لکه: ۱- ۲- ۳

۹ــ ولاړه کرښه، سلش یا بار (/): دغې نښې ته بېلوونکې یا ممیزه هم وايي. په انګرېزۍ کې (Slash) ورته وايي. دا نښه پر دفتري لیکنو سربېره د هجري لمریز، سپوږمیز او میلادي کلونو د بېلولو لپاره کارول کېږي.

ــ د (یا) پر ځای اېښودل کېږي، لکه: استنباط / استخراج ؛ هلک / نجلۍ.

ــ د ورځې میاشتې او کال د نېټو د آسانه ښودلو لپاره هم استعمالېږي، لکه: دا ګرامر په ۲۸/۸/۱۳۸۸ لیکل شوی.

۱۰ــ لیندۍ ( ) (Parentheses) : لیندۍ یا قوسین د هغو اضافي کلمو لپاره کارول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي چې په عبارت او کلام کې مقصد نه وي، لکه: شاه شجاع (د تیمورشاه زوی) د پلار په څېرعلم پالونکی نه و.

د ځانګړو نومونو، د پاملرنې وړ شیانو او په منځ کې د راالوېدلو جملو د ښودلو لپاره لیکل کېږي، لکه: (سمسور) په اتم ټولګي کې دی، خو (میرویس) او (روښان) په لومړي ټولګي کې دي او (نسیم) لا تر اوسه کوچنی دی.

همدا راز په ژباړه کې د څرګندتیا لپاره په متن پورې نا اړونده برخه په قوسینو کې لیکل کېږي.

۱۱_ غبرګې لېندۍ، نقل قول (" ") (Quotation Mark): په دې نښه کې د بل چا وینا په مستقیم ډول اېښودل کېږي، لکه، حدیث شریف دی: "عمل په نیت اړه لري."

د بل چا نظریه یا د یوه کتاب عبارت او د زیاتې توجه وړ اشنا کلمه راوړل کېږي، لکه: په دې ورځو کې د "آزاد بازار" خبرې ډېرې کېږي. کله نا کله ځینې اصطلاحګانې هم د غبرګو لېندیو په منځ کې لیکي چې له عام عبارت څخه بېلې شي.

۱۲_ قوسین [ ] (Brackets): دغه نښه د اقتباسونو په دننه کې د هغو وضاحتي جملو او تعلیقاتو د اضافه کولو پر مهال کارول کېږي او لیږدوونکی یې له خپل لوري لیکي چې د اقتباس شوي کلام او د لیږدوونکي د وضاحتي الفاظو ترمنځ توپیر وشي، لکه: "په دې یادښت کې د جنرال جیکسن له زحمته [د جګړې په لومړۍ ورځ د چانسلرس ویل په جبهه کې] یادونه ونه شوه؛ خو له جنرال لي څخه د سترې فتحې په مناسبت ستاینه شوې ده." دغه نښه د کمپیوټر په کمپوز کې د قرآن کریم د آیتونو د حوالې ورکولو لپاره هم استعمالېږي.

۱۳_ درې ټکي یا د حذف نښه (...) (Ellipsis): کله چې یو لیکوال د یو نامه یا یوې خبرې څرګندول نه غواړي، نو پر ځای یې درې ټکي ږدي او ورځنې تېرېږي، لکه: "د ... رئیس ډېر ظالم سړی دی، له هر چانه رشوت اخلي." که دا لیکنه د جملې په پای کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، نو درې ټکي خوا په خوا او څلورم ټکی (د جملې د پای ټکی) د یو توري په واټن وړاندې لیکل کیږي، لکه: په افغانستان کې د ډرامې دا لیکوال د یادولو وړ دي: ف. فضلي، عبدالمنان ملګری او... .

۱۴ـ درې ستوري (***): دا نښې د یوې رسالې یا یوې مقالې د یوې برخې د سرته رسېدو او د بلې برخې د پیل کېدو په منځ کې راوړل کېږي. همدارنګه د یوې کیسې له یوې برخې یا صحنې نه بلې ته د تلو په منځ کې د بېلوالي لپاره هم کارول کېږي.

۱۵ـ تر جملې لاندې کرښه: (Underline): که چیرې یونوم یا جمله په ځانګړې ډول د پاملرنې وړ وي، نو لاندې ترې یوه اوږده کرښه راکښل کېږي، لکه: <u>ښاغلو ! دلته دریدل منع دي.</u>

۲۰ـ "اټ" نښه (@): دا نښه په انګلیسي لیکنو کې کارېدله، خو د انټرنېټ له عامېدو وروسته یې د انټرنېټي ویب پاڼو، مؤسسو او اشخاصو د پتو د ښودلو او لیکلو لپاره په پښتوکې ځای نیولی او په پښتو لیکنه کې راځي. لکه: curriculum.dept@moe.gov.af او نور.

یادونه: باید په یاد مو وي چې ټولې لیک نښې له (نښو) سره جوختې اونښلولې راځي او هیڅ راز فاصله یې باید تر منځ نه وي. که نه، لیکل نیمګړي بلل کېږي.

د متن لنډیز:

لیکنښې د یو چا ښو او لاسونو ته پاتې کیږي. د لاس یا ښو نه لرل او یا د هغوی نیمګړتیا د انسان پر فزیکي حالت مستقیم اغېز لري. لیکنښې هم همداسې درواخلئ. که یوه لیکنه لیکنښې ونه لري یا یو لیکوال د نښو په کارولو پوه نشي، لیکنه یې څرګند پیغام نشي لېږدولای. پورته مو ولیدل چې د لیک نښو کارونه څومره ارزښت لري او د هغوی ناسمه کارونه یوه موضوع څومره اړولای شي.
له دې امله په یوې لیکنې کې لیکنښې ډېر ارزښت لري او سمه کارونه یې د لیک لوستل او پر مفهوم یې پوهېدل اسانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعاليتونه

۱ـ ټول زده کوونکي دې پورته متن په غور وګوري، د ليک نښو بېلا بېلو ډولونو ته دې پام وکړي او د هغوی د کارونې ځايونه دې زده کړي.

۲ـ هر يو زده کوونکی دې په ټولګي کې داسې يوه موضوع وليکي چې پورته ټولې ليکنښې پکې کارول شوې وي. بيا دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او خپله ليکنه او د ليکنښو کارونه دې نورو ته روښانه کړي.

۳ـ له ليک نښو پرته نور کوم نحوي بدلونونه د يوې جملې مطلب بدلولای شي؟ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د يو بل په مرسته هغه پيدا او په توره تخته دې وليکي او له نورو زده کوونکو سره دې پرې خبرې وکړي.

۴ـ معترضه جمله څه ته وايي او څنګه په جمله کې پېژندل کيږي؟ يو تن زده کوونکی دې يې له بېلګو سره يوځای د ټولګي په وړاندې ولولي.

۵ـ په کومو وختونو کې له ندايي سره د پوښتنې نښه کارول کيږي؟ يو تن زده کوونکی دې هغه له بېلګې سره يوځای د ټولګي په وړاندې بيان کړي. نور زده کوونکي دې ښه ورته ځير شي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د ښوونې او روزنې د ارزښت په اړه يوه مقاله وليکي او ليکنښې دې پکې په سم ډول په پام کې ونيسي. ياده دې وي چې هره ليکنښه په وروستي توري پسې له واټن پرته ليکل کيږي. ورپسې ليکنه د يو توري له سپينې فاصلې وروسته پيليږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیام الدین خادم

د افغانستان د ادبي تاریخ په غېږه کې زیات شمېر لیکوال او شاعران روزل شوي او پالل شوي دي. هغوی هر یو په خپلو لیکنو او څېړنو کې د خپل مهال حالات او شرایط غبرگ کړي او تر موږ یې رارسولي دي. نوي نسل ته د هغوی د لیکنو لوستل او د هغه مهال له شرایطو څخه د ځان خبرول له گټې خالي نه دي.موږ په تېرو لوستونو کې یو شمېر پښتنانه پوهان، لیکوال او شاعران پېژندلي او د هغوی د لیکنو او د فکر له لارو سره اشنا شوي یو. دلته د پښتو یو وتلی او نومیالی متفکر، لیکوال او شاعر درپېژنو. هغه قیام الدین خادم دی.

ایا تاسو تر اوسه د خادم صاحب کوم شعر یا لیکنه لوستې ده؟

قیام الدین خادم په ۱۳۲۵ هجري قمري کال (۱۹۰۷ میلادي) کې د ننګرهار ولایت د کامې ولسوالی د زرشوی په کلي کې زېږېدلی دی. پلار یې ملاحسام الدین او نیکه یې ملا علي ګل هم د خپل وخت دیني عالمان وو. ارواښاد خادم د مورنې نسب لړۍ په فقیرصاحب مشهورعبدالرحمن سیلاني ته رسیږي. عبدالرحمن سیلاني د خپل وخت ستر دیني عالم تېر شوی دی او د مراد علي (رح) پلار و. ارواښاد خادم لومړنۍ زده کړې په خپل کور کې له خپلو والدینو څخه ترسره کړې دي. خادم صاحب د اسلامي علومو ګڼ شمیر کتابونه لوستي دي. هغه صرف، نحوه، منطق، حکمت، فقه، حدیث، تفسیر او د نورو دودیزو علومو زده کړې ترلاسه کړې وې. هغه د دیني پوهې د ترلاسه کولو لپاره ۱۵ کاله په هېواد کې دننه او له هېواد نه دباندې سفرونه کړي وو.

قیام الدین خادم په بېلابېلو دولتي دندو ګومارل شوی او د هېواد په بېلابېلو ولایتونو کې یې دندې ترسره کړې دي. نوموړي خپله لومړنۍ دنده د ښوونکي په توګه پیل کړه، بیا د کندهار د پښتو ادبي انجمن او د زېرې، اتحاد مشرقي، د کندهار د طلوع افغان، هېواد او اصلاح د ورځپاڼو د مسؤول مدیر په توګه خپلې چارې پرمخ بېولې دي. استاد خادم د منظومو او منثورو آثارو ډېر په زړه پورې کتابونه لیکلي او زيات شمېر ځانګړي اثار یې چاپ شوي دي چې یو شمیر یې دا دي:

د کوچنیانو اخلاقي پالنه، روهي ګلونه، د مرغلرو امیل، نوی ژوندون، مکارم اخلاق، پښتونولي، بایزید روښان، خیالي دنیا، د شریف سرګذشت، نبوغ او عبقریت (فلسفي اثر)، نوې رڼا، د پښتو ننني لیکوال، د پښتنو د تاریخ یوه سرپاڼه، د خوشحال او د رحمان موازنه، څاروان، د ځلورم ټولګي لپاره د پښتو قرائت، پښتو کلي (په ۶ ټوکونو کې)، معلم پښتو، پښتانه شعراء (لومړی ټوک)، پارتیان خوک وو، په تذکرة الاولیا تبصره، کوشانیان خوک وو، د بابا نصیحت، د پښتو پټی، د پښتو نثر، تاریخي تصورات، لوی سهاک، ادبي قصې، لوی اصحابان (اصحاب کرام)، نشنلیزم او انټرنشنلیزم، افغاني حکومت، معیاري پښتو، بلکا، د پښتنو سته او ځانګې، نصوص الحکم، د مور مینه، لرغوني پښتانه قومونه، ټولنپال افغان مانوفېسټ (د مولانا قیام الدین خادم سیاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

افکار لیکلي او چاپ شوي دي.

د نوموړي ګڼ شمېر نور اثار لا تر اوسه نه دي خپاره شوي. مرحوم خادم په اردو او عربي ژبو هم بلد و. د همدغو ژبو په مرسته هغه د یوه کنجکاو او پلټونکي انسان په توګه هڅه کوله او د ډېرو شیانو په راز یې ځان پوه کړی و. کیدای شي د هغه د بریالیتوبونو له رازونو څخه یو هم همدا وبولو.

د هېواد په سیاسي ډګر کې قیام الدین خادم یوه فعاله ونډه درلوده. ارواښاد خادم د حقیقت له ځرګندولو سره مینه لرله. تل یې هر څه بربنډ ویل. خادم په زیات شمیر ادبي او علمي غونډو کې برخه اخیستې ده او کله کله د دولت اړونده ارګانونو له خوا په ستاینلیکونو او ډالیو سره نازول شوی او ستاینه یې شوې ده. مرحوم خادم د فلسفي اند او علمي شخصیت څښتن و. هغه په ریښتیا له خپل ولس سره مینه درلوده او د هغه خدمت یې په ډیره خوښۍ سره کاوه. هغه د هر ډول مشکلاتو او سختیو په مقابل کې د مقاومت، صبر او حوصلې لارښوونه کوله. استاد خادم د معاصرو ادبیاتو له هغو پنځو ستورو څخه و چې پښتو ادب او کلتور یې ځلولی او د یوه داسې ویښ زلمي په احساس یې د پښتو ادب چوپړ کړی چې د نن زلمیان یې درناوی کوي.

د ارواښاد خادم د "شه بیدار پښتونه" په نامه لومړنی شعر په اتحاد مشرقي کې خپور شوی دی. په نثر کې د استاد خادم تر ټولو خواږه او خوندور اثرونه د "نوي ژوند" او "خیالي دنیا" په نامه دي. دا دواړه ادبي شهکارونه ګڼل کیږي. د استاد خادم په لیکنو کې د پښتو او پښتونولۍ مینه ډېره پیاوړې ده. په دې برخه کې د یوې پخې عقیدې خاوند دی. سربېره پر دې استاد خادم لیکنې ادبي، انتقادي، ټولنیز، سیاسي او روزنیز رنګ لري. خادم په خپلو لیکنواو شعرونو کې د ظالم له مخ څخه پرده پورته کړې او رسوا کړی یې دی. هغه ولس یو والي او اتفاق ته رابللی دی، نامنلي زاړه دودونه یې غندلي دي، په خپلو لوستونکو کې یې د زړورتیا او ازادۍ احساس پیاوړی کړی. استاد خادم د خپلو لیکنو له لارې د ټولنې هره تیاره رڼا کړې او ولس ته یې څرګند پیغام ورکړی دی.

د افغانستان دا لوی مفکر، ژورنالست، ادیب، لیکوال، د فلسفي افکارو خاوند، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې طبیب، سیاستپوه او ټولنیز شخصیت د ۱۳۵۸ هـ. ش. کال د وږي د میاشتې په ۵مه نېټه د ۷۴ کلونو په عمر له نړۍ څخه سترګې پټې او د کامې ولسوالۍ د زرشوی په کلي کې په خپله پلرنۍ هدیره کې په ډېر درنښت خاورو ته وسپارل شو.

خادم چې په اخلاص شي څوک د ملک او د ملت
وطـن یـې پس لـه مرګـه پـه مدفن فخـر کوي

قیام الدین خادم په "اوسني لیکوال" کې خپل ژوندلیک خپور کړی دی، هغه په یوه برخه کې د "زما پر حیات انتقادات" تر سرلیک لاندې یو لړ مطالب لیکلي چې موږ یې د هغه د نثر د بېلګې په توګه رااخلو:

"...دا د خلکو قصور دی اوکه زما عیب؟ استادان به هم زما پوښتنو ته اریان وو.

زه پخپله هم په دې قانع یم چې بحث مې خوښ دی، مګر په اساسي او اصولي خبرو، نه مطلق بحث... . وایي سرشوخه دی، مګر دوستان مې وایي ادبي شجاعت لري. په ورکوټوالي کې راته خلکو ویل چې کلانکار دی، ولې په آزادۍ خو زه په خپله هم قایل یم او دا ځکه چې دا طبیعي بار زما په ورمیږ نشته. هو، په دې یوه ګناه زه پخپله هم قانع یم چې هغه د حقیقت مینه باید وبولم. په ژوندانه کې هیڅوک له انتقاده نه دی خلاص.

هغه انتقادونه چې په ما یې خلک کوي دادي:

وایي نه منونکی سړی دی. دا انتقاد په ما باندې زما والدې هم هر وخت کاوه. مګر زما جواب داو چې که زه منونکی وای خوزه به هم د نورو خلکو غوندې وای.

په ورکوټوالي به مې د مور سره تل په دې جنګ و. دې به ویل: خلک داسې کوي اوته داسې. مابه ویل چې: خلک راته مه یادوه خلک خو هر څه کوي. وایي ډېر بحث کوي اونه قانع کېږي ... دا خبره نشم فیصله کولای. خلک په امورو کې د نورو نورو ملاحظاتو مراعات کوي، مګر زه په حقیقت او واقعیت پښې نشم اینبودای. ما خپل دغه عادت په هغه نظم کې چې د شاعر مسلک یې نوم دی، ښه تصویر کړی دی. زه دا ټولې خبرې اورم مګر د ځان سره وایم: ډېرې خولې ډېرې خبرې."

لکه پورته چې ورته اشاره وشوه، ارواښاد قیام الدین خادم د "شاعر مسلک" تر نامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې یو شعر لیکلی دی. په دې شعر کې شاعر خپل مسلک ته څرګندې اشارې کړې او له هېواد، ژبې او ولس سره مینه یې پکې غبرګه کړې ده. نوموړی شعر په دې ډول دی:

د شاعر مسلک

صحیح لاره به ښایم که وم وم که نه وم نه وم
رښتیا رښتیا به وایم که وم وم که نه وم نه وم
د حق د پیروۍ نه مې بل څه په زړه کې نشته
چې څه یمه همدا یم که وم وم که نه وم نه وم
آزاد یم زېږېدلی بنده ګي کولی نشم
بنده د خپل مولا یم که وم وم که نه وم نه وم
په بدو خوشامندو مې ځان خوښ نه دی چې غټ شم
که غټ یمه خو دا یم که وم وم که نه وم نه وم
چې څوک غواړي څه سپکه مې د قام له څه جهته
دښمن د هغه چا یم که وم وم که نه وم نه وم
خدمت د خپلې ژبې، قام، وطن زما مسلک دی
په دې مینه به پایم که وم وم که نه وم نه وم
کرم ښکلي تخمونه چې ګلزار شي پښتنو ته
په دغه تمنا یم که وم وم که نه وم نه وم
په ماته کښېنی ناست یم توپانونه دي په مخ کې
په دې لاره یې بیایم که وم وم که نه وم نه وم
د ناز په خوب ویدې غونچې به ورو ورو ویښومه
خادم باد سبا یم که وم وم که نه وم نه وم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

قيام الدين خادم د ننګرهار په کامه کې نړۍ ته سترګې پرانيستې دي. لومړنۍ زده کړې يې په خپل کاله کې له خپل پلار او نورې زده کړې يې د هېواد دننه او بهر سرته رسولې دي. خادم په بېلابېلو لوړو دولتي څوکيو کې کار کړی او د ډېرو ادبي، ټولنيزو او سياسي ليکنو ليکوال و. هغه يو افغان سياستپوه، د مشرانو د جرګې سناتور، د کابل پوهنتون د ادبياتو د پوهنځي استاد، ژورناليست، پياوړی ليکوال، ويښ شاعر، اديب او د فلسفي اندونو يو پوه عالم و. نوموړی په پښتو ادب کې يو ځانګړی ځای لري او په همدې سبب هغه د پښتو ژبې او ادب له ړنګو ځلاندو ستورو څخه يو ستوری ګڼل کېږي. هغه د پښتو ژبې او ادب په باب په زړه پورې منظوم او منثور آثار ليکلي. د ادبي هلو ځلو تر څنګ نوموړي په سياست کې هم ښکاره ونډه درلوده.

فعاليتونه

۱_ زده کوونکي دې داسې يوه غونډه تمثيل کړي چې د قيام الدين خادم د ژوند، زده کړې، ليکنو، دندو او د هغه د ليکنو نثري او شعري بېلګې وړاندې کړي. يو تن دې د غونډې وياند (انانسر) وي. يو زده کوونکی دې د غونډې منشي وي. پنځه تنه دې د پورته يادو شوو موضوعګانو په اړه لنډې خبرې وکړي او معلومات دې وړاندې کړي. په پای کې دې يو تن زده کوونکی د غونډې بهير وارزوي. د هغې ښه ټکي او نيمګړتياوې دې په ګوته کړي. ددې غونډې د تنظيم لپاره دې دمخه لس دقيقې چمتووالی ونيول شي.

۲_ دوه تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او د قيام الدين خادم د شعر او نثر بېلګې دې په خواږه اومنلي غږ واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ زده‌کوونکي دې سوچ وکړي د یو لیکوال او شاعر له شعرونو او لیکنو څخه څنګه د یوې ټولنې د هغه مهال وضع او حالت څېړلای شو چې لیکوال په کې ژوند کاوه. بیا دې څو تنه په وار د ټولګي په وړاندې د هغې په اړه خبرې وکړي.

۴_ زده‌کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي او د ژبې په ودې او پایښت کې دې د لیکوالو ارزښت وڅیړي. همدا راز دې په ټولنیز پرمختګ او له ظلم او ناخوالو څخه د ټولنې د افرادو د ژغورلو په لاره کې د شاعر او لیکوال اهمیت څرګند کړي. په پای کې دې د ډلې استازي راغونډ شوي موضوعات نورو ته واوروي او ازادې خبرې اترې دې پرې وکړي.

۵_ زده‌کوونکي دې په خپلو سیمو کې د یو یا دوو شاعرانو یا لیکوالو او د هغوی د شعر او لیک په اړه معلومات وړاندې کړي. کېدای شي ټول زده‌کوونکي په خپله خوښه په دې فعالیت کې برخه واخلي.

کورنۍ دنده

زده‌کوونکي دې د "شاعر مسلک" تحلیل او وڅیړي. خپله لیکنه دې په بله ورځ نورو ته واوروي.

> د هر لیکوال د فکر ډول د هغه له لیکنو او د هر هنرمند د هغه له هنر څخه پېژندلای شو.
>
> ((مایکل انژ))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې نثري ببلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ:

خوندور خوب

مازیګر لمر په غرغره دی. د انګړ په منځ کې، د ګلانو د کیاریو په غاړه، وړوکی ماشوم په لوبو بوخت دی، په لمن کې خاورې اخلي له یوه ځایه یې بل ته وړي او هلته یې غونډوي.

مور د کاله په کار اخته ده. په ډېره بېړه لګیا ده، کالي کونډې سنبالوي؛ ځکه چې ماښام دی او وخت ناوخته دی. د کار په منځ کې یې چې پام شي نو غږ کړي چې: "زړګیه! څه کوې راځه ناوخته دی، هله ځار دې شم!" ماشوم په خپله نیمګې او خوږه ژبه وایي: "ډوډو پکه کم." مور: "څه کوې؟!"

ماشوم: "ډوډو پکه کم" یعني "ډوډۍ پخوم." مور د کاله په کارو بوخته او ماشوم په خپلو لوبو. وړې وړې مرغۍ چې په کیاریو کې یې ټوپونه وهل خوشحاله خوشحاله او جلتې جلتې ګرځېدې. یوه یوه والوته او ټولې خپلو بچیو او ځالو ته لاړې. وخت تېرېږي، نمر ولوېد، له ښکې تیاره راپورته او د ځمکې په مخ راخوره شوه. د آسمان په شنه او نامحدوده فضا کې ځای پر ځای ستوري راښکاره شول.

مور چې د کار له بېړې نه خلاصه شوه له ځانه سره یې وویل: "آه! ماښام دی، تېر غونې شوه، بچی مې هلته لوبې کوي، آه زما هېر شوی دی!"

ورغله څه ګوري، ماشوم د خاورو نه وړې وړې او پلنې پلنې ډوپکنۍ جوړې کړې دي. خړ پړ پروت دی چې ستړی شوی دی، په خاورو کې یې سر ایښی دی او د خوب د قاصدانو لاس ته یې ځان سپارلی دی. د ماښام په خړه تیاره کې مور د خپل ماشوم سرته ولاړه ده. زړه یې د یو عالم ترحم او رقت نه ډک دی او چرت وړی ده.

"هو! د ژوندانه مثال همدا دی. موږ په خپل ژوند کې همدغسې په خاورو لوبې کوو. په دغه لوبو اخته او سوچه د مرګ د روند خوب په موږ خپل چپاو راوړي او بل عالم ته مو بوزي. مګر آه! څومره خوږې دي دا لوبې او څومره خوندور دی دا خوب چې په خپله خوښه او آزادۍ سره وي." (قیام الدین خادم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ادبي سبکونه

پښتو خورا بډایه ژبه ده. اوږد ادبي تاریخ لري. په لاس کې د شتو لاسوندو له مخې یې د شعر مخنیه دویمې هجري پېړۍ ته رسیږي. لومړی موندل شوی شعر یې په ۱۳۹ هجري کې د امیرکروړ دی. په مخکنیو ټولګیو کې مو د پښتو د نظم، نثر، ولسي ادبیاتو او لیکلي ادبیاتو په اړه لازم معلومات ترلاسه کړل. دلته د نورو معلوماتو تر څنګ ادبي سبک درپېژنو.

تاسو هرومرو د سبک نوم اورېدلی دی. ستاسو په اند به څه معنا ولري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک د نظم او نثر یو خاص ډول بلل شوی دی. هر شاعر او لیکوال د لیکلو او شعر ویلو ځانګړې لاره لري. هغه ځانګړتیاوې، چې په ادبي او هنري اثارو کې د بیان او تخلیق د ډول، بنې او محتوا له مخې یو اثر له بل څخه بېلوي، سبک نومېږي. سبک خپلې ښګینې، لارې او طریقې لري. سبک ډېره لرغونې کلمه ده او په ادبیاتو کې په بېلا بېلو معناوو څرګنده شوې ده. د ادبي سبک کلمه هنري ادبیاتو، انځورګرۍ، معمارۍ، موسیقۍ، مجسمې جوړونې، خطاطۍ او نورو ته هم کارول کېږي. په منځنیو پېړیو کې د سبک له مفهوم څخه داسې انګېرل کېدل چې تراژیدي او کمیډي ژانرونه په کومو الفاظو ولیکي. ځکه کمیډي ژانرونه به په عامیانه ژبه؛ یعنې د خلکو په ژبه او تراژیدي به د هغې برعکس د هغه وخت په ادبي ژبې لیکل کېدل. په معاصره دوره کې د سبک معنا روښانه شوه. په دې دورې کې پر سبک باندې د لیکوال د لیکوالۍ طرز، د فکر لارې او د لغاتو د کارونې معنا پیدا کړه. تر هغه ځایه چې د سبک کلمه د یو ټاکلي لیکوال او هنرمند په اثارو پورې اړه لري او د هغه اثار د خصوصیاتو له مخې یو له بله بېلېږي، دا د سبک لومړۍ معنا بلل کېږي. کله چې له یوې ټاکلي موضوع او مفکورې څخه د لیکوالو یا هنرمندانو یوه ډله دفاع کوي، نو دلته سبک د مکتب معنا پیداکوي. په دې معنا چې په یوې ټاکلي تاریخي دورې کې د څو لیکوالو د لیکوالۍ ډول، د فکر لارې او نورې ورته ځانګړتیاوې د هغوی له لیکنو څخه راایستل کېږي. ادبي سبک په یوې محدودې معناکې د یوه لیکوال او هنرمند په ټولو اثارو کې هغه نښې نښانې دي چې له لارې یې د لیکوال او هنرمند د فکر ډول څرګندیږي. د یوه لیکوال سبکي یو والی له هرڅه دمخه د څو اثارو په هنري او ادبي ژبه کې ترټولو ښه احساس کېدای شي. د یوه لیکوال او هنرمند د لیکوالۍ او هنري اثارو ځانګړتیاوو ته سبک ویل کیږي. که څوک د یوه لیکوال له سبک سره اشنا وي، نو کولای شي د هغه د سبک له مخې د هغه نور اثار وپېژني. ادبي سبک د یوه لیکوال او هنرمند ټول اثار او د هغوی پراختیا څېړي.

ادبي مکتب یا ادبي جریان په یوې ټاکلي تاریخي دورې کې د یوې ادبي ډلې لیکوالو له خوا د یوې ځانګړې لارې او د یو ځانګړي سبک خپلول او پر مخ وړل دي. دا حرکت د ادبي جریان په نامه یادیږي. د یادونې وړ ده چې په دغه ټاکلې دوره کې د لیکوالو او شاعرانو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا لیکل شوي او ویل شوي اثار یو ځانګړي ادبي مکتب ته منسوبیږي.

په پښتو ادبیاتو کې دا لاندې ادبي مکتبونه مشهور دي:

- د روښاني دورې تصوفي او ادبي مکتب،
- د خوشحال خان خټک ملي، حماسي او ادبي مکتب،
- د عبدالرحمن بابا تصوفي او ادبي مکتب،
- د حمید مومند هندي ادبي مکتب،

۱ـ د روښان په تصوفي مکتب کې اخلاقي، ټولنیز، دیني او نور مطلبونه ځای شوي دي. دې موضوعګانو د روښان د تعلیم او ښوونې په اثر په پښتو ژبه کې ځان ښکاره کړی دی. تر ده وروسته دده مریدانو او اولادونو پر دې لار ګامونه ایښي دي. اخون درویزه د خپلو لیکنو لامل د میا روښان لیکنې بللې دي. د روښان لارویانو دده مسلک چلولی دی. د روښان په ادبي مکتب کې ډېر خلک د پښتو ادب له کارو ان سره ملګري شول. ډېرو خلکو قلم په لاس کې واخیست او ددغه پېر غوښتنې یې په ډېره ښه توګه په ښه شان انځور کړې. د بایزید روښان او دده د مخالف، اخون درویزه د مخزن الاسلام له لیکنو څخه څرګندیږي چې دغه لیکنې په مسجع نثر لیکل شوې دي. مسجع نثر د عربي او فارسي له لارې پښتو ته رانغوتی او په پښتو کې د نوي نثر موسس بایزید روښان دی. دغه سبک د دیني او مذهبي کتابونو د لیکلو دودیز او ځانګړی سبک و.

دکلاسیکي دورې د لومړۍ برخې له ادبي مکتب څخه وروسته بل ډېر مشهور او غوره ادبي مکتب د پښتو په ټولو مکتبونو کې وتلی، د خوشحال خټک مکتب دی. دا مکتب د ادبي فنونو په ګاڼه سمبال شوی مکتب دی. اشعار یې ډېر خواږه دي. دې مکتب ډېر لیکوال او شاعران وپالل او وروزل. له پخوا څخه زیات پښتو ته حماسي اشعار رانوتل. د پښتو لمن له اخلاقي، ټولنیزو، تصوفي، دیني او ملي مسایلو څخه ډکه شوه. نثر هم پراختیا ومونده او مخ په ساده ګی روان شو.

په دې دوره کې د پخواني نظم او نثر نیمګړی سبک پیاوړی شو. نثر خوږ والی وموند، له نیم منظوم مسجع نثر څخه خلاص شو او د خبرو اترو بڼه یې ومونده. پښتو شعر د بڼې له مخې هم پراختیا ومونده او نوښتونه رامنځته شول. د موضوع له پلوه هم په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکتب کې د ژوندانه ټول اړخونه رابرسېره شول. په دې وخت کې ډېر آثار لیکل شوي دي او د پښتو ادب نړۍ یې رنګینه کړې ده. په دې مکتب کې د پښتو او پښتونوالي روزنه هم شته. اوږدې، اوږدې قصیدې په کې ویل شوي چې هره یوه یې ځانته بېل بېل ټولنیز، تبلیغي او تاریخي مضمونونه لري. د حماسي احساساتو بنسټ خوشحال خان کېښود او لارویانو یې پیروي وکړه. د مغولو زور زیاتی پکې په جوته څرګند شوی دی. د ادبي ارزښت له پلوه دا مکتب تر ټولو جامع دی. په دې معنا چې د معنا له خوا غښتلی او ادبي او شعري اړخ یې پوخ دی. په تخیل کې دا مکتب ډېر پیاوړی دی. ډېر لوړ او شاعرانه تخیلات پکې شته.

دا مکتب د پښتو تر درېم ادبي مکتب پورې په ډېر قوت او زور چلېدلی دی. په دې مکتب کې په نظم او نثر ډېر اثار لیکل شوي او ډېر پیاوړي کسان پکې روزل شوي دي. په شعر کې اشرف خان هجري، عبدالقادر ختک، صدر خان ختک، سکندر خان، ګوهر خان او نور، په ساده نثر کې خوشحال ختک، افضل خان، قادر خان، او نور پیدا شول او د یوه مکتب پیروي یې وکړه.

د رحمن بابا ادبي او تصوفي مکتب د خوشحال ختک له ادبي مکتب څخه وروسته پیل شوی او ډېر ادبي او تصوفي شاعران یې روزلي دي، لکه: پیرمحمد کاکړ، محمد یونس خیبری، احمدشاه بابا، شمس الدین کاکړ، نجیب، عبدالعظیم رانې زی، بېدل اشنغری، مطیع الله، رحمت داوی، حسین او نور. ددوی په اثارو کې د ژوندانه زیاتره مسایل راغلي دي. د رحمان بابا په اشعارو کې اخلاقي، ټولنیز، عشقي او انتقادي درسونه نغښتي دي. ددې مکتب د پیروانو سبک روان دی. د شعرونو مضمونونه یې عموما عشقي، اخلاقي، دیني، ټولنیز او تصوفي اړخونه لري.

له رحمن بابا او خوشحال خان څخه وروسته په پښتو ادب کې یو بل لوی شاعر پیدا شو او د نازک خیالۍ یو نوی ادبي مکتب یې جوړ او نور شاعران یې خپلې پیروۍ ته راوبلل. دا شاعر حمید مومند و چې د پښتو ادب ګلبڼ یې رنګین او بډای کړی دی. حمید ډېر په زړه پورې ادبي اثار پرېښي دي او پښتو ادب یې له یوې بلې لارې بشپړ کړی دی. هندي سبک چې د ده په وخت کې پراختیا موندلې وه او لوړو پوړیو ته رسیدلی و، ښه یې و سپړه او بیا په خپله پکې شامل شو. د پښتو شعر یې په هندي سبک واړاوه. د هندي سبک ځانګړتیاوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې پکې راوستي چې له همدې امله د حميد مومند سبک ته د پښتو هندي سبک ويلای شو. د نازک خيالۍ په دې مکتب کې د سوز، گداز، مينې او محبت کلمې ډېرې دي. د فورم له پلوه په دې مکتب کې د شعرونو زياتره ډولونه، لکه: غزل، قصيده، مثنوي، ترکيب بند، قطعه، مخمس، رباعي او نور شته. د غزل برخه پکې درنه وه.

لکه دمخه چې مو وويل حميد پخپله د هندي سبک پيرو و، خو ددې سبک د نورو شاعرانو پر خلاف د ده کلام لږ څه ساده او هر څوک پرې پوهېدای شو. د حميد د وينا بله ځانگړتيا د پښتو ژبې د خوږو محاورو په کارولو کې نغښتې ده. له يوې خوا يې د وينا نازک خيالي او لطافت ساتلی او له بلې خوا د عامو پښتنو د پوهې کچې ته نژدې و. ددې سبک بله ځانگړتيا داده چې حميد د نورو شاعرانو پر خلاف مبتذلې تشبيه گانې نه کاروي او ډېرې نوې او ابتکاري تشبيه گانې يې پيدا کړې دي. علي خان، کامگار ختک، کاظم خان شيدا، محمدي صاحبزاده، عبدالله، ملا محمد، اکرم، قلندر اپريدی، نجيب، بېدل، ميرزا حنان کندهاري او نور ددې سبک پيروان دي.

د متن لنډيز:

پښتو بډايه ژبه ده. شعر او ادب يې ډېر لرغونی دی. تر ډېرې کچې يې خپل اصل ساتلی دی. هېواد ته د اسلام دين له راتگ وروسته د عربي او فارسي ادب تر اغېز لاندې راغله. عربي ژبه ديني ژبه وه او فارسي ژبې له هغې څخه زياتې موضوعگانې ژباړلې يا ليکلې وې. پښتانه اړ وو د اسلام دين او مذهب ته د درناوی له امله د هغوی تر اغېز لاندې راشي. له بلې خوا په سيمه کې يو لړ تولنيزو ناخوالو او سياسي خوځښتونو يو شمېر پښتانه شخصيتونه دې ته هڅولي وو چې د دين له لارې خپل ټولنيز او سياسي اهداف مخکې يوسي. بېلا بېل نامتو ليکوالان، شاعران او مشران رامنځته شول. هغوی هر يو خپل، خپل پيروان درلودل چې پيروانو به يې د يو واحد شعري قالب په ساتلو خپل مطالب بيانول. په دې توگه په پښتو کې ادبي مکتبونه او ځانگړي سبکونه رامنځته شول او تر ډېره وچليدل. د روښانيانو، خوشال ختک، رحمن بابا او عبدالحميد مومند سبکونه يادولای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ ټولګی دې پر څلورو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د سبک په اړه خپل معلومات راټول کړي او په ترتیب سره دې د روښان، خوشحال خان خټک، رحمن بابا او حمید مومند پر ادبي سبکونو باندې رڼا واچوي. د ډلو استازي دې د خپلو ډلو لیکنې ولیکي او ټولو زده کوونکو ته دې یې واوروي. د یادونې وړ ده چې هر زده کوونکی باید په وار سره د ډلې استازیتوب وکړي. داکار ډېر اړین او د پام وړ دی.

۲ـ ادبي سبک څنګه ځانګړی کېږي؟ دوه تنه زده کوونکي دې پرې خبرې وکړي.

۳ـ په پښتو ادبیاتو کې د سبک او مکتب مفکوره څه وخت منځ ته راغله؟ یو زده کوونکی دې پرې رڼا واچوي.

۴ـ مسجع نثر لیکنه دکومو لیکوالو له خوا پیل شوه؟ له ساده نثر سره د مسجع نثر توپیر څه شی دی؟ یو تن زده کوونکی دې د نورو په وړاندې دې پرې خبرې وکړي.

۵ـ د حمید سبک څه ځانګړتیاوې لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې د شعرونو او بېلګو په وړاندې کولو هغه بیان کړي.

کورنی دنده

د خوشحال خان د ادبي سبک په اړه معلومات راټول کړئ او په یوې لیکنې کې یې ځای کړئ. په بله ورځ یې په ټولګي کې نورو ته بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لور ته د چارلي چاپلين لیک

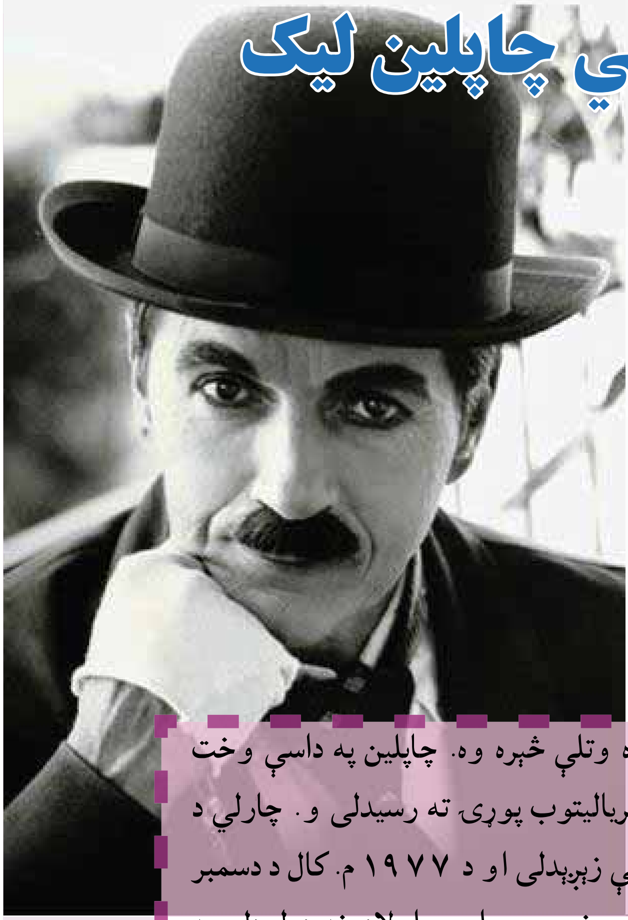

چارلي سپنسر چاپلين د سينما د ډګر يوه وتلې څېره وه. چاپلين په داسې وخت کې له اونا اونيل سره واده وکړ چې د برياليتوب پوړۍ ته رسيدلى و. چارلي د ۱۸۸۹ م کال د اپرېل په ۱۶ په لندن کې زېږېدلى او د ۱۹۷۷ م. کال د دسمبر په ۲۷ په سويسزرلنډ کې مړ شوى دى. نوموړي اووه اولادونه درلودل. په دوى کې يوازې جرالډينه وه چې د سينمايي لوبغاړيتوب دنده ورته له پلار څخه په ميراث پاتې وه. خو کاله د سينما په ډګر کې په کار بوخته وه. د پلار په څېر د شهرت پوړيو ته رسيدلې او په هنري غونډو کې يې نوم يادېده. کله چې جرالدينې غوښتل نوي د هنر ډګر ته ننوزي، پلار يې، چارلي ورته يو ليک ولېږه. دا ليک د نړۍ د ښکلو او زړه راکښونکو ليکونو په ډلې کې راځي. دا ليک هر لوستونکى او اورېدونکى فکر کولو ته هڅوي.

دلته نومورې لیک په یو څه لنډون راوړو:

"ګراني لورې، جرالډینې،

دلته شپه ده، د نویل یوه شپه. زموږ په کوچني کور کې ټول خلک ویده شوي دي. ورور دې، خور دې، آن مور دې ویده دي. پرته له دې چې دا ویدې مرغۍ راوېښې کړم، ځان مې دې نیمې تیارې کوټې ته، چې د مرګ د انتظار کوټې ته ورته ده، راورساوه. زه له تا څخه ډېر لرې یم... خو سترګې مې دې ړندې شي، که به مې یوه شېبه ستا انځور له سترګو اوړې. ستا انځور هلته د مېز پر سر پروت دی، خو ته پخپله په ښکلي پاریس کې د هغه پرتمین تیاتر پر ستېژ. په دې پوهېږم او همداسې ده چې ګوندې د شپې په دې چوپه چوپتیا کې ستا د پښو اوازونه اورم او د ژمي په دې تروږمۍ کې ستا د سترګو برېښنا ګورم.

اورېدلي مې دي د هغه شهزۍ (شهزادګۍ) په رول کې کار کوې چې د تاتار د خان اسیره شوې ده. شهزۍ اوسه او ناڅه! ستورې شه او ځلېږه! خو که د ننداره‌چیانو له خندا ډک شاباسي او د سوغات شو ګلونو په زړه پورې بوی درته د هوښیارۍ کومه شېبه درکړه، په یو ګوښه ځای کې کښېنه، زما لیک ولوله او د پلار خبرو ته غوږ شه.

زما جرالډینې، زه ستا پلار یم، چارلي چاپلین. کله چې ته کوچنۍ وې، شپې شپې ستا سرته ناست وم او کیسې مې درته کولې؛ په ځنګل کې د یو خوب وړي خوندوره کیسه، په دښته کې د ویښ ښامار کیسه،... کله چې به مې زړو سترګو ته خوب راغی، نو په پېغور به مې ورته ویل: ځه! زه مې د لور په خوبونو کې ډوب یم.

خوب مې لیده جرالډینې، خوب... . ستا د سبا خوبونه، ستا د نن ورځې خوبونه، د صحنې پر سر مې یوه نجلۍ لیدله، په اسمان کې مې یوه پرښته لیدله چې نڅل یې او ننداره‌چیانو ویل: هغه نجلۍ ګورئ! دا د هماغه زاړه سري لور ده... .

نوم یې پېژنې؟ چارلي! هو، زه چارلي یم. زه یو زوړ سړی یم. نن ستا وار دی. وناڅه! زه په هغه تبوتې، تبوتې او شکېدلي پتلون کې نڅېدم او ته د شهزیو په ورېښمینو جامو کې ناڅې. دا نڅاوې او تر هغو زیات د ننداره‌چیانو د لاسونو پړکا به تا کله اسمانونو ته یوسي. ځه! هلته لاړه شه! خو کله ځمکې ته هم راځه او د خلکو د ژوند ننداره کوه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تیارو کوڅو د هغو ډمو ژوند وګوره چې په وچ نس او وچو لینګیو ناڅي.

زه د هغوی په ډلې کې وم. په هغو شپو کې، ستا د ماشومتوب په افسانوي شپو کې، چې ته زما په آللو ویده کېدې او زه بیا هم ویښ پاتې کېدم، ستا مخ او څېرې ته مې کتل او د زړه درزهار مې دې شمېره. له ځانه مې پوښتل: چارلي، ایا دا کوچنی نجلی به تا وپېژني؟

ته ما نه پېژنې، جرالډینې. هغه پخوانی شپې، هو… تاته مې کیسې کولې، خو هیڅکله مې تاته خپله کیسه ونه کړه. دا کیسه په اورېدو ارزي … د هغه وږي انسان کیسه چې د لندن په ډېرو تیټو او سپکو کوڅو کې به یې سندرې ویلې، نڅېده به او خیرات به یې ټولاوه. دا زما کیسه ده.

ما د لوږې مزه څکلې ده. ما د بې کورۍ دردګاللی او ترهغې زیات ما د هغه انسان رنځ احساس کړی چې له غروره یې سمندر په زړه کې څپې وهلې، خو د لاروي د خیرات یوې سکې د هغه غرور په اوبو لاهو کاوه.

له دې ټولو سره سره زه بیاهم ژوندی یم او له مرګه مخکې په ژوندیو پسې باید څه ونه ویل شي. زما کیسه ستا نه پکار ېږي. ستا خبرې به وکړو.ستا په نوم پسې زما نوم راځي، چاپلین. په همدې نامه مې د ځمکې پر مخ له څلوېښتو کلونو څخه زیات خلک وخندول او هرڅومره چې هغوی وخندل ترهغوی ما پخپله ډېر وژړل!

جرالډینې، په کومې نړۍ کې چې ته اوسېږې، هلته یوازې نڅا او موسیقي نه ده.

د نیمې شپې پر مهال چې د تیاتر له پرتمین سالون څخه راوځې، هغه شتمن له یوې مخې هېرکړه چې لاسونه درته پرکوي او ستایي دې. د هغه ټکسي چلوونکي د حال پوښتنه وکړه چې تاکور ته رسوي. د هغه د مېرمنې پوښتنه وکړه. که مېرمنه یې امیدواره وي او د راتلونکي ماشوم د جامو پیسې نه لري، د پیسو چیک راوباسه او په پټه یې د هغې د مېړه په جیب کې کېږده. ما په پاریس کې خپل د بانک استازي ته سپارښتنه کړې چې ستا دا راز لګښتونه په پټو سترګو ومني، خو د نورو لګښتونو اړتیا باید بیان کړي.

کله کله په سرویس یا میترو کې په ښار کې وګرځه. خلکو ته وګوره او لږ ترلږه د ورځې یو ځلې ځانته و وایه چې: "زه هم د هغوی له ډلې څخه یوه یم." ګرانې لورې، ته د هغوی له

ډلې ښخه یوه یې، نه له هغو ښخه زیاته. مخکې تر دې چې هنر چاته د الوتلو وزرې ورکړي، زیاته ترې غبرگې پښې هم اخلي.

که کله هغه ځای ته ورسېدې چې یوه شېبه د خپلې نڅا له نندارچیانو ښخه ځان پورته وگڼې، هماغه مهال صحنه پرېږده او ځان ژر پاریس ته ورسوه. ماته هغه ځای ښه معلوم دی. هغه ځای د پېړیو پېړیو دمخه د کولیانو پسرلنی ځانگو وه. هلته به د ځان په څېر نڅاگرې وگورې، چې له تا ښخه ښکلې دي، چالاکه دي او له تانه ډېرې مغرورې دي. هلته د "شانزلیزه" رندو ونکې شغلې نشته.

د کولي نڅاگرو شغلې یوازې د سپوږمۍ رڼا ده. ښه ورته وگوره ایا هغه تر تا ښې نه ناڅي؟

گرانې لورې، اعتراف وکړه. تل داسې یو څوک شته چې تر تا غوره ناڅي. تل داسې څوک شته چې تر تا ښکلې وي.

پر دې پوهه شه د چارلي په کورنۍ کې هیڅکله څوک داسې بې ادبه نه و چې کوم بېوزلي ته ناوړه خبره وکړي.

ښایي زه ومرم او ته ژوندۍ واوسې. زما هیله داده چې هیڅکله بېوزله ژوند ونه کړې. له دې لیک سره مل یو سپین چک درلېږم. هرڅومره پیسې چې غواړې پکې ویې لیکه او وایې اخله. خو هرکله چې دوه فرانکه لگوې، ځانته و وایه چې دویم فرانک زما برخه نه ده. هغه د یو نومورکي برخه ده چې نن شپه ورته اړتیا لري.

د پیسو او شتو په اړه له دې امله درسره خبرې کوم چې زه د هغې بدوالی ښه پېژنم. ما ډېره موده په سرکس کې تېره کړې. تل د هغه چا په اړه اندېښمن وم چې په یو نري پړي تلل، خو، لورې، دا حقیقت تاته وایم چې د نري پړي په پرتله خلک د ځمکې پر مخ زیات لوېږي.

ښایي چې کله د نړۍ ډېر ښکلی الماس تا وغولوي. هغه شپه به دا الماس تا ته د سرکس د پړي په څېر وي او تا به هرو مرو وغورځوي.

په زړو او گاڼو زړه مه تړه. ځکه ددې نړۍ تر ټولو ستر الماس لمر دی. له نېکه مرغه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

الماس د هرچا پر غاړه ځلیږي. . . .

خو، که کومه ورځ دې د یو چا د څېرې په لمر زړه بایلود، پاکه او له هغه سره یو زړه او سه. مور ته مې دې ویلي چې په دې اړه درته لیک ولیکي. هغه مینه ترما ښه پېژني. هغه دیو زړه توب د پېژندنې لپاره ترما غوره ده. پوهېږم چې ستاکار ډېر ستونزمن دی.

پر ستیژ باندې له نربو وربښمینو جامو څخه پرته بل څه ستا بدن نه پټوي. د هنر لپاره انسان د ستیژ سرته لوڅ لغړ راتلای شي، خو بېرته باید له مخکې څخه هم پاک او سوچه راکښته شي. په دې نړۍ کې داسې هیڅ غوره شی نشته چې یوه نجلۍ دې د هغه لپاره خپل یو نوک هم چاته ښکاره کړي.

لوڅوالی زموږ د زمانې ناروغتیا ده. زه زوړ سړی یم، ښایي خبرې مې خندنۍ اوسي. خو زما په گومان ستا لوڅ بدن باید د هغه چا برخه وي چې تاته یې لوڅ روح گران دی. بده نه ده، که په دې اړه ستا فکر لس کاله دمخه وي، د ستر (حجاب) له مهاله مه ډارېږه! دا لس کاله تا نشي زړولای!!!". . . .

د متن لنډیز:

چارلي چاپلین د نړۍ د سینما تکړه لوبغاړی و. هغه په خپل تمثیل بې شمېره خلک خندولي او ژړولي دي. نوموړي په ټولنې کې شته ناخوالې ډېرې ښې انځور کړي او په ډېره ورتیا یې ننداړې ته وړاندې کړي دي.

لور ته د چارلي چاپلین په لیک کې د هغه مفکوره ډېره ښه غبرگه شوې. انساني جوهر یې درک کړی او هغه یې خپلې لور ته پوره څرگند کړی دی. چارلي انساني دریځ ته په ارزښت د هغه په ساتنې ډېر ټینگار کړی دی. لور ته د چارلي چاپلین په لیک کې په حقیقت کې ټولې نړۍ ته د چارلي پیغام نغښتی دی. هغه په ډېر جرات له هغو کړنو پرده پورته کړې چې سرته رسول یې بشر ته په ټولیز ډول د شرم او رسوایی خبره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې پورته لیک له ځانه سره ولولي. د لیک له متن څخه دې اصلي پیغامونه راوباسي، ودې یې لیکي او د هرې ډلې استازی دې هغه نورو ته وړاندې کړي. ټول زده کوونکي کولای شي په موضوع ازادې خبرې اترې وکړي او خپل نظرونه بیان کړي.

۲_ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې راشي او هر یو دې په خپل وار پورته لیک په خپله ژبه ووایي. نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونیسي.

۳_ ټول زده کوونکي دې د پورته لیک د متن له مخې د چارلي چاپلین د شخصیت په اړه فکر وکړي او بیا دې څو تنه هغه د نورو په استازیتوب په وار سره بیان کړي.

۴_ چارلي چاپلین په سینما کې کمیډي او تراژیدي صحنې لوبولې. زده کوونکي دې فکر وکړي چې کمیډي او تراژیدي څه ته وایي او آیا موخه یې یوازې د خلکو خندول او ژړول دي او که بل څه؟ په دې اړه دې څو تنه زده کوونکي خپل نظرونه له بېلګو سره نورو ته وړاندې کړي.

۵_ د زده کوونکو له ډلې څخه دې څلور تنه (کېدای شي تر څلورو زیات وي) د ټولګي په وړاندې په عملي توګه یوه، یوه کمیډي او تراژیدي ننداره نورو ته وړاندې کړي. نور زده کوونکي دې د هغو اصلي پیغام په ګوته او له خپل نظر سره دې وړاندې کړي.

کورنی دنده

هر زده کوونکی دې د نورو له مرستې پرته یوه لنډه کمیډي یا تراژیدي ټوټه ولیکي. د خپلې ټولنې یا ولس موجود حالت دې پکې تمثیل کړي او په بله ورځ دې یې نورو همټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشه يي توکي (هيروين)

د زلميتوب دوره په رواني لحاظ ډېره حساسه دوره ده. که يو څوک په دې دوره کې بې لارې شو، نو پايله به يې د ډاډ وړ نه وي. په دې دوره کې ځوانان ډېر زيات تر تقليد او د بل د پېښو تر اغېز لاندې راځي. که په دې پېر کې هغوی ته پوره پام ونشي، ښايي په غير شعوري توګه په ډېرو بدو لارو روان او تر څو چې ورته د لويانو پام کيږي، کېدای شي خپل ځان او ټولنه له يو لړ ستونزو سره مخامخ کړي. د نشه يي توکو کارونه او پر هغې باندې روږدي کېدل هم زياتره له همدې مهاله پيل کيږي.

- تاسو به په خپل چم ګاونډ کې په نشې کوم روږدی سړی ليدلی وي، د هغه ژوند درته ځنګه معلوميږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نشه يي توکو د کاروني پر بنسټ په ټولني کې رنګارنګ اخلاقي او جنايي جرمونه رامنځته کيږي. په نشه يي توکو روږدي کېدل نه يوازې د سړي شتمني له منځه وړي، بلکې ټوله کورنۍ او آن ټولنه له خطر سره مخامخ کوي. دا توکي زياتره په کورنيو کې د ښځې او مېړه د جلا کېدو او د کورنۍ د ټوټه کيدو لامل کيږي. پر نشه يي توکو او الکولو روږدي کېدل د سړي جسمي، ذهني او اخلاقي روغتيا له منځه وړي او سړی په يو بيکاره او لټ موجود بدلوي. هغه نه يوازې دا چې د مسؤوليت احساس نه کوي، بلکې د خپلې کورنۍ حيثيت هم له ګواښ سره مخامخ کوي. په ټولنه کې د يو شمېر شرايطو د چمتو کېدو له امله انسان د يو شمېر نشه يي توکو په کارولو اخته کيږي چې ځرګند جرم ګڼل کيږي. ددې توکو د کاروني مخه بايد ونيول شي. پر نشه يي توکو او الکولو باندې د يو غري روږدي کېدل کولای شي په مستقيم ډول د ځوانانو او کوچنيانو په چال چلند اغېز وکړي او له نشه يي توکو سره د هغوی د مينې لامل شي. که د روږدي کيدا لامل يې نشي، خو بيا هم د کورنۍ پر اخلاقي وضعې باندې ناوړه اغېز کوي. روږدې مور يا پلار يوازې د خپلې نشې په سوچ کې وي او د خپلو اولادونو په نسبت د مسؤوليت احساس نه کوي.

هيرووين يو ډېر قوي او مرګونی نشه يي توکی دی. د مورفينو پنځه برابره مسموموونکی زور لري او ډېر ژر پرې سړی روږدی کيږي. له اپينو څخه لاس ته راځي. په ۱۸۷۴ م کال کې يو انګليسي پوه کشف کړ. په ۱۸۹۰م. کال کې يو شمېر الماني پوهانو پرې نوې څېړنې وکړې او دا توکی يې پر نرې رنځ او تنفسي ناروغيو اخته کسانو او همدارنګه پر مورفينو روږدو کسانو ته تجويز کړ. په ۱۹۹۰م. کال کې عملاً پر مورفينو باندې د روږدو کسانو لپاره وکارول شو. دا يو ډېر قوي نشه يي توکی دی.

لکه د مخه چې مو وويل د مورفينو پنځه برابره مسموموونکی دی، نو د يو روغتيايي توکي په توګه وپېژندل شو؛ ځکه کله چې به پر مورفينو باندې روږدو کسانوته ورکول کېده، د مورفينو اغېز به يې ډېر ژر ليرې کاوه، خو وروسته د ډاکټرانو پام دې ټکي ته واوښت چې دا توکی تر نورو توکو څو څو وارې خطرناک او مرګونی دی. له مورفينو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه يې د روږدي کېدو ځواک زيات دی؛ ځکه ۶۰ ميلي ګرامه ورځنی لګښت يې سړی په دوو اوونيو کې په بشپړ ډول روږدی کوي. په روږدي سړي کې له ۸ څخه تر ۱۲ ساعتونو وروسته بېرته د هغې کارونې ته زياته لېوالتيا پيدا کېږي. له هيرووينو څخه د لومړي ځل لپاره په ۱۸۹۸ م کال کې د سپين رنګه پوډرو په توګه کار واخيستل شو او ورو ورو ورسره د اخيستونکو جسمي او رواني تړاو پيدا شو. ددې توکي په نه تر لاسه کېدو روږدي شخص ته کانګې، د ځان خوږ، سربدالي، د بدن د دفاعي سيستم کمزورتيا، خپګان، مړاويتوب او غلی والی، دکمزورۍ احساس، سخته لړزه، د اوښکو او پوزې بهېدل، جنسي کمزوري او د حافظې کمزوري، د سترپا او ستومانۍ احساس او نس ناستی پيدا کيږي. که پر هيرووينو باندې روږدي شخص ته تر ۳۶ ساعتونو پورې هيرووين ورنه کړای شي، لاس او پښې يې سختې ربړيږي، خوب نه ورځي او له ارادې پرته کوکارې وهي. سترپا او بېحالي پرې غلبه مومي او آن تر دې چې له ځايه سر نشي پورته کولای. که دا کار لږ دوام ومومي، نو د مرګ خطر يې شته دی.

د شمبړنو له مخې د نړۍ د اپينو زياته برخه په افغانستان کې توليديږي. له همدې امله د روږدو کسانو شمېر هم په افغانستان کې زيات او له يوې ورځې نه بلې ته لاپسې ډېرېږي. د شمبړنو له مخې پر هيرووينو باندې زياتره روږدي اشخاص ځوانان دي چې له ۱۸ – ۳۰ کلونو پورې عمر لري. پر نشه يي توکو باندې د اخته کسانو د مړينې شمېر په هغو ځايونو کې ډېر زيات دی چې هلته د کوکنارو کرکيله کېږي او اپين توليدېږي.

نن دې مرګونو توکو ښوونځيو او د ځوانانو مرکزونو ته لاره پيدا کړې او زمونږ د زړه ټوټې ماشومان او تنکي ځوانان پرې اخته کېږي. دلته د ميندو، پلرونو او ښوونکو دنده ډېره درنده ده. هغوی بايد پرې نږدي چې د زړونو ټوټې او د سترګو کسې يې ددې چټلو توکو په کارونې اخته شي. بايد د هغوی له مرګوني او خطرناکو پايلو څخه يې خبر کړي. د اسلام د سپېڅلي دين احکام، ټولنيز او اقتصادي او د طبابت له مخې د هغوی بدني او روحي زيانونه ورته بيان کړي. د هغو خلکو حالت دې ورته په خپلو سترګو وروښيي چې عملا يې ټولنيز، اقتصادي او روغتيايي زيانونه ليدلي دي او د کورنۍ او ټولنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرم لامل او د اوږو بار یې ګرځېدلي دي. په همدې توګه ګران زده کوونکي دې د خپلې ټولنې او کورنۍ غړي، خپلوان، ملګري او انډیوالان ددې توکو له روغتیایي، اقتصادي او ټولنیزو زیانونو او په تېره بیا د اسلام د سپېڅلي دین له مخې د نشه یي توکو د راکړې ورکړې، کارونې او پېر او پلور له ناروا والي څخه خبر کړي. د احساس لرونکو ځوانانو په توګه دې هغه پیغامونه د تبلیغ، خبرو اترو، لیکنو او نورو له لارې د خپلو هېوادوالو غوږونو ته ورورسوي چې د سګرټو، نسوارو، چلم، اپین، هیرویین، مورفین او نورو نشه یي توکو په اړه یې په ښوونځي کې زده کړې دي.

د متن لنډیز:

هغه څوک چې نشه یي توکي کاروي او له هغې پرته ژوند نشي کولای، د روږدي یا معتاد په نامه یادېږي. له بده مرغه په افغانستان کې د معتادینو شمېر ورځ په ورځ زیاتیږي. زیاتره دا هغه ځوانان دي چې عمرونه یې له ۱۸ څخه تر ۳۵ کلونو پورې دي. خلک هغوی د هیرویینې یا پوډرې په نامه یادوي. پوډریان له ټولنې څخه وتلي خلک دي. خلک ورڅخه کرکه کوي او د یو مجرم سرې په سترګه ورته ګوري. هغوی د خپل ځان دښمنان او د ټولنې د اوږو بار دي. په حقیقت کې روږدي کسان هغه څوک دي چې رواني ستونزې لري؛ د نشه یي توکو له زیانونو څخه خبر نه دي؛ له ناسمو خلکو سره ناسته ولاړه لري؛ ټولنیز او اقتصادي محرومیت لري؛ د کورنیو ستونزو له کړاو سره لاس او ګرېوان وي؛ میندې او پلرونه یې په همیشني تاوتریخوالي کې ژوند کوي او په غیر ارادي توګه د نشه یي توکو په دام کې نښتي وي. د ټولنې د ټولو افرادو، دولتي او نادولتي موسسو ګډ مسؤولیت دی، یو له بل سره په ګډه له روږدو کسانو سره مرسته وکړي چې له دې مرګوني رنځ څخه ځانونه راوباسي. همدا شان هڅه وکړي په هېواد کې د کوکنارو د کرکېلې مخه ونیسي چې ددې مرګونو توکو زېږوونکې ده. ځوانانو او وزګارو خلکو ته د کار لازم فرصتونه چمتو کړي؛ په ټولنې کې پر نشه یي توکو د روږدو کسانو لپاره د درملنې لارې چارې برابرې کړي چې د تل لپاره له دغه رنځ څخه خپله ټولنه وژغوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ د زده کوونکو له ډلې څخه دې څو تنه په وار پر بېلا بېلو نشو باندې د اخته کسانو ژوند او حرکتونه تمثیل کړي.

۲ـ په ټولنې کې پر نشو باندې د اخته کسانو شخصیت او د هغوی ټولنیز دریځ څنګه وي؟ څو تنه دې په خپله خوښه د نورو په وړاندې د هغې په اړه خبرې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې په ټولګي کې یوه غونډه جوړه کړي. د غونډې مشر، د مشر مرستیال، منشي او ویاند دې د رایو له مخې وټاکي. پنځه تنه ویناوال دې د بېلابېلو نشه یي توکو په اړه خبرې وکړي. د غونډې په پای کې د نشه یي توکو د کر کیلې، تجارت، لېږد او پر هغې باندې د روږدي کېدا په اړه دې یو پرېکړه لیک غونډې ته وړاندې کړي. کېدای شي د زده کوونکو له ډلې څخه یو تن د غونډې بهیر وارزوي او رغنده وړاندیزونه وکړي.

۴ـ که ستاسو په چم او ګاونډ کې پر نشې کوم اخته سړی اوسیږي، تاسو له هغه سره څنګه چلند کوئ او خپلو ملګرو او کلیوالو ته له هغه سره د چلن په اړه څه لارښوونه کوئ؟ دې تنه زده کوونکي دې د نورو ټولګیوالو نظرونه واوري او هغه دې توحید او نورو ته وړاندې کړي.

۵ـ پر نشې روږدی یا معتاد چاته ویل کیږي؟ پر نشې باندې د روږدي کېدا لاملونه کوم دي؟ زموږ هېواد څومره له دې ستونزې سره لاس او ګرېوان دی؟ د زده کوونکو دې ډلې دې پر دې موضوعاتو بحث وکړي او خپل نظرونه دې ټول ټولګي ته وړاندې کړي.

> د بریالیتوب شرط د پیاوړې ارادې لرل دي. تصمیم د بری لومړی شرط دی.
>
> ((د ورځې یوه خبره))

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کوکنارو د کرکیلې د مخنیوي او بزگرانو ته د قناعت د ورکولو په اړه خپل نظر په یوې مقالې کې ولیکي او په بله ورځ دې نورو ټولگیوالو ته واوروي.

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

سیم و زر په ملک کې نه لرم نادار یم   په دولت د زړه تر حده دنیا دار یم
وظیفه د حق له دره رارسیږي   کله سپي غوندې طامع د بل دیار یم
د مخ آب مې په سوال سره توی نشو   پوښېده په صدف در غوندې آبدار یم
قناعت له نا اهلانو بې پروا کړم   په دې گنج سره سرخروی لکه انار یم
دار مدار د هیڅ ظالم کولای نشم   ځکه تل د هر خودبین د سترگو خار یم
تر همای بلند نظر یم که باور کړې   کرگس نه یم چې جیفې ته هوادار یم
نه مگس یم چې پر غوړه کاسه مبتلم   نه دعوت وته د چا په انتظار یم
نه پرځان باندې منت د هر نامرد ږدم   نه یم خر چې د گازر په جامو بار یم
مملکت د نومیدۍ مې رب نصیب کړ   په معنا کې په راحت تر شهریار یم
د اغیار په صورت اور یم چې لگیږم   لکه گل تر و تازه په لاس د یار یم
بنده گي د بل صاحب راڅخه نشي   خاص بنده زه پیر محمد د کردگار یم

پیر محمد کاکړ

د نورو په عیبونو سترگې پټې کړئ، پر ځای یې خپلو عیبونو ته پام وکړئ. هغه فرصت چې د نورو د عیبونو په سپړلو کې تېروئ، په هغې کې خپل عیبونه اصلاح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروا غجنه ونه

هره انساني ټولنه د اخلاقو يوه ټولګه لري. دا اخلاق د هغې ټولنې بنسټيز ارزښتونه جوړوي؛ د ټولنې د غړو په ورځنيو فعاليتونو کې راڅرګندېږي او بشري بنسټ پياوړی کوي. اخلاق دوه اړخه لري: نيک او بد. نيک اخلاق په هر ځای او هره ټولنه کې منلي وي. بد اخلاق د هيچا نه خوښېږي او کرکه ترې کوي. د ټولنيزو فرهنګونو له مخې کېدای شي په يوه ټولنه کې يو کار د منفي اخلاقو په ليکه کې وشمېرل شي، خو بيا همدا کار په نورو فرهنګونو کې د هغې ټولنې د معيارونو له مخې ناوړه نه برېښي. له دې سره سره داسې اخلاق شته چې په ټولو ټولنو او فرهنګونو کې ورته په يوه سترګه کتل کېږي. رښتينولي، صداقت، ښېګڼه، ميړانه او دې ته ورته نور د غوره اخلاقو داسې بېلګې دي چې هر شخص، هرې ټولنې او هر فرهنګ ته منلي دي. له بلې خوا دروغ، منافقت، په وعده نه وفا، غلا، غيبت او نور داسې کړنې دي چې د نړۍ په ټولو ولسونو کې ناوړه بلل کېږي. دلته د خيانت او دروغو د زيان په اړه د "کليله او دمنه" له کتاب څخه يوه کيسه راوړل کېږي. وايي ترهغه چې بدي شته، نيکي پاتې کېږي او تر هغه چې تورتم وي، رڼا خپل رنګ له لاسه نه ورکوي.

تاسو پوهېږئ چې د دروغو يا منافقت پايله څه شی دی؟

داوړي ګرمي وه. کريم او جمال په يوې دښتې کې روان وو. چېرته کلی، کور او وداني نه ليدل کېده. کريم تر جمال لږ څه ډنګر او ساده و. هغه مخکې او جمال ورپسې روان و. کريم شاته وکتل، ډېره لار يې وهلې وه. د دښتې په شګو کې يې د خپلو پښو پلونه وليدل چې د ميرېانو د لارې په څېر يې يوه نرۍ لاره جوړه کړې وه. کلو او باندو ته لږه لار پاتې وه. څو دقيقې وروسته هلته رسېدل. ښار کلو ته نژدې پروت و. کريم ودرېد او جمال ته يې وويل: "لږه لار پاتې ده. کلو ته چې ورسېدو، لږه دمه به وکړو، بيا به خپلو کورونو ته لاړ شو. د سخت باد او توپان له امله مو اوښان ورک شول. نه پوهېږو اوس به چېرته وي. ژوندي به وي که کوم ځناور به خوړلي وي؟" جمال، چې له ستړيا يې سا تنګه، تنګه کېده، وويل: "زموږ ټول له شتمني هماغه اوښان وو، نور څه نه لرو. نه پوهېږم څه وکړو. کاشکې پيدا کړی مو وای."

کريم وويل: "چېرته دي لټول؟ ته څه پوهېږې چې هغه چېرته تللي دي؟" جمال په نهيلی وويل: "نه پوهېږم، خو زړه مې په اوښانو پسې سوځي."

لږ وروسته کلي ته ورسېدل. هلته يې يوه چينه وليده. د چينې د پاسه يوه لويه ونه ولاړه وه. څانګې او ښاخونه يې هرې خواته غځېدلي وو. يخ سوری و. تر ونې لاندې يخه چينه وه. چينې ته لاړل، د دښتې تودوخې ډېر تږي کړي وو. لومړی يې مخ او لاسونه پرېمنځل بيا يې اوبه وڅښلې. کريم وويل: "خدايه، د اوبو په څېر ستر نعمت نشته!" جمال په ټوکو ورته وويل: "يو ورک شوی اوښ هم نه؟"

کريم په تريو تندي ورته وويل: "آه، د زړه پر ټپ مې مالګه مه دوړوه!"

کريم او جمال دواړه ډېر ستړي شوي وو. خوب ورته ورغی. ويده شول. څو ساعته تېر شول. کريم سترګې وغړولې. ميده ميده باران ورېده. زړه يې نه کېده چې پاڅېږي، خو بايد خپلو کورونو ته يې ځانونه رسولي وای. ودرېد، ملا يې تاوه راتاوه کړه، ستړيا يې وايسته. مخامخ يې سترګې په يوې کښوړې ولګېدې. ورغی او پورته يې کړه. کښوړه درنه وه. ويې څنډله، د سکو ترنګار يې واورېد. کښوړه يې ببرته کړه. "او خدايه، سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړا!" باور يې نه کېده. کڅوړه له سرو زرو ډکه وه. د اوښانو غم يې له ياده ووت. په دې سرو زرو سلګونه اوښان کېدل. جمال ته ورغی او غږ يې ورته وکړ: "جماله، جماله، پاڅېږه!" جمال په ډېره واوښت، سترګې يې پرانيستې. کريم ته يې وکتل. بېرته يې سترګې پټې کړې. کريم بيا وخوځولو او ورته يې وويل: "پاڅېږه! وګوره چې څه شی مې موندلی، پاڅېږه!"

جمال سترګې وغړولې. د کريم په لاس کې يې کڅوړه وليده. کريم کڅوړه وخوځوله. د سکو ترنګار بيا پورته شو. جمال ټوپ کړ او کڅوړې ته يې لاس کړ. خوب يې نه ليده، په رښتيا د سرو زرو کڅوړه وه. ويې پوښتل: "دا کڅوړه دې له کومه کړه؟ هغه چېرته وه؟"

د کريم خوله له خندا ډکه وه. ويې ويل: "تر هغې ډبرې لاندې. لومړی مې وانګېرل چې چا به ايښې وي، هاخوا دې خوا مې وکتل، هيڅوک مې ونه ليده. فکر مې وکړ چې خدای ﷻ د اوښانو بدله راکړې ده."

جمال ته ځمکې ځای نه ورکاوه. ناکرار و. ويې ويل: "ته رښتيا وايې؟ اوس نو دا زموږ کڅوړه ده؟ ښه به دا وي چې په اړه يې سوچ وکړو!"

کريم ډېر ساده سړی او په ملګرتوب کې وفادار و. ځواب يې ورکړ: "سوچ ته اړتيا نشته. اوس يې په خپل منځ کې ويشو. نيمې يې ستا او نيمې يې زما."

جمال خپل ملګری ښه پېژانده او د هغه ساده ګي ورته ښه معلومه وه. فکر يې وکړ او ويې ويل: "ما ته يو چل راغی. که ټوله کڅوړه کور ته يوسو، ښايي خلک رابانديې پوه شي او د غلا ګومان راباندې وکړي. اوس به لږې ترې واخلو او نورې به ترډې ونې لاندې ښخې کړو. هرکله چې مو ورته اړتيا پيدا کوله، راځو به او لږې، لږې په ترې اخلو."

کريم ورسره ومنله. لږې سکې يې واخيستې او نوره کڅوړه يې تر هماغې غټې ونې لاندې په يو ځای کې ښخه کړه. ډبرې يې ورباندې کېښودې. د اوښانو د ورکېدو غم يې له ياده ووت. خوشحال، خوشحال کورونو ته رهي شول.

څو اوونۍ تېرې شوې. جمال خپلې پيسې خلاصې کړې. نورو پيسو ته يې اړتيا پيدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه. د خپلې نقشې د پلې کېدو سوچ یې وکړ.

یوه ورځ د لمر لوېدو پر مهال له کوره ووت. هوا تیاره شوې وه. چا نه لیده. یو ساعت وروسته هاغه ځای ته ورسېد. شاوخوا یې په ځیر وکتل. څوک یې ونه لید. زړه یې کېده په بېړه کڅوړه راواخلي او ولاړ شي. په منډه ونې ته لاړ، ډېرې یې پورته کړې او کڅوړه یې راواخیسته. د کڅوړې پر ځای یې خاورې واچولې او ډبرې یې پرې بېرته هماغسې کېښودې. کڅوړه یې تر ملا وتړله او روان شو.

څو ورځې وروسته جمال د کریم کره لاړ. کریم ته یې وویل: "پیسې مې خلاصې شوې دي. راځه چې لاړ شو او لږې سکې راوړو."

کریم هم پیسو ته اړتیا درلوده. ورسره یې ومنله. دواړه پورته شول او د چینې پر لور رهي شول. جمال ورته په لاره وویل: "غوره داده چې د مخکې په څېر د اړتیا په اندازه سکې راواخلو او نورې بېرته ښخې کړو."

کریم ومنله. چینې ته ورسېدل. د ونې خواته لاړل، ډبرې یې پورته کړې. ځمکه یې وکنله، ډېرې خاورې یې لیرې کړې، خو کڅوړه نه وه. ځمکه یې بیا وکنله او خاورې یې هاخوا دې خوا لیرې کړې، خو کڅوړه یې ونه موندله. کریم په خپګان جمال ته کتل. جمال ډېر چالاک و. ښه تمثیل یې کاوه. څو شېبې وروسته یې وویل: "له ما او تا پرته د کڅوړې ځای بل چاته معلوم نه و. تا زما له باور څخه ناوړه ګټه اخیستې او کڅوړه دې له دې ځایه پټه کړې ده."

کریم هیڅ نه پوهېده. نهیلی و. په ډېر صداقت یې وویل: "ما دا کار نه دی کړی. باور وکړه، ما له تا سره هیڅکله خیانت نه دی کړی. کېدای شي هغه ورځ چا لیدلي واوسو، چې دا کڅوړه مودلته ښخوله."

جمال حق په جانبه څېره نیولې وه، ویې ویل: "باور مې نه راځي. هغه ورځ تا هرې خواته ښه وکتل. هیڅوک هم نه و. اوس چې دې پیسې پټې کړې، غواړې ګناه د بل چا پر غاړه واچوې! زه ستا له لاسه قاضي ته ځم او شکایت کوم."

(c) ketabton.com: The Digital Library

کریم او جمال دواړه تش لاسونه کورونو ته راغلل. کریم ډېر ناکراره و، خو د پیسو لپاره نه، بلکې ددې لپاره چې جمال يې په خبره باور نه کاوه. کریم ډېره هڅه وکړه چې جمال راضي کړي، خو نتيجه يې ورنه کړه. جمال د ښار قاضي ته لاړ او ټوله کيسه يې ورته وکړه.

قاضي پوه سړی و. ډېره تجربه يې لرله. د جمال خبرې يې اورېدې، خو کریم ته يې هم کتل. جمال ته يې مخ واړاوه او ويې پوښتل: "ډېر ښه! کڅوړه په خپل ځای نه وه. ته فکر کوې چې ملګري دې پټه کړې ده؟ ایا کوم شاهد هم لرې او که نه؟ "

جمال وويل: "هو، قاضي صاحبه، هغه ونه زموږ شاهده ده، چې کڅوړه مو ورلاندې ښخه کړې وه."

جمال پخپله هم نه پوهيد چې ولې يې داسې وويل. قاضي وموسکېد او ويې ويل: "ونه خو خبرې نشي کولای؟ تر اوسه مې د خبرې کوونکې ونې په اړه څه نه دي اورېدلي. سبا ټول هلته ځو او له ونې څخه به پوښتنه وکړم. اوس کورونو ته لاړ شئ."

هغه شپه جمال هيڅ خوب يو نه وړ. عجبه خبره يې کړې وه. آيا ونه هم خبرې کولای شي؟ سترګې يې د کوټې په چت کې ښخې کړې وې او په سوچ کې ډوب شوی و. له ځانه سره يې وويل: "سهار ته څو ساعته پاتې دي. بايد يوه چاره وسنجوم. څه وکړم، ونه خو دروغ نشي ويلای. ولې مې دا دروغ وويل؟"

همداسې يې له ځان سره خبرې کولې. ناڅاپه يې يوې خبرې ته پام واوښت. له ځايه پورته شو او په منډه د خپل تره کور ته ورغی. تره يې ويده و، له خوبه يې ويښ کړ او ويې ويل: "کاکا، کاکا، ويده يې؟ ويښ شه!"

تره يې په وارخطايي وپوښتل: "څه چل دی؟ ولې په دې نيمه شپه کې راغلی يې؟"

جمال ورته وويل: "کاکاجانه، غواړم يو راز درته ووايم."

تره يې د راز د خبرې په اورېدو پورته شو او کښيناست. فکر يې وکړ کومه مهمه خبره ده. اندېښمن شوی و، ويې پوښتل: "څه چل دی؟ څه پېښ شوي؟"

(c) ketabton.com: The Digital Library

وراره يې ټوله کيسه ورته وکړه. تره يې د جمال د خبرو له اورېدو وروسته وويل: "ښه نو اوس به ستا ددې ناوړه کار په وړاندې څه وکړم؟ لومړی دې غلا وکړه او بيا دې دروغ وويل!"

جمال د خپل تره خواته نژدې شو او په زارۍ يې پيل وکړ، ورته ويې ويل: "ما داسې فکر کړی چې ته راسره هغې ونې ته لاړ شې. ونه ډېره غټه ده. لوېې څانګې او ښاخونه لري. په ډډ کې يې لوی غار دی. ته راسره لاړ شه او د ونې په هغه غار کې پټ شه. سبا چې قاضي راغی او له ونې څخه د غل په اړه پوښتنه وکړي، نو ته به ورته د کريم نوم واخلې."

تره يې لومړی نه منله، خو د جمال له عذر او زارۍ وروسته د شپې په تياره کې هغې ځينې ته لاړل. تره يې د ونې په ډډ کې پټ شو.

سهار کريم او قاضي هم ځينې ته ورسېدل. جمال ډېر ترهېدلی و، خو ډېر ژر يې خپله ترهه او ډار پټ کړ. جمال قاضي ته هرکلی ووايه. قاضي ترې وپوښتل: "هغه ونه کومه ده چې شاهدي ووايي؟"

جمال وويل: "قاضي صاحب، هغه ونه دغه ده."

قاضي ونې ته نژدې شو او ويې ويل: "ای غټې ونې، آيا ويلای شې وواييې چې د سرو زرو کڅوړه چا پټه کړې؟"

يوه شېبه وروسته له ونې څخه يو عجيب غږ راووت: "هوکې، قاضي صاحب، غل همدلته دی او هغه کريم دی!" کريم ډېر ډارېدلی و. قاضي ته په منډه ورغی او ويې ويل: "په خدای سوګند خورم، دا ونه دروغ وايي. ما داکار نه دی کړی!" قاضي په موسکا ورته وويل: "پوهېږم. زاري مه کوه. لاړ شه او لږ خس راټول کړه."

کريم نه پوهېد چې قاضي څه غواړي. لاړ، لرګي يې راټول کړل او راغی. قاضي لرګي د ونې شاوخواته کېښودل او اور يې ورته کړ. له لرګو څخه لوګي پورته شول او د ونې شاوخوا يې ونيوله. د جمال بدن په رپېدا شو. د خپل تره په فکر کې شو. څو شېبې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د جمال د تره کومی لوګو تریخ کړ. سترګي يې له اوښکو ډکې وې. په ټوخ، ټوخ د ونې له ډېر راووت او ولوېد. جمال له شرمه خړ اوښتی و. تره ته يې ورمنډه کړه.

قاضي وويل: "د خيانت او دروغو سزا بې آبي ده. تا په خپل کار هم خپله آبرو واخيسته او هم د خپل تره! اوس دې تره په شا کړه او په موړ پسې راځه!"

جمال ښه پوهېده، چې ځای يې زندان دی. ډېر پښېمانه و، خو کومه چاره يې نه لرله.

د متن لنډيز:

په دې کيسه کې ټول پيغام په خيانت او دروغو څرخي. خيانت او دروغ د انسان حيثيت او وقار له منځه وړي. د خپلې کورنۍ او ولس په منځ کې يې سپکوي. انساني ارزښت له لاسه ورکوي. سبا په ټولنه کې ځای نه لري. څوک ورسره راشه درشه نه کوي او د شرم شپې ورځې تېروي. انسان ته نه ښايي د بدو او ناوړو اخلاقو په لرلو ځان له انساني ليکې وباسي او خپل قدر او عزت له لاسه ورکړي.

څرګندونې

د "کليله او دمنه" د کتاب نوم ښايي هرچا اورېدلی وي. نوموړی کتاب په اصل کې د سانسکريت (پخواني هند) په ژبه ليکل شوی او وروسته د پښتو ژبې په ګډون د نړۍ په بېلابېلو ژبو ژباړل شوی دی. هندي نوم يې "کرتکا ودمنه کا" دی. کليله و دمنه د ژوند يو کتاب دی او کيسې يې د ژوند موجود حقيقتونه څرګندوي. ټولې کيسې يې روزنيزې او ډېرې خوندورې دي. پورته کيسه په لږ څه بدلون او لنډيز نوي وژباړل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ درې تنه زده کوونکي دې په ټولنه کې د انساني شخصیت په پیاوړتیا کې د نیکو اخلاقو د اغېز په اړه خبرې وکړي.

۲_ د ناوړه اخلاقو زیانونه کوم دي؟ په ټولنې کې د یو دروغجن شخص دریځ څنګه وي؟ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او د پورته پوښتنو ځوابونه دې نورو ته بیان کړي. په ترځ کې که د زده کوونکو د دروغو په اړه کومه کیسه زده وي، نورو ته دې یې بیان کړي.

۳_ دروغ له کومه ځایه پیلیږي، څنګه پراختیا کوي او څنګه یو انسان د هغې په اړه بې پروا کیږي؟ څو تنه زده کوونکي دې د څرګندو بېلګو په وړاندې کولو په دې اړه خبرې وکړي او خپلې سپارښتنې دې واوروي.

۴_ دوه مخي او دوه رنګي څه زیانونه لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې د هغې په اړه څرګندونې وکړي.

۵_ څه کول په کار دي چې له ځانه نیولې بیا د ټولنې تر هر غړي پورې نیک او ښه اخلاق تعمیم اوپراخه شي؟ زده کوونکي دې په دې اړه فکر وکړي او په پای کې دې هر یو خپل، خپل نظر نورو ته وړاندې کړي.

کورنۍ دنده

نیک اخلاق او د انسان د شخصیت په بشپړتیا کې د هغې پر ارزښت یوه مقاله ولیکئ.

> کله چې هوس پر عقل بریالی شي، انسان کندې ته لوېږي.
>
> (حضرت علي کرم الله وجههُ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني خويشکی

په تېرو ټولګيو کې مو د هېواد د يو شمېر پوهانو، ليکوالو، شاعرانو او ملي مشرانو د ژوند په اړه معلومات لوستي دي. دلته غواړو د پښتو د يو بل شاعر او د روښاني غورځنګ د ليکوال د ژوند په اړه معلومات چمتو کړو. لکه څنګه چې دمخه ويل شوي، د پوهانو، ليکوالو او شاعرانو د ژوند او د هغوی د ليکنو لوستل موږ ته د هغه مهال د اوسيدونکو د نظر څرنګوالی او حال احوال بيانوي. ښه ده چې هغه په خير ولولو او د خپل ژوند مشال يې کړو.

ارزاني په قوم خويشکي او د برهان زوی دی. دده د نوم او تخلص په اړه زياتې څېړنې شوې دي، خو تر اوسه دده اصلي نوم او د زوکړې کره نېټه چا نه ده په ګوته کړې. څېړونکو يې د زېږېدو نېټه د ۹۲۹ هـ. ق (۱۵۲۳ م) شاوخوا بللې ده. ارزاني د پنجاب د قصور اوسيدونکی و. هغه د قصور له اولياوو څخه شمېرل شوی دی.

ارزاني يو عالم او فاضل سړی و. پر پښتو سربېره د عربي، فارسي او هندي ژبو عالم و. د هغه له کلياتو او د نثر له نمونو داسې برېښي چې نوموړی د اسلامي علومو، په تېره بيا د قرآن او حديثو علم تر لاسه کړی و. ارزاني د تصوف په علمي او باطني دواړو اړخونو ښه عالم او عارف سړی و. د ارزاني له کلياتو او د (بيان ګردش فلک) تر نامه لاندې له يو نظم څخه څرګنديږي چې هغه د نجوم او فلکياتو له پوهنې هم يو څه برخمن و. ارزاني وايي:

دا فلک دايم په رقص
کله سعد کله نحس
سعد نحس په خپل بخت شي
څوک دې نه کا سره بحث
د فلک ګرځېد په پېچ دی
څوک يې هست شي څوک يې هيچ دی
دا برج ستوري اندازه وي
د هرچا قدر په خپل مېچ دی
د فلک چې ګردان نوم دی
د ستارو باندې هجوم دی
د فلک په کار پوهېږي
چې يې لوستی خپل نجوم دی

د روښاني پېر يو بل ليکوال او د روښاني غورځنګ مخالف، اخون درويزه، هم ارزاني د علم او فضل خاوند بللی دی. نوموړی د تصوف او معرفت له علومو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشنا و.

ارزاني خویشکی د پیر روښان د خلیفه ګانو په ډلې کې شامل و. پیر روښان هغه د پادشاهانو او امیرانو پر ځای عام ولس ته د معرفت او د توحید د علم د ورښوولو لپاره هند ته لیږلی و. ارزاني خپل ټول عمر په هندکې تېر کړی دی. د وروستیو لاس ته راغلو معلوماتو له مخې د "پټنه" په ښار کې د هغه قبر او مشهور زیارت دی. د قبر پر ډبرې د هغه د مړینې نېټه ۱۰۲۸ هجري لیکل شوې ده.

ارزاني خویشکی پښتون او په قصور کې اوسېد. د پیر روښان د پیرۍ اوازه دومره خوره شوې وه چې د قصور له پښتنو پرته د هندوستان مېشت پښتانه هم ترې خبر شوي وو. کله چې ارزاني خبر شو، نو پښتونخوا ته راغی او د پیر روښان مرید شو. له مریدۍ او یوې مودې تېرېدو نه وروسته ارزاني د پیر روښان تر ټولو لومړنی صوفي او پوه ملګری او د روښاني تصوف تر ټولو لوی او ستر مبلغ شو.

د ارزاني ټوله شاعري د روښاني عرفان تشریح او توضیح ده او یو تبلیغي او دعوتي رنګ لري.

ارزاني وايي:

نن کامل لره وردرومه — دخپله چارکړه سرانجامه
دی به درکړي خفي ذکر — پرې مشغول اوسه مدامه

بل ځای وايي:

نن کامل لره وردرومه — تابه زر کاندي له مسه
که د پیر په امر چار کړې — ته به بند کړې پنځه حسه

همدا راز وايي:

دغه لوی نفس به زېر کړې — د کامل پیر له اثره
د کامل په صحبت اوسه — تا به خلاص کا له اژدره
د حیات اوبه به درکا — د زنده زړه له کوثره
که دغه اوبه دې وڅښې — ته به والوزې بې پره

(c) ketabton.com: The Digital Library

(نو بیا) حال به دې روزي شي　　　د کاملو له بصره
د توحید میوه به وخورې　　　د دغ ونې له ثمره
تر مقصوده به ور نشې　　　بې کامل پیر او رهبره
چې کامل پیر دې روزي شي　　　د تا چار به شینه بره ...
دې فقیر غاړه ادا کړه　　　و هرچا یې ورکړه غوره
ارزاني پښتو صفت کا　　　کل له الله اکبره

د روښانیانو په تصوفي او ادبي مکتب کې ارزاني د ستر احترام او درناوي خاوند و. د پیر روښان په عالمانو او پوهو ملګرو کې ارزاني د روښان تر ټولو ډېر ډاډمن شخصیت و. له دې امله ارزاني د پیر روښان د فکر او فلسفې تر ټولو زیات معتبر مفسر ګڼل کیږي.

ارزاني یو عالم او فاضل سړی او تیز فهمه او فصیح شاعر و. د روښاني ادبي مکتب یوه درنه علمي او ادبي ستنه وه.

د نورو لیکنو ترڅنګ نوموړی لاندې لیکنې لري:

۱ـ پښتو دېوان: څه ناخه ۶۰۰۰ بیتونه لري. د تصوف او سلوک موضوعات پکې راغلي دي.

۲ـ مرات المحققین: دا کتاب په فارسي ژبه لیکل شوی او د پندونو په بڼه د تصوف اسرار او رموز بیانوي. دا کتاب څه ناخه ۲۱۳ مخونه لري.

۳ـ د نثر رساله: دا یوه کوچنۍ رساله ده چې ۲۲ مخونه لري. په دې رسالې کې په لنډه توګه د معرفت ذکر شوی دی.

۴ـ ارزاني پر پښتو سربېره پر فارسي، عربي او هندي ژبو هم شعرونه ویلي دي او په دې ژبو کې د شعرونو دیوانونه لري... .

ارزاني یو صوفي او مذهبي سړی و. هغه د نورو عالمانو او د خپل وخت د دودیزو علومو له کبله دې ته اړ و چې په عربي او فارسي ژبو لیکنه وکړي. په هندي هم د هغه لاس ښه بر و، خو بیا یې هم په شعوري توګه په پښتو ویل او لیکل خپله دنده بلله، لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې وايي:

ارزاني په پښتو ووې — نن يې غاړه کړه ادا

د دې تر څنګ له نورو پښتنو څخه هم غوښتنه کوي چې پښتو سپکه ونه ګڼي او له پښتو ليکنو کرکه ونه کړي. وايي:

ارزاني پـښتو خـــبره — ته يې مـــه ګـــڼه هـلکه
دا خـــبره کــــه پښتو ده — څوک دې نه کا ځنې کرکه

له خپلې ژبې سره ارزاني خپل د مينې يو بل دليل راوړي او وايي:

دې مـــولا لـــه ډېره حبه — رســـولان کـــړه لـه کتبه
هر رسول لـه کتاب راغی — په خپل قـام د قام په ژبه

په بل ځای کې وايي:

که توفيق مې حق نصيب که — زه به کـــښم د حـــق ثنـــا
يـــو ديوان په پښـــتو ژبــه — پر ډېرش حرف به کړم بنـــا
بل يادګار به مې شي پـــاتو — دا پښـــتو رښـــتيا وينا

ارزاني خپل مذهبي او تصوفي دعوت په پښتو ژبه خپرولو. وګورئ:

کل صفت د خپل مـــولا کا — په پښتو په څو څو طرحه
مـــوافـــقه له قـــــرآنه — پښـــتو شـــوې ده عـجبه
دا خـــبره کـــه پښـــتو ده — دا په نص حديث ده صحه

ارزاني په خپل ديوان کې د پښتو او پښتون کلمې زياتې کارولې دي. له دې امله موږ ويلای شو چې ارزاني له پښتو او پښتونوالي سره زياته مينه درلوده. ارزاني وايي:

دا پښتو خـــبره واوره — لـــــه دې ارزاني افـغانه
ارزاني افـــغان وکـــښلې — د خـــپل زړه لـــــه تصوره
يو وينـــا به کـــړم اغازه — په پښتو به يې کــــړم سازه
پر کاغذ به يې زه وکـــښم — لـــه دې پښـــتـــنيه رازه

ارزاني د عمر په وروستيو شپېو کې د خپل ژوند موخه داسې بيانوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني ضعيف دی جسم — خدای دې دا وينا کړه قسم
په پــښتو ژبه يې وکيښ — کل صـــفت د حــق د اسم

د ارزاني له لاس ته راغلي پښتو نثر ځخه جوتيږي چې نثر يې ډېر ساده او روان دی. د خيرالبيان په خلاف مسجع نه دی. د پام وړ خبره خو داده چې په ۶۱۲ هـ. ق. کال کې د سليمان ماکو نثر روان او بيا وروسته د پير روښان د "خيرالبيان" نثر مسجع بڼه لري، خو دده په نثر کې د سجعې برخه هغومره درنه، نه ده.

دا لاندې بېلګه وګورئ:

"د سرې اندامونه خدای کړي دي. د هر اندام بخره شته. سترګې خدای کتو لره کړي دي او خوله خدای خبرو له کړې ده. او پوزه خدای دم لره کړې ده او غوږ خدای اورېدلو لره کړی دی. او پښې خدای يانه [يون، حرکت] لره کړي دي او زړه خدای ياد لره کړی دی."

د متن لنډيز:

ارزاني د پنجاب د قصور اوسيدونکی و. هغه د قصور له اولياو و ځخه شمېرل شوی دی.

ارزاني يو عالم او فاضل سړی و. پر پښتو سربېره د عربي، فارسي او هندي ژبو عالم و. د هغه له کلياتو او د نثر له نمونو داسې برېښي چې نوموړی د اسلامي علومو، په تېره بيا د قران او حديثو علم تر لاسه کړی و. ارزاني د تصوف په علمي او باطني دوارو اړخونو ښه عالم او عارف سړی و. د روښاني د پېر يو بل ليکوال او د روښاني غورځنګ مخالف، اخون درويزه هم ارزاني د علم او فضل خاوند بللی دی. نوموړی د تصوف او معرفت له علومو سره اشنا و. ارزاني خويشکی د پير روښان د خليفه ګانو په ډلې کې شامل و. پير روښان هغه د پادشاهانو او اميرانو په ځای عام ولس ته د معرفت او د توحيد د علم د ورښوولو لپاره هند ته لېږلی و. ارزاني خپل ټول عمر په هند کې تېر کړی دی. د وروستيو لاس ته راغلو معلوماتو له مخې د "پټنه" په ښار کې د هغه قبر او مشهور زيارت دی. د قبر پر ډبرې د هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړینې نېټه ۱۰۲۸ هجري ليکل شوې ده. د ارزاني ټوله شاعري د روښاني عرفان تشريح او توضيح ده او يو تبليغي او دعوتي رنګ لري. د روښانيانو په تصوفي او ادبي مکتب کې ارزاني د ستر احترام او درناوي خاوند و. د پير روښان په عالمانو او پوهو ملګرو کې ارزاني د روښان تر ټولو ډېر ډاډمن شخصيت و. له دې امله ارزاني د پير روښان د فکر او فلسفې تر ټولو زيات معتبر مفسر ګڼل کېږي او د روښاني ادبي مکتب يوه درنه علمي او ادبي ستنه وه.

فعاليتونه

۱ـ يو تن زده کوونکی دې د روښان د ادبي سبک او بل تن دې د روښاني دورې د ليکوالو او شاعرانو پر محتوا او موضوع باندې خبرې وکړي.

۲ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ارزاني پر شعري ځانګړتياوو وغږېږي. بېلګې دې وړاندې کړي.

۳ـ له پښتو سره د ارزاني مينه د هغه له کومو شعرونو څخه څرګندېدای شي؟ زده کوونکي دې د متن له مخې د هغې ځواب ومومي او دوه تنه دې پرې رڼا واچوي.

۴ـ په عمومي توګه د پښتو ژبې لپاره د روښاني غورځنګ ارزښت څه دی؟ درې تنه زده کوونکي دې څرګند کړي.

۵ـ پير روښان ارزاني ته کومه دنده، ولې سپارلې وه؟ يو زده کوونکی دې پرې رڼا واچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

په یوې لنډې مقالې کې د ارزانۍ، زېږېدنه، مړینه، ځای، شعري ځانګړتیاوې او د ژوند ځرنګوالی ولیکئ. په لیکنه کې د لیک پیل، منځ او پای په پام کې ونیسئ. د مقالې په پای کې د کارول شوي ماخذ یا ماخذونو نومونه ولیکئ.

لاندې نثر ولولئ او پر مفهوم یې ځانونه پوه کړئ:

ناکامي

د ژوندانه د ناکامیو څخه مه مایوس کېږه!

هغه ژوند کامیاب ژوند نه دی چې تل کامراني لري. هغه خوشحالي سرې نه خوشحالوي چې د درد او خوږ په بیه نه وي اخیستل شوې! د ورځې رڼایي د شپې له تیارې څخه ده!

د لیدو خوند د بېلتانه په غم کې او د ژوندانه فتحه د ژوند په ماتې کې ده.

هغه چې له خدایه ابدي راحت غواړي، هغه د یو داسې جنت آرزو لري چې هلته د لیدو لپاره سترګو پرانیتو او د خوړلو لپاره خولې ببرته کولو، او د اورېدو لپاره غوږ ایښودو ته اړه نه وي!.

تر څو چې ژوند ژوند دی، نو په دې کې برکت له حرکت څخه دی! ځکه: کامل سکون کټ مټ مرګ دی!

هغه چې وایي په دې دنیا کې بدي ولې شته، کمی ولې، او بندیزونه ولې؟ نو دی په حقیقت کې د نیکی د پرېمانی او آزادۍ قدر نه پېژني او ددې مرغلرو پوره قیمت اداکول نه غواړي!

هر څومره چې یوه خوشحالي شانداره وي هغومره هغه لیارې هم سختې وي چې د هغې د حصول لپاره لنډېږي.

د ژوند ناکامي په حقیقت کې هغه کسان غواړي چې د کامیابی وړ وي.

اروانباد خادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معلولیت عوامل

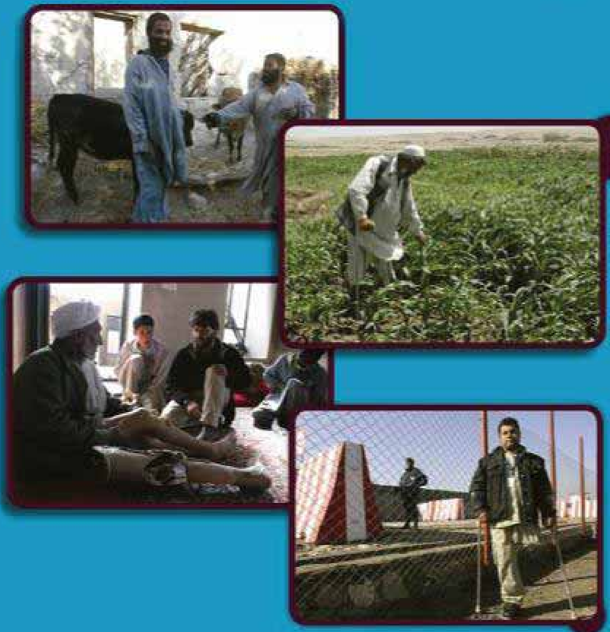

زموږ تولنه د پرله پسې جګړو له امله له ډول ډول زیانونو سره مخامخ شوې ده. بې کوري، مرګ ژوبله، شل او شوټ کېدل او ددې ترڅنګ نورو معلولیتونو یو شمېر وطنوال ځپلي او له تلپاتې کړاو سره یې لاس او ګرېوان کړي دي. معلولیت، چې په هر ډول رامنځته شوی وي، پوره زړه سوي او مواظبت ته اړتیا لري. ښایي یو معلول انسان داسې ونه انګیري چې خدای مه کړه د ټولنې د اوږو بار دی، بلکې خپل دریځ د خلکو په زړونو او سترګو کې وګوري او باور ترلاسه کړي چې له هغوی سره د یو بشپړ انساني موجود په توګه چال چلند کیږي.

فکر وکړئ چې له یو معلول سره څه مرسته کولای شئ؟

معلولیت څه ته وايي؟

معلولیت په بدني یا اروايي ځواک کې د نیمګړتیا موجودیت دی چې له امله یې د یو چا د عادي ژوند د ټولو یا ځینو فعالیتونو سرته رسول ستونزمن کیږي. کېدای شي معلولیت تر زیږیدو دمخه او یا له زیږیدو وروسته رامنځته شي. د معلولانو د حقونو لوظنامه، معلول د هغو کسانو په لیکه کې شمېري چې اوږد مهاله فزیکي او یا ذهني کمزوري ولري. په دې معنا چې د بېلا بېلو ستونزو درلودلو له امله د ټولنې د نورو وګړو په پرتله وروسته پاتې وي.

معلولیت دا لاندې بېلابېلې بڼې لري:

بدني، اروايي، ذهني (په زده کړې کې ځنډ او رواني ناروغي)، حسي (د لیدلو او اورېدلو ستونزه) او مرکب (په یوه وخت کې له یو څخه د زیات معلولیت درلودل.)

د معلولیت عوامل:

کیدای شي د زیاتو لاملونو له مخې معلولیت رامنځته شي، خو عمده لاملونه یې په لاندې ډول دي:

۱_ اکتسابي معلولیت: ټکر، پېښې یا طبیعي ناورینونه، جګړې، اور، مسمومیتونه او اوږدې ناروغی.

۲_ مور ذاتي معلولیت: د مور ذاتي معلولیت لامل په دووبرخو ویشي:

الف: دامیندوارۍ د مهال معلولیت، لکه جینیتیکي عوامل، د مورخوارځواکي، د مور د عمر لوړوالی، د امیندوارۍ پرمهال د ځان پاک نه ساتل (د حفظ الصحې نه مراعتول)، د ایکس وړانګو ته ځان نیول، د درملوکارونه، د سګرټ څکول.

ب: د زیږېدنې د مهال لاملونه: ستونزمنه او په ځنډ زیږېدنه، په غیر صحي ډول زیږېدنه، د زیږېدو پرمهال پر ماشوم د فشار راتګ.

د مور ذاتي معلولیت د مخنیوي لارې چارې: د نژدې خپلوانو تر منځ د ودونو مخنیوی، د امیندوارۍ پرمهال د مور روغتیاپالنه، سم خوراک، له ۱۸ کلنۍ کښته

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له ۳۵ کلنۍ پورته نه امیندواره کېدل، د امیندوارۍ پرمهال د درملو په خپل سر نه کارول، د امیندوارۍ پر مهال ایکس وړانګو ته نه مخامخ کېدل، په بشپړ روغتیایي چاپېریال کې د روزل شوي فرد (دایې) تر څارنې لاندې د اولاد زېږول.

همدارنګه د بدني معلولیت د مخنیوي لپاره باید لاندې ټکي په پام کې ونیول شي:

- تر پنځه کلنۍ پورې د مرګونو ناروغیو په وړاندې د نوو زېږېدلو ماشومانو واکسینول،
- پر خپل مهال د ناروغیو په وړاندې وقایه او درملنه،
- له ځمکنیو ماینونو، ناچاودلو توکو او له جګړې څخه له راپاتې شوو شیانو څخه ځانونه لیرې ساتل،
- ناپېژندل شوو توکو ته لاس نه وروړل،
- د نشه یي توکو نه کارول.

له معلول سره د کورنۍ او ټولنې چلند: بنایي معلول شخص له نورو افرادو سره توپیر ولري، خو د یو چا له ناتوانۍ ډډه کول، نه یوازې له هغوی سره مرسته نه کوي، بلکې د هغوی ستونزې زیاتوي. کېدای شي معلول اشخاص داسې ستونزې ولري چې د هغوی د ځینو فعالیتونو مخه ونیسي یا بنایي هغوی یو شمېر کارونه په بل ډول سرته ورسوي. زیاتره معلول افراد کولای شي له زده کړې او روزنې وروسته د ژوند ډېر فعالیتونه له ډېر لږ توپیر یا تر نورو ورو سرته ورسوي. معلول دې ته اړتیا لري چې د هغوی ورتیا ومنل شي او له دې لارې پرځان باور پیدا کړي، نه دا چې له ژوند نهیلی شي.

د بدني او خوځښتي معلولیت لاملونه:

یو شمېر وګړي د ملا د تیر د کړیو یا مغزو د ګوزڼ له امله پر معلولیت اخته دي. ناروغۍ، ټکرونه، له لوړه ځایه لوېدل په یو چا کې د خوځښتي معلولیت لامل کیږي. له معلول شخص سره د چلند پرمهال باید د هغه نورو وړتیاوو ته پام وشي او زیار دې وایستل شي چې د هغوی نیمګړتیاوې جبران شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ړندو وګړو سره د چلند پرمهال باید زیار وایستل شي چې د هغوی فردي ورتیاوې پیاوړې شي. د داسې وګړو د نورو حواسو پیاوړي کول هغوی د چاپېریال له عواملو سره د مخامخ کېدو په صورت کې غښتلي کوي. د ژوند څرنګوالی او د کور دننه د کارونې وړ توکي باید په داسې ځایونو کې کېښودل شي چې یو نابینا وکړای شي له مرستې پرته یې ومومي.

له کڼو وګړو سره د مخامخ کېدو په صورت کې باید له هغوی سره په داسې ډول خبرې وشي چې هغوی پرې پوه شي. د خبرو پرمهال باید ورته مخ واړول شي چې زموږ د شونډو له خوځښت څخه زموږ مطلب درک کړي. پر لوړ غږ باندې د خبرو له امله زموږ پر مطلب ښه نشي پوهېدای، ځکه زموږ د شونډو خوځښت نشي تعقیبولای.

ذهني وروسته پاتې اشخاص هغه خلک دي چې د ذهني فعالیتونو له مخې تر نورو همزولو وروسته پاتې وي. له دې امله د زده کړې وړتیاوو، له چاپېریال سره سمون، له تجربو څخه په ګټه اخیستنې، د مفهومونو په درک او په سم استدلال او قضاوت کې کمزوري وي.

د متن لنډیز:

معلول اشخاص د بشري ټولنې یوه برخه ده. له هغوی سره په ټولو حالاتو کې باید انساني چلند وشي. د هغوی معلولیت ورته په ګوته نشي. د ړانده، شل، شوټ او کاڼه او پر نورو ورته نومونو یاد نشي. له هغوی څخه د هغوی د وړتیا له مخې کار واخیستل شي. باید په دې پوه شي چې هغوی د ټولنې او نورو د اوږو بار نه دي، بلکې د بدني بیارغاونې او ښه چلند له لارې په ټولنې او کورنۍ کې خپل دریځ تر لاسه کولای شي. په ځان ویسا او ډاډ یې پیاوړی شي. هیڅکله دې ته پرې نه ښودل شي چې د نهیلۍ او یوازیتوب احساس وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ زموږ په هېوادکې کوم راز معلولیتونه زیات او لاملونه یې څه دي؟ ټول زده کوونکي دې په دې اړه فکر وکړي او بیا دې د هغوی له ډلې څخه څلور تنه هغه په ګوته کړي.

۲_ له یو معلول سره څنګه چال چلند وشي؟ څه وشي چې هغه ځان د نورو د اوږو بار ونه ګڼي؟ په دې اړه دې زده کوونکي فکر وکړي او بیا دې یو څو تنه د نورو په استازیتوب پرې رڼا واچوي.

۳_ ایا معلولیت، په عمومي ډول، یوه تلپاتې ستونزه ده او که د لنډې مودې؟ څنګه کولای شو، د بېلابېلو معلولیتونو د رامنځته کېدو مخه ونیسو؟ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې دې پوښتنو ته ځوابونه ووایي. د نیمګړتیا په صورت کې دې نور زده کوونکي په وار خپل نظر ورزیات کړي.

۴_ زموږ په هېواد کې د جګړو په کلونو کې زیات خلک معلول شوي. تاسو د هغوی عمده لامل څه شی ګڼئ او د مخنیوي لپاره یې څه سپارښتنې لرئ. څلور تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب په وار سره خبرې پرې وکړي.

۵_ یوه امیدواره مور باید د امیدوارۍ پر مهال څه وکړي چې ماشوم یې معلول ونه زېږي؟ درې تنه دې پرې رڼا واچوي.

کورنۍ دنده

په جګړو کې د ځمکنیو ماینونو د اغېز او پرهغوی د بندیز په اړه یوه مقاله ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

ستا د عشق له وينو ډک شول ځيگرونه
ستا په لاره کې بايلي زلمي سرونه
تاته راشمه زړگی زما فارغ شي
بې له تامې انديښنې د زړه مارونه
که هرڅو مې د دنيا ملکونه ډېر شي
زمابه هېر نشي دا ستا ښکلي باغونه
د ډهلي تخت هېرومه چې راياد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه
د رقيب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چې په توره پښتانه کاگوزارونه
د فريد او د حميد دور به بيا شي
چې زه وکاندم په هر لوري تاختونه
که تمامه دنيا يوخوا ته بل خوا يې
زما خوښ دي ستا خالي تش ډگرونه
احمدشاه به دغه ستا قدر هېر نه کا
که ونيسي د تمام جهان ملکونه
لوی احمدشاه بابا

ښايي د غلا او درغلی ځاله يوه ورځ ويجاړه شي، خو د رښتيا او امانت ماڼۍ
ټينگه او پر خپل ځای ولاړه وي.

((حديث شريف))

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراد علي صاحبزاده (رح)

د نړۍ ټول ولسونه د خپل تاریخ په پاڼو کې داسې ځېرې او شخصیتونه لري چې یادیې د هغو هېوادونو د ویاړ او افتخار لامل دی. زموږ ګران هېواد افغانستان هم په دې برخه کې د یاد وړ ځای او د درنښت او افتخار تلپاتې ځېرې لري.

دا هېواد د پېړیو په اوږدو کې د سترو نوابغو، پوهانو، لیکوالو، مفسرینو او سیاستوالو د روزلو ځانګو ده. بوعلي سینا، ابوریحان البیروني، مولانا جلال الدین بلخي، بایزید روښان، خوشحال ختک، میا فقیرالله جلال آبادي، سید جمال الدین افغان او په سلګونو نور هغه شخصیتونه دي چې نه یوازې افغانستان، بلکې د خپلو علمي برياوو او فرهنګي خدمتونو له کبله د ټولې نړۍ د پوهو او ویښو خلکو په زړونو کې ځانګړی ځای لري.

موږ په تېرو ټولګیو کې د دې راز نومیالیو له ځېرو څخه یو څو تنه وپېژندل. دلته د مرادعلي صاحبزاده (رح) په اړه لنډ معلومات وړاندې کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د خپل خاص طبیعي او جغرافیایي جوړښت له مخې، لکه څنګه چې د اسیا زړه بلل شوی، همداسې د سیمې د پوهنتون حیثیت هم لري. ددې هېواد هره سیمه د پوهې او علم په روزلو کې ځانته برخه او بېلې ځانګړتیاوې لري او هرې یوې یې د یاد او افتخار وړ شخصیتونه په خپله غېږکې روزلي دي.

لوی ننګرهار له دغو سیمو څخه یوه ده. ننګرهار، د علم او ادب دې ځانګو، په خپلې غېږکې داسې اشخاص روزلي چې نن یې په یاد د افغانستان ټول ولسونه ویاړي. سید جمال الدین افغان، چې دده له ترقی غوښتونکو عالمانه نظریاتو څخه ټول اسلامي او اروپایي هېوادونه برخمن شوي او د هغه په ویاړ کې ځان شریک بولي، له دغې سیمې څخه سر راپورته کړی دی. میافقرالله جلال آبادي په همدې ټاټوبي کې خاپوړې کړې او بایزید روښان ددې ځای د خلکو په مرسته د غلیمانو په وړاندې درېدلی دی. ددې ترځنګ چې یو شمېر خلکو توره چلولې او غلیمان یې له خاورې شړلي، نورو قلم راخیستی او د پرګنو ذهنونه یې روښانه کړي. ځینو بیا د تورې ترځنګ قلم هم راخیستی او په خپل پلرني ټاټوبي کې یې د پوهې او ثقافت ډېوه روښانه ساتلې ده.

مراد علي صاحبزاده رحمة الله علیه له دغو اشخاصو څخه یو دی. دی د افغاني ټولنې د پوهانو، عالمانو، لیکوالو، مفسرینو او تلپاتې څېرو څخه یوه روښانه څېره ګڼل کیږي. هغه څه چې دی تر نورو زیات د خلکو زړونو ته نږدې کوي او قدر او ارزښت یې زیاتوي، هغه پر پښتو ژبه د آسماني کتاب، پاک قرآن، ژباړل او تفسیرول دي. له دې امله یې په خاصو او عامو پښتنو کې مقبولیت موندلی دی. سره له دې چې په دولسمې او دیارلسمې هجري پېړیوکې د پښتو تفسیرونو د لیکلو ډېرې هڅې شوې او لیکل شوي دي، خو یو یې هم هغومره مقبولیت نه دی موندلی، لکه د مرادعلي صاحب تفسیر چې موندلی دی.

مرادعلي صاحبزاده د ۱۲۲۳ هجري قمري کال په شاوخوا کې د ننګرهار ولایت د کامې ولسوالی په یوې علمي او روحاني پښتني کورنی کې زېږېدلی دی. د پلار نوم یې حضرت عبدالرحمن سیلاني دی چې په فقیر صاحب شهرت لري. د مرادعلي صاحب کورنی په صاحبزادګانو یادیږي. هغه کلی چې دوی استوګنه پکې لري، د فقیر صاحب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورثي په نامه مشهور دی. فقير صاحب پر علم او پوهې سربېره د روحانيت او طريقت د درجې څښتن هم و. په خپله سيمه کې ورته خلک ډېر ارادت لري.

فقير صاحب د امير شېرعلي خان د پاچهۍ په زمانه کې ژوند کاوه او ويل کيږي چې په لومړي سر کې يې اړيکې له امير سره ښې نه وې، خو کله چې امير ته دده د روحانيت درجه څرګنده شوه، ده ته يې رجوع وکړه او د مرستې او د سلا مشورو غوښتنه يې ترې وکړه. ويل کيږي چې سيدجمال الدين افغان په کامه کې څو څو ځلې له فقير صاحب او دده له زامنو سره ليدلې کتلي او پښتو ژبې ته د توجه او د هغې په ترويج او پياوړتيا کې د هلو ځلو په اړه سيد جمال الدين افغان د دوی پيغام امير ته رسولی دی.

مراد علي صاحب په يوه روښانه، په علم او پوهه مينه، روحاني او مذهبي کورنۍ کې زېږېدلی دی. دی د يو خاص نبوغ او استعداد خاوند و. له دې امله د پلار تر ځانګړې پاملرنې لاندې و. فقير صاحب خپل زوی ته سپارښتنه وکړه چې د عربي ژبې په زده کړه کې ډېر زيار وباسي. په دې توګه په لږه موده کې مرادعلي صاحب د پلار له سپارښتنې سره سم عربي ژبه زده کړه او له عربي کتابونو څخه د زده کړې زمينه ورته برابره شوه.

مرادعلي صاحب له خپل پلار څخه پر زده کړې سربېره د سيمې له نورو متبحرو پوهانو، ديني عالمانو او متفکرينو څخه هم زده کړه ترلاسه کړه. ده په لږه موده کې د خپل وخت دوديز علوم، لکه: صرف، نحو، منطق، حکمت، فقهه، تفسير، ميراث، عروض، قافيه او بديع زده کړل. مرادعلي صاحب پر خپلې مورنۍ ژبې، پښتو سربېره په دري او عربي پوهيده. د قرآن حافظ هم و. په پښتو، دري او عربي ژبو يې زيات کتابونه ليکلي او په زړه پورې خواږه اشعار يې ويلي دي.

مراد علي صاحب خپل ټول ژوند د علم زده کړې، تدريس او د اثارو ليکلو ته ځانګړې کړی او ډېر ارزښتناک کتابونه يې ليکلي دي. د مرادعلي صاحب له کورنۍ څخه تر لاسه شو و اسنادو له مخې د هغه د اثارو شمېر تر شپېږو، او و زيات دی او په پښتو، عربي او دري ژبو ليکل شوي دي. يو شمېر يې دادي:

۱ـ ارثيه او تراثيه: په اصل کې دوه کتابونه دي. يو يې اصل او بل يې شرح ده او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

میراث د علم په اړه لیکل شوي، چاپ نه دي.

۲_ رساله علم العروض: دا رساله په منظومه توګه ترتیب شوې ده.

۳_ صلواتیه: په دې رساله کې لیکوال د لمونځ د عربي عبارتونو جوړښت او صیغې ښوولي او په پای کې یې د لمونځ ژباړه په پښتو او دري ژبو راوړې ده. دا کتاب په ۱۲۶۸ هجري کال په پېښور کې چاپ شوی دی.

۴_ د عربي صرف او ابجد خوانی په نامه یوه رساله ده چې په نوې لار یې په پښتو ژبه تر صرف میره په خورا اسانه او روانه ژبه لیکلې ده.

۵_ خطبې: مختلفې خطبې او موعظې دي چې په پښتو نظم لیکل شوې دي. دا خطبې تر اوسه نه دي چاپ شوي.

۶_ رساله اسماني متبرکه اصحاب بدر: په دري ژبه یوه منظومه رساله ده.

۷_ تفسیر یسیر: د مرادعلي صاحبزاده تر ټولو ارزښتمن او مشهور کتاب تفسیر یسیر دی. مرادعلي صاحب د تفسیر یسیر په اړه په عربي، دري او پښتو یو نظم لیکلی دی چې پښتو برخه یې په لاندې ډول ده:

پاخېږه ای مراده چې شپېتم دې شو دا کال
پنځې دې کړه مضبوطې په تفسیر او په قرآن
بنایي چې دې دا سعې که مقبوله کردګار
خلعت دې مغفرت که در په غاړه په رضوان
کوتاه وایه الفاظ چې اسان شي په هر چا
تقریر کوه واضح چې بهره مند شي طالبان

دغه راز هغه یو شمېر نور آثار هم لیکلي دي.

د مرادعلي صاحب له اشعارو څخه څرګندېږي چې د تفسیر یسیر د لومړي ټوک د لیکلو کار په اتو کلونو او یوولسو میاشتو کې بشپړ شوی؛ یعنې د ۱۲۸۲ هجري کال د کوچني اختر په پنځم پیل او د ۱۲۹۱ هجري کال د روژې په پنځم پای ته رسېدلی دی.

د تفسیر یسیر د دویم ټوک د لیکلو کار د ۱۲۹۶ هجري کال د محرم په پنځمه یعنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه تر وفات يو کال او دوه مياشتې دمخه شوی او د لومړي ټوک په پرتله يې لږ وخت نيولی دی.

د تفسير يسير ژبه خورا خوږه، ساده او روانه ده. اروابناد عبدالحی حبيبي د تفسير يسير په اړه وايي: "تفسير يسير په روانه او خوږه ژبه ليکل شوی. په ټولو پښتنو کې مقبول دی، دکندهار نارينه او ښځې له دې تفسير سره زياته مينه لري."

عبدالله بختانی خدمتګار وايي: "تفسير يسير په پښتني سيمو کې له حده زيات شهرت موندلی دی. دغه وجه ده چې ډېرو خلکو په پښتو کې د تفسير يسير په رقم د تفيسرونو د جوړولو کوښښ کړی دی، چاپ هم دي، مګر هغه شهرت او مقبوليت چې د تفسير يسير په نصيب شوی، د بل په نصيب نشو. مرادعلي صاحبزاده ړومبنی پښتون دی چې په پښتو ژبه يې د ټول قران تفسير ليکلی دی."

دا هم د تفسير يسير د نثر يوه بېلګه:

"چې هرکله به کفارو په رسول عليه السلام پورې سپکې مسخرې کولې چې دی که واقعي رسول وي، نو دا لوړې اوتندې به يې نه تېرولې او دولت او خزانه به وله راغلې وه، چې هم يې پخپله ترې خوړی او هم يې خلقو له ورکولی. د بادشاهانو په شان او يا به ملک ورسره راغلي وو چې دده تصديق به يې کاوه. نو دی په دې حرف ډېر تنګ دل شو، ځکه چې ده به کلام د رب ورته لوسته او دوی به نه قبلاوه. بلکې خندل به يې ورپورې...."

لکه دمخه چې مو يادونه وکړه د مرادعلي صاحب د تفسير يسير ژبه خورا خوږه، ساده او روانه ده او له ننني کره ليکنې پښتو سره زيات توپير نه لري. ده دا سپارښتنه هم کړې وه چې د تفسير يسير په ليک او ژبه کې دې ځوک ګوتې نه وهي او هغه دې لکه څنګه چې ده ليکلی هغسې پرېږدي. ښکاري چې داسې هم شوي وي او ليک او ژبه يې هماغسې سوچه پاتې شوي وي.

مرادعلي صاحبزاده د ۷۴ کلونو په عمر د ۱۲۹۷ هجري کال د لومړۍ خور په دولسمه وفات شو او په کامه کې د فقير صاحب د ورثې په مړستون کې د پلار تر څنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاورو ته سپارل شوی دی.

د مراد علي صاحب د غوره خدمتونو له امله دکامې په ولسوالی کې په ۱۳۴۳ هـ. ش. کال کې یو ښوونځی د هغه په نامه ونومول شو چې بیا وروسته لیسې ته لوړ شو او د مراد علي رح د لیسې په نامه یادیږي.

د متن لنډیز:

افغانان له ویاړه ډک تاریخ لري. په دوی کې د تاریخ په بېلا بېلو پوړیو کې لوړ علمي، ادبي او ټولنیز شخصیتونه تېر شوي دي. ننګرهار د افغانستان په ختیځ کې پروت یو ولایت دی. د علم او ادب د ځانګو حیثیت لري. په خپلې غېږ کې یې زیات شمېر غیرتمن او نومیالي افراد روزلي دي. نن یې یاد د افغانستان د ټولو ولسونو د ویاړ یوه برخه ده. سید جمال الدین افغان له دغه ځایه سر راپورته کړی چې نن یې په نامه ټول اسلامي او آن اروپایي هېوادونه ویاړي او د هغه په ویاړ کې ځان شریک بولي. میا فقیرالله جلال آبادي په همدې خاورې کې خاپوړې کړې دي.

که چېرته خپل تېر تاریخ ته نظر واچوو، نو دا به راته ښکاره شي چې زموږ ګران هېواد په دغه بهیرکې تل د نیواکګرو ځواکونو د زور او زیاتي له امله په علمي، فرهنګي، اقتصادي، سیاسي او ټولنیز ژوندکې له ډول ډول کړاوونو او ستونزو سره لاس او ګرېوان و، خو له نېکه مرغه په بریالیتوب سره له دغو کړاوونو راوتلی او خپل فرهنګ، ژبه او دود یې ساتلی دی. که یو شمېر خلکو توره رااېستلې او غلیمان یې له هېواده شړلي، نورو قلم په لاس کې اخیستی او د پرګنو ذهن یې روښانه کړی دی. مرادعلي صاحبزاده ددغو علمي، فرهنګي او دیني شخصیتونو په منځ کې د بلې ډېوې حیثیت لري. پښتو او پښتون قام ته یې زیات خدمتونه کړي، د نورو ګڼو تالیفاتو ترڅنګ یې د پاک قران تفسیر او ژباړه په پښتو لیکلې ده.

د مراد علي صاحب نوم د خپلو ادبي، فرهنګي او علمي خدمتونو له امله د افغانستان په ادبي او علمي تاریخ کې لوړ ځای لري او تل ځلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې يوه غونډه جوړه کړي. د پخوا په څېر دې يو مشر، مرستيال، منشي او وياند وټاکي. نور پنځه تنه دې د مراد علي صاحب د ژوند، ليکنو، د نثر د ځانګړتياوو، پښتو شعرونو او همدارنګه د تفسير يسير د ليکنې د اړتيا په اړه خبرې وکړي. د غونډې منشي دې د ويناوو عمده برخې وليکي. د غونډې مشر دې غونډه ارزيابي او د مراد علي صاحب د شخصيت په اړه دې هراړخيزې خبرې وکړي. پاتې زده کوونکي دې فعال اورېدونکي واوسي او د اړتيا پر مهال دې پوښتنې وکړي.

۲_ د تفسير يسير د ليکنې پر اړتيا دې يو زده کوونکی وغږېږي.

۳_ پر دې خبره دې يو تن زده کوونکی وغږېږي چې ولې هغه مهال تر پښتو په دري او عربي ژبو زياتې ليکنې کېدې.

۴_ دوه تنه زده کوونکي دې د ننګرهار د ادبي او فرهنګي مخينې په اړه وغږېږي او د څو تنو نومياليو سياسي شخصيتونو، پوهانو، ليکوالو، شاعرانو او ديني عالمانو نومونه دې واخلي.

۵_ د مرادعلي صاحب تر ټولو مشهور تاليف څه نومېږي او د شهرت لامل يې څه دی؟

يو تن زده کوونکی دې په دې اړه معلومات ورکړي.

کورنۍ دنده

د مراد علي صاحب د علمي، ادبي او مذهبي شخصيت په اړه يوه مقاله وليکئ او په بله ورځ يې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مراد علي (رح) د شعر دا لاندې بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ:

لــه اولــه هیڅ ځیــز نه و، خــاک اوبه نه بــاد او نار
نه دا ځمکې اســمانونه، نه لمر ســپوږمۍ لیل ونهار
نــه دا انس و جن حیوان نه نباتات ســیندونه غرونه
مګــر ذات بــې جهــات و، تــل ثابــت پــه یــو قرار
بیــا د رب اراده وشــوه چــې زه وپېژنــدای شــمه
نــو پیــدا د حضــرت نــور پــه محبــت کړ کــردګار
نــاګاه نور شــو په جنبــش تــرې مرغلره شــوه پیدا
بیــا د قهــر نظــر وشــو نــو دوه ځایــه کــړه قهــار
لــه یوې قطعې یې ســاز کــړ هغه لوی عــرش مجید
بیــا یې بــاد پســې پیدا کــړ په قدرت پســې بســیار
پــه دویمــه قطــره بانــدې بیــا نظــر د قهــر وشــه
لــه هیبتــه یې اوبــه شــوه او له خوفــه تار پــه تار
بیــا یې عرش پــه اوبو کېښــود او اوبه په شــا د باد
بیــا د ځمکــې اســمانونو عــزم کــړ پــروردګار
بیا اوبه شــولې په موج ځګ پرې راغــی ډېر او تېز
رب ترې ســازه کړله ځمکه او هم غرونه او اشــجار
او پــه دغه مــوج وهلو ډېــر لوګــي ورځینې ولاړه
نو ترې جوړ شــو اســمانونه پکې ســتورې بېشمار
مراد علي رح (تفسیر یسیر)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ادب کې د مېرمنو برخه

افغاني ټولنه هغسې چې د مېړنيو ځانګو ده، د ښځينه اتلو ځانګو هم ده. د تاريخ په شاهدۍ افغاني مېرمنې د هر ډګر اتلې دي. دوی په هېواد مينې دي او د خپلواکۍ په ساتلو کې يې له خپلو نارينه ورونو سره اوږه په اوږه ولاړې دي. دوی له علم او پوهې سره ډېره مينه لري. زيات شمېر پښتنې مېرمنې د خپل وخت په دوديزو پوهو او شرعي علومو سمبالې دي. افغانې مېرمنې د ادب د اسمان ستورې هم دي. دوی په خپلو ليکنو او شعرونو کې د خپل وخت اوضاع او احوال غبرګ کړې او تر موږ يې رارسولې دی. دا مېرمنې د پښتنې ټولنې د افتخار شملې دي او پر ځای ده چې افغانان پرې وياړي.

تاسو څو تنه پښتنې ليکوالې او شاعرانې پېژنئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغاني ټولنه کې د ښځو دندې تر نارینه وو درنې دي. هغوی د کور په کارونو سربېره له کوره بهر له نارینه وو سره اوږه پر اوږه د ژوند نور کارونه یوشان ترسره کوي. په کلو باندو او غرنیزو سیمو کې ښځې تر نارینه وو بیخي زیات کار کوي.

د ادب په پراخ ډګر کې د خپلو احساساتو او باطني جذباتو د څرګندولو لپاره پښتنې مېرمنو له خپلې وسې څخه زیات کار کړی دی. د هغوی افکارو او ادبي نوښتونو موږ ته هغه مرغلرې رابښلي دي چې پښتو ژبه پرې هم ژوندۍ او هم ویاړمنه ده. په ولسي ادب کې د مېرمنو برخه تر نارینه وو زیاته ده.

په لیکلي ادب کې پښتنې مېرمنې له لیک او قلم سره زیاتې نژدې پاتې شوې نه دي او یا هم د ټولنیزو محدودیتونو له مخې یې نه دي غوښتلي نوم یې واخیستل شي او ټولنې ته وروپېژندل شي. له دې امله د هغوی یو زیات شمېر، لکه غمې، په ایرو کې پټ پاتې دي. هغوی، چې نومونه یې د تاریخ پاڼو تر موږه رارسولي، ډېرې لږې دي. دلته د هغوی له ډلې څخه یو څو مېرمنې، چې په پښتو ادب کې یې نومونه ژوندي پاتې دي، لولو.

۱_ زرغونه کاکړه

زرغونه د ملا دین محمد کاکړ لور وه. د کندهار په پنجوایي کې اوسېده. د وخت دودیز علوم یې له خپل پلار څخه لوستي وو. زرغونه کاکړه په پښتو ادبیاتو کې هغه لومړنۍ شاعره ده چې موږ ته یې نوم او د شعر بېلګه راپاتې ده. نوموړې پښتنې شاعرې د شیخ مصلح الدین سعدي "بوستان" په پښتو نظم اړولی و او نوم یې ورباندې "بوستان د پښتو" ایښی و. مېرمن زرغونې بوستان د پښتو په ۹۰۳ هجري کې پای ته رسولی دی. پر دې سر بېره یې نور اشعار او غزلونه هم ویل او د عالمانو په ډلې کې مشهوره وه. د زرغونې کاکړې په اړه ویل کیږي چې ډېره کمالداره مېرمن وه، ښکلی لیک یې درلود او نورو کاتبانو به یې له حسن خط څخه د خط ډولونه زده کول. د پټې خزانې لیکوال وایي، پلار یې په ۱۱۰۲ هجري کې د زرغونې کاکړې په لیک "بوستان د پښتو" لیدلی و چې خپل اشعار یې په خپل لیک ډېر ښکلی لیکلي وو. د نوموړې نظم بېلګه په لاندې ډول ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اورېدلي مې کيسه ده   چې له شاتو هم خوږه ده
د اختر په ورځ سهار   بايزيد چې و رويدار
له حمامه راوتلی   په کوځه کې تېرېدلی
ايرې خاورې چا له بامه   راچپه کړلې ناپامه
مخ او سر يې سو ککړ   په ايرو په خاور خړ
بايزيد په شکر کښو سو   د خپل مخ په پاکېدو سو
چې زه وړ يم د بل اور   چې په اور کې سم نسکور
له ايرو به څه بد وړمه   يا به لړ شکوه کومه
هو، پوهانو ځان ايرې کړ   له لويني يې ځان پرې کړ
څوک چې ځان ته ګوري تل   خدای ته نسي کړای کتل
لويي تل په ګفتار نه ده   لو خبره په کار نه ده

تواضع به دې سر لوړ کا
تکبر به دې تل ځوړ کا

۲_ مېرمن رابعه

پټې خزانې د مېرمن رابعې نوم يادکړی دی. هغې د ۹۲۰ هجري په شاوخوا کې ژوند کاوه. رابعه د بابرشاه همعصرې وه او په کندهار کې اوسېده. وايي چې نوموړې زيات اشعار لرل او دېوان يې هم درلود. د هغې يوه رباعي زموږ ګوتو ته رارسېدلې ده:

آدم يې ځمکې وته راستون کا   په اور د غم يې سوی لړمون کا
دوزخ يې جوړ کا په مخ د ځمکې   نوم يې د هغې دلته بېلتون کا

۳_ مېرمن نېکبخته

مېرمن نېکبخته د شيخ الله داد لور وه. نوموړې يوه عارفه او زاهده مېرمن وه. ديني علوم يې لوستي و. مېرمن نېکبخې د "ارشاد الفقراء" په نامه يو کتاب ليکلی دی چې د سرته رسولو نېټه يې ۹۶۹ هجري بنودل شوې ده. دکتاب موضوع پندونه او اخلاقيات دي. لاندې شعر يې له پټې خزانې څخه نقل شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زړه ښاد شې ای مؤمنه
په ظاهر په باطن سپينه

ظاهر زهد په اخلاص کړه
په زړه ټينګ شه له يقينه

شکر صبر په هر حال کړه
خود نما مه شه خود بينه

شپه او ورځ به په ژړا يې
که خبر شې له سجينه

سجين ځای د خودنمايه
د بې‌نمازو او بې دينه

له هغه ځای امان راکړې
يا الله العالمينه

۴ - مېرمن سايره

مېرمن سايره د لغمان د سيد زيورشاه لور وه. د زيږېدو نېټه يې ۱۲۹۷ هجري ښودل شوې ده. د وخت دوديز علوم يې له خپل پلار څخه کړي. په پښتو ادبياتو کې يې د رحمن بابا شعرونه ډېر خوښ وو. مېرمن سايره پر پښتو سربېره پر دري ژبې هم پوهېده. نوموړې پښتنه شاعره په خپلو شعرونو کې د پښتنو د پرمختګ لپاره ډېرې هيلې لري. د مېرمن سايرې شعرونه اخلاقي رنګ هم لري. په خپلو شعرونو کې يې انسان ته له چل او فريب نه د ځان د ژغورلو لارښوونه کړې ده. د مېرمن سايرې شعرونه د انساني زړه سوي او اسلامي ورورولئ يوه په زړه پورې بېلګه ده. لاندې يې د شعر يوه بېلګه ولولئ:

توبه

د ريا د دينداری نه مې توبه ده
مسلمان زړه ازاری نه مې توبه ده

يو نيالګی د مينې ږدې بل يې بيخ کاږي
ددې پټې بيخ کنی نه مې توبه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تسبیح یې وي په لاس بغض یې په زړه کې
خدایه دا رنګې شیخۍ نه مې توبه ده
چې د بل چا بدنامۍ بانديې خوښیږي
د کچه مسلمانۍ نه مې توبه ده
په خوله وباسي توبې په خوله تمبې وي
الله، داسې رهزنۍ نه مې توبه ده
سایره د ننګیالیو زلمو خور ده
د بې ننګو ورورولۍ نه مې توبه ده

۵ – حاذقه هروي

د حاذقې نوم کشوره دی. نوموړې د محمد عثمان دراني لور او د هرات اوسیدونکې وه. پر ۱۳۴۰ هـ. ق. کال د محرم د میاشتې په ۲۵ په هرات کې زیږیدلې ده.د وخت زده کړې یې په خپل کور کې کړې دي. د عربی، فقهي، احادیثو او نور دیني کتابونه یې لوستي دي. میرمن حاذقې په پښتو او دري دواړو کې شعر ویلی دی او نثر یې لیکلی دی. د اشعارو او نثر مجموعه یې د "اثار حاذقه هروي" په نامه یادیږي. حاذقه په پښتو ژبه او ولس مینه وه. د هغې دواړو پرمختګ یې د زړه له تله غوښت.

د حاذقې د نثر بېلګه:

"اما ښکاره خبره ده چې ژبه د یوه محیط په اجتماعي شئوناتو کې ژوره اغېزه لري. د هرې ژبې لهجه مخصوص اثرات لري چې د هغې د خبرو کوونکو ملي خصایص ځینې پوره څرګندیږي. نو ځکه د ځوانو لیکوالوله محترمې ډلې څخه هیله کیږي چې د خپلې ملي ژبې په ژوندۍ کولو کې تر خپل وس پورې زیار وکاږي او په دې خوږه ژبه خپل احساسات څرګند او نشر کړي. دپاره ددې چې خپل ملي شهامت په ځای او د ټولنې اخلاق د خپلو ملي عواطفو په قوت اصلاح کاندې، قومي او ولسي یووالی دې په صحیح ډول سره ژوندی کړي."

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا يې هم د شعر يوه بېلګه:

فکر وکړه ای ملته د پښتون
ترقي له هرې خوا ده روز افزون
هله پاڅه نن زحمت واخله په ځان
زيار وکاږه په صنعت او په عرفان
که هرځای لرې دعوا د مليت
خپل ځان وګڼه خادم د مملکت
ولې نه به کړو بيا فخرمسرت
شو پيدا د ملي ژبې اهميت
زده کول هم ددې ژبې لوی کمال دی
پرېښودل يې هر پښتون لره ډېر عار دی
په وطن کې د ملي ژبې نوبت دی
نن جاري په هره خوا کې علميت دی
توريالی زمری پښتونه ځان بيدارکړه
په علومو او فنونو دې تلوار کړه
دا مور ټول ددې وطن خدمتګاران يو
نر او ښځې يو ټر بل فداکاران يو
راځئ ټول چې په ملي ژبه وينا کړو
په اصلي صورت ښکاره ځان په دنيا کړو
هر پښتون د ملي ژبې طرفدار دی
که اديب دی که کاسب که زميندار دی
حاذقه شعرونه وايي خواري کاندي
په ليکلو د پښتو کې به شي وړاندې

۶ – مېرمن حميده

مېرمن حميده د سيدحضرت شاه لور وه. پر ۱۲۹۷ هـ. ش. کال په ننګرهار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زېږېدلې ده. مېرمن حمیدې نه یوازې په شعر ویلو کې روانه طبعه درلوده، بلکې په نثر کې یې هم روان لیکل کول. مېرمن حمیدې له وړوکتوب څخه له شعر ویلو سره مینه درلوده. د مېرمن حمیدې اشعار ډېر اسان او خواږه دي. مېرمن حمیده پر ۱۳۳۹ هـ. ش. کال په حق رسېدلې ده.

دلته یې د نثر یوه بېلګه ولولئ:

د یوې پښتنې پېغلې ارمان

پېغله وایي: مورکۍ! زه چې ځان سره فکر وکړم، نو وایم ځار شم د وطن له تورو خاورو او تورو، تورو غرونو، تر هغو سپینو مانیو او لوړو، لوړو بنګلو نه چې واک یې د بل وي.

قربان شم ددې پاکې او ازادې هوا نه او سر مې لوګی شه د وطن د ازادۍ په لار کې.

مورې! ها بله ورځ تا راته چې د میوند د شهیدانو نکل کاوه، ډېر ارمان مې کړی دی، چې کاشکې زه هم هلته وای چې دغو د ازادۍ شهیدانو ته مې په خپل سر د اوبو منګې وړی وای؛ ډوډۍ مې ورسولې وای؛ کارتوس او ټوپک مې وروړی وای او ورسره اوږه په اوږه جنګېدلې وای!"

دا هم د مېرمن حمېدې د شعر نمونه:

زما کم نصیبه

ماویل زړه به مې خالي شي لږ له غمه
دواړه سترګې به مې وچې شي له نمه
د ښادمنو په ټولګې کې به شم یاده
زمانه به راسره ځي په لار سمه
همیشه به مې خندا وي غم به نه وي
نه به ځان سره ژړېږم لکه شمعه
په مراد به مې د زړه هره ارزو وي
بېګانه به یم د دنیا له لویه غمه
نور د صبر په نغمه به زړه للو کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمانې نه مې د سود نشي څه تمه
شپه د هجر شوه اوږده د خدای لپاره
ښکلی مخ دې راښکاره کړه صبح دمه
په نسیم د اسوېلو به دې راویښ کړم
ای زما په خوب ویده نصیبه کمه

۷ – سیده حیات بیگم نسیم

سیده حیات بیگم نسیم د الحاج میا الطاف گل کاکاخېل لور ده، په ۱۹۳۸ م کال کې په چترال کې زېږېدلې ده. دوارو نیکونو یې د خپل وخت د علم او معرفت لوړ مقام درلود. سیدې خپلې دیني زده کړې له خپلې مور او نورې زده کړې له خپل پلار څخه وکړې او د پښتو یوه تکړه شاعره شوه. د سیدې اشعار ډېر پېچلي نه دي. شعر یې خوندور دی. لوړ خیالات، نرم احساسات او باریک تشبیهات په کې لیدل کېږي. د سیدې په اشعارو کې د پند او نصیحت مرغلرې موندل کېږي. هغې د خپلې زمانې ټولې نیمگړتیاوې په خپلو شعرونو کې غبرگې کړې او هڅه یې کړې چې د پښتنو پام خپلو کمزوریو ته واړوي. د وینا ټولگه یې "د نسیم وږمې" تر سرلیک لاندې په ۱۹۸۶ کال کې خپره شوې ده. دا یې هم د کلام نمونه:

گرځم زه د یار په نم تازه تازه
لکه گل وي په شبنم تازه تازه
زخمي زړه مراوی وجود مې شي دلبره
د سرو شونډو په ملهم تازه تازه

* * *

کاش چې زړه مې د آیني غوندې صفا شوای
پس په زړه کې مې یو مینه د الله شوای
زړه مې موړ شوای د دنیا له کاروباره
راسره واړه فکرونه د عقبی شوای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

پښتني مېرمنې په فولکلوري ادب کې زياته ونډه لري. د پښتو ادب تر ټولو خوږ او په زړه پورې فولکلور ټپه، لنډۍ، سانده، ستاينه او نور دي چې دا بيا د پښتنې مېرمنو شتمني گڼل کيږي. پښتنې مېرمنې زياتره په في البديهه شاعرۍ کې ډېرې وتلې دي. په هرکور، کلي او کېږدۍ کې يې بېلگې موجودې دي. د ادب په دې پراخه ډگر کې ځينې داسې نومونه شته چې د خپلو ويناوو او ليکنو له مخې تر موږه رارسېدلي دي. ددې پښتنې مېرمنو ډېره لږه شمېره تر لاسه شوې او د پښتو ادب په تاريخ کې يې ځلند مقام خپل کړی دی. چې په ياد يې راوروسته نسل وياړي.

پښتنې مېرمنې د خپلو ورونو په څېر د ژوند په هر ډگر کې ډېرې بريالۍ دي. هغوی مخې ته د ژوند پراته ټول کړاوونه په ډېر زغم او تدبيرگالي. خپل اولادونه په ډېره مينه روزي او لويوي. د کور دننه او له کوره بهر کارونه سرته رسوي، د خپل ځان، اولادونو او مېړه لپاره له خوښۍ او خوشحالۍ نه ډک کورنی چاپېريال رامنځته کوي. لوست کوي او پوهه لاسته راوړي. لوست ورکوي او نور پوهوي. د خپلوناروغو، خويندو او ورونو درملنه کوي. په پوځي او نظامي چارو کې برخه اخلي. سياسي مشرۍ ته ځانونه چمتوکوي او ټولو هغو دندو ته لاس اچوي چې د هغوی ورونه يې سرته رسوي، خو له دې سره سره بيا هم د يو شمېر قومي او قبيلوي او سنتي دودونو په لومو کې ښکېلې دي. په يو شمېر ښارونو او زياترو لېرې پرتو سيمو، کلو او باندو کې له تبعيض او تعصب سره مخامخ دي. د زړو او نامنلو دودونو ښکار دي. کله کله د ښاريو په څېر چلند ورسره کيږي او پېر او پلور ته وړاندې کيږي. دا ټول هغه څه دي چې روان مهال يې د منلو زغم نه لري. بايد د هغې په وړاندې غبرگون او مقاومت وښودل شي. البته دا غبرگون او مقاومت يوازې د نجونو او مېرمنو مسؤوليت نه دی. نارينه تر ښځو دمخه دنده لري چې لومړی هغوی ته په ټولنه کې د ځان په څېر په حق قايل شي؛ د يو بشري موجود په توگه يې ومني او وروسته په هغو سيمو او ځايونو کې، چې ښځې د ناسم دود او دستور ښکار شوې او ښکار کيږي، مرسته وکړي او له دې رنځ او کړاو څخه يې وژغوري.

فعالیتونه

۱_ لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په افغانستان کې دې د ښځو په وړاندې پرتې ستونزې په ګوته کړي. هڅه دې وکړي چې یو د بل خبرې تکرار نه کړي. پاتې زده کوونکي دې هغه ولیکي او توحید دې یې کړي.

۲_ زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې یوه غونډه تمثیل کړي. پورته موندل شوې ستونزې دې وګوري او د هغې د حل د لارو چارو په اړه دې خبرې وکړي. په پای کې دې خپلې موندنې د یو وړاندیز په توګه ولیکي او له ځانونو سره دې یاداشت کړي.

۳_ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په ټولنه کې د ښځو په دریځ او د هغوی په ارزښت خبرې وکړي. نور زده کوونکي دې په خبرو اتروکې برخه واخلي.

۴_ زده کوونکي دې د پنځو دقیقو لپاره فکر وکړي چې ځوانان او نجونې څنګه د هېواد د راتلونکې لپاره کار کولای شي. وروسته دې څو تنه په خپله خوښه خپلې نظریې د نورو په وړاندې ووایي، خبرې اترې دې پرې وکړي او غوره وړاندیزونه دې راټول او ولیکي.

۵_ زده کوونکي دې په پښتو ادبیاتو کې د مېرمنو د ونډې او د هغې د ارزښت په اړه خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

په خپل ښار، کلي او چاپېریال کې د ښځو او نجونو په وړاندې د ناروا چلندونو د عملي بېلګو په اړه یو مخ لیکنه وکړئ.

> یوازې د ښځو شتون دې ستونزمن ژوند ته قدر او منزلت ورکړی، که نه، نو ژوند به د زغم وړ نه و.
>
> ((اناتول فرانس))

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوهان ولفگانګ فون ګویته (۱۷۴۹ - ۱۸۳۲)

په تېرو تېرو پېړیو کې مو پر پوهانو، ملي مشرانو، لیکوالو او شاعرانو سربېره یو شمېر نړیوالې ادبي څېرې وپېژندې. دلته د ګویته په نامه یو الماني شاعر درپېژنو. دې شاعر او د هغه د ویناوو د بېلګو له لارې به لا نور هم د نړیوالو ادبیاتو په اړه معلومات لاس ته راوړئ. یو لویدیځ پوه ویلي دي: "موندل کوم مهم شی نه دی، مهمه داده چې باید هر نوی پیدا شوی شی زموږ په ذهن کې یو څه شی زیات کړي."موږ باید له نوي موندل شوي شي سره اړیکې ټینګې کړو او له دې لارې خپله معنوي پانګه زیاته کړو. د بېلابېلو لیکوالو لیکنې او د هغوی اثار لوستل د لوستونکي موجوده پوهه پراخه او بډایوي.

د نړیوالو لیکوالو او شاعرانو د اثارو لوستل څه ګټه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوهان ولفګانګ فون ګویته "Yohann Wolfgang von Goethe" د جرمني د فرانکفورت په ښار کې په یوې بډایې کورنۍ کې پر ۱۷۴۹ م کال زېږېدلی دی. پلار يې حقوقپوه او مدافع وکيل و؛ مور يې هم د جرمني د سهيل د حقوقپوهانو له کورنۍ څخه وه. ګويته په يو متمدن او با فرهنګه چاپېريال کې لوی شو او تر منظمې ښوونې او روزنې لاندې ونیول شو. په پنځلس کلنۍ کې د حقوقو د زده کړې لپاره د جرمني يو بل ښار، لايپزيک ته لاړ. هلته د زده کړې تر څنګ پر يوې نجلۍ مين شو. له هغې سره د تودې مينې له امله يې په شعر ويلو پيل وکړ. وروسته په ۱۷۶۷ م کال کې د ګويته د شعرونو لومړی ديوان چاپ شو. دا په عشقي او تغزلي شعرونو کې د ګويته لومړنۍ تجربه وه. په لايپزيک کې له دريو کلونو تېرولو وروسته بېرته فرانکفورت ته لاړ. په ۱۷۶۹ کال کې يې د "جرم د شريکانو" په نامه يوه منظومه کميډي او د "لايپزيک د نغمو ديوان" کتابونه خپاره کړل چې د لايپزيک يادونه يې په کې غبرګه کړي وه. بيا په ۱۷۷۰ م کال کې د حقوقو د زده کړې د دوام لپاره شتراسبورګ ته لاړ. په شتراسبورګ کې ژوند د ګويته په فکر او هنر لويه اغېزه وکړه. هلته يې له يو شمېر شاعرانو او هنرمندانو سره پېژندګلوي پيدا شوه. په دې ځای کې دده پر ژوند بل اغېز د "فريدريکې بريون" په نامه له يوې نجلۍ سره د هغه اشناکېدل و. دې اشنايۍ د ګويته پر ژوند ډېره اغېزه وکړه. د هغې لپاره يې شعرونه وويل چې وروسته يې د "شعر او حقيقت" په نامه يو ديوان کې چاپ کړ. ويل کيږي چې دا شعرونه د جرمني د نوي عصر د ادبياتو په تاريخ کې لومړني شعرونه بلل کيږي. دا ديوان څلور برخې لري او شخصي ژوند پکې نغښتی دی. په شتراسبورګ کې د ګويته تحصيلات په ۱۷۷۱م. کال کې بشپړ شول او بې له دې چې له فريدرېکې سره د وروستي ځل لپاره ديدن وکړي، فرانکفورت ته ستون شو. هلته يې په نوي ژوند لاس پورې کړ. د مدافع وکيل له دندې سر بېره يې ارزښتمن اثار وليکل چې د ده د لوېي او نبوغ ځلا يې لرله.

ګويته د روسو په څېر له طبيعت سره مينه درلوده. هغه به د الزاس دښتو ته تلو او هلته به يې تر شين اسمان لاندې ډېر وخت تېرولو. له طبيعت سره مينې او عاطفي د ګويته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اثارو کې غبرګون وموند. دا غبرګون په ۱۷۷۳م. کال کې څرګند شو. ددې دورې په ننداروکې د "محمد نغمې" یادولی شو چې له ختیځ څخه د شاعر له پېژندګلوۍ وروسته ولیکل شوې. ګویته د پاک قران له لوستلو وروسته د یوې ننداری د لیکلو په فکر کې شو چې په هغې کې له یوې خوا د حضرت پیغمبر ﷺ د عظمت عناصر او له بلې خوا د هغه تاریخي وضعه او رسالت څیړي.

ګویته د شعرونو په پورته دیوانونو سربېره د "المان معماري"، "د برلیسینګن خدایان"، "د ځوان ورتر کړاوونه"، "پرومیتیوس"، "ایفیژیني"، "تاریویس"، "تورکواتو تاسو" او "اختیاري وصلت" او زبات شمېر نور اثار لیکلي چې ناولونه، ډرامې، د شعر ټولګې او علمي اثار پکې شامل دي.

ګویته په جرمني کې هماغسې دریځ درلود، لکه دانتې چې په ایټالیې او شکسپیر په انګلستان کې درلود. ګویته نژدې ۶۰ کاله پر هرځای خپل سیوری غوړولای و. ډېرو لږو کسانو به دګویته په څېر د نړۍ په ادبیاتو کې ستر اغېز درلودلای وي. د هغه ارزښت د هغه په نبوغ او د فکر په پراخوالي کې و. ګویته نه یوازې د خپلې زمانې د ادبیاتو او تمدن بشپړ نابغه و، بلکې هغه خپله یو دایرة المعارف و چې د یوې بشپړې دورې تمدن اوفرهنګ پکې پروت و.

د متن لنډیز:

یوهان ولفګانګ فون ګویته په جرمني کې زېږېدلی دی. پلار یې حقوقپوه او مدافع وکیل و. ګویته په یو متمدن او با فرهنګه چاپېریال کې لوی شو او تر منظمې ښوونې او روزنې لاندې ونیول شو. په پنځلس کلنۍ کې یې په شعر ویلو پیل وکړ. په ۱۷۶۷م. کال کې یې د شعرونو لومړی دیوان چاپ شو. په ۱۷۶۹م. کال کې یې د "جرم د شریکانو" په نامه یوه منظومه کمیډي او د "لایپزیک د نغمو دیوان" کتابونه خپاره کړل. په ۱۷۷۰م. کال کې شتراسبورګ ته لاړ. د دغه ځای ژوند دګویته په فکر او هنر لویه اغېزه وکړه. هلته یې له یو شمېر شاعرانو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنرمندانو سره پېژندګلوي پیدا شوه. دلته یې د "شعر او حقیقت" په نامه یو دېوان کې چاپ کړ. ویل کیږي چې دا شعرونه د جرمني د نوي عصر د ادبیاتو په تاریخ کې لومړني شعرونه بلل کیږي. دا دېوان څلور برخې لري او شخصي ژوند پکې نغښتی دی. ګویټه د روسو په څېر له طبیعت سره مینه درلوده. هغه به د الزاس دښتو ته تلو او هلته به یې تر شین اسمان لاندې ډېر وخت تېرولو. له طبیعت سره مینې او عاطفې دګویټه په اثارو کې غبرګون وموند. دا غبرګون په ۱۷۷۳م. کال کې څرګند شو. ددې دورې په ننداروکې د "محمد نغمې" یادولی شو چې له ختیځ څخه د شاعر له پېژندګلو وروسته ولیکل شوې. ګویټه د پاک قران له لوستلو وروسته یوه ننداره ولیکله چې پکې له یوې خوا د حضرت پیغمبرﷺ د عظمت عناصر او له بلې خوا د هغه تاریخي وضعه او رسالت څیړي. ګویټه د شعرونو په پورته دیوانونو سربېره د "الماني معماري"، "د برلیسینګن خدایان"، "د ځوان ورتر کړاوونه"، "پرومیتیوس"، "ایفیژیني په تاوریس کې"، "تورکواتو تارسو" او "اختیاري وصلت" او شاوخوا ۱۴۳ شمېر کتابونه، شعرونه، ننداري، ناولونه او علمي اثار لیکلي دي. ګویټه نژدې ۶۰ کاله د ادب په میدان کې نیلی څغلولی و.

د ګویټه د اثارو د یوې بېلګې په توګه د هغه «د ځوان ولتر کړاوونه» یوه برخه دلته لولو:

د ځوان ورتر کړاوونه

((د ځوان ورتر کړاوونه ـ ۱۷۷۴م)) دګویټه یو رومان دی چې په هغې کې یې د ژوند د خپلو کتنو، پېښو او د هغه وخت د ژوند له حالتونو څخه خبرې اترې کړې دي. ځوان ورتر ژور احساسات او لوړې غوښتنې لري. روح یې د طبیعت او هنر د اغېز د منلو لپاره ښه چمتو دی، خو باطن یې د ژوند له حقیقتونو سره سمون نه لري. په ټولنه کې له خلکو سره په راشه درشه (معاشرت) کې له خنډونو او محدودیتونو سره مخامخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي. په پای کې نهیلی او مینه یې ناکامیږي. دا کار هغه ځوروي او په پای کې یې ځان وژنې ته هڅوي.

زموږ دا لیکنه د هغه د رومان وروستی برخه ده، چې د لیکونو خپرونکی یې نقلوي. په دې برخې کې له خپلې معشوقې، ((لوته)) سره د هغه وروستنی لیدنه بیان شوې ده. لوته وروسته د البرت په نامه له یو بل شخص سره واده کړی. د ((ورتر)) په نامه دگویته دې اثر له خپرېدا وروسته ډېر بریالیتوب تر لاسه کړ.

[هغه ورځ، چې ورتر دوست ته خپل وروستی لیک ولیکه، یکشنبه وه او عیسوي اختر ته لا څو ورځې پاتې وې. ماښام ورتر د ((لوته)) کور ته لاړ. لوته یې ولیده چې خپلو کوچنیو ورونو او خویندو ته د نوي کال په مناسبت اخیستل شوي سوغاتونه تنظیموي. ورتر د هغه خوشحالۍ په اړه په فکرکې ډوب و، چې کوچنیان به یې ددې سوغاتونو په لیدلو تر لاسه کړي. هغه سوچ کاوه، کله چې دروازه بېرته شي او کوچنیان دا سوغاتونه ووینې او یا په څراغونو د سینګار شوې ونې ننداره وکړي، له خوشحالۍ نه به ټوپونه ووهي. په داسې حال کې چې لوتې خپله دننۍ اندېښنه په یوې موسکا پټوله، ویې ویل: ((که ته هم ومنې، چې ښه واوسې، نو سوغات به تر لاسه کړې. یوه ښکلې ډېوه او ورسره مل نور شیان.)) ورتر په لوړ غږ وویل: ((ښه توب یعنې څه؟ باید څنګه واوسم او څنګه کولای شم واوسم، ګرانې لوتې؟))

لوته وویل: ((د پنجشنبې په ماښام عیسوي اختر (کریسمس) دی. کوچنیان راځي او کېدای شي پلار مې هم راشي. هغوی ټول به سوغاتونه تر لاسه کړي. تاسو هم هغه ورځ راشئ، خو دوخته مه راځئ.))

ورتر ډېر ولګوله او لوتې دوام ورکړ: ((زه له تاڅخه هیله کوم، چې یوه پلا به داسې وي. بیا هم له تاسو څخه د کرارۍ هیله کوم. وضع به همداسې پاتې نشي.)) ورتر له هغې څخه سترګې واړولې، په داسې حال کې چې دکوټې له یو سر څخه بل سر ته تله، تر ژبې لاندې غږومبېده او ویل یې: ((وضع به همداسې پاتې نشي.))

کله چې لوتې دا حالت احساس کړ، دګنو پوښتنو له لارې یې وغوښتل د هغه فکر بلې

خوا ته واړوي، خو ګټه يې ونه کړه.

ورتر په لوړ غږ وويل: ((نه، لوتې، بيا به هيڅکله تا ونه ګورم!)) لوتې وويل: ((ولې، ولې؟ بايد ومې ګورې، ته مجبور يې بيا مې هم وګورې! خو د اعتدال له مخې. اوه، ته ولې داسې چال چلن کوې، چې له هر شي کړېږې او هغه ځانته د غره په څېر غټوې؟)) لوتې د ورتر لاس په خپل لاس کې ونيو او ويې ويل: ((هيله کوم، ميانه رو واوسې او خپل تعادل وساتې. د خپل ذهن، پوهې، ذکاوت او هغو ټولو شيانو په اړه سوچ وکړه، چې تا خوشحالوي. دا غم له ځانه لېرې کړه او يو نارينه واوسه!))

ورتر په داسې حال کې چې خپل غاښونه يې چيچل، لوتې ته خړ، خړ وکتل. لوتې په داسې حال کې چې د ورتر لاس يې په لاس کې ټينګ نيولی، زياته کړه: ((ورتره، مازې يوه شېبه په کراره فکر وکړه. ته نه پوهېږې، چې په دې کار ځان له پښو غورځوې او ځان پخپله له خاورو سره خاورې کوې! ولې ما؟ ورتره، څوک چې د بل چا وي؟ ولې؟ ډارېږم، ډارېږم. دا ناشونې هيله، چې زه دې د بل چا واوسم او تاسو زما خاوند شئ؟ دا ناشونې ده! کېدای شي تا ته جالبه وي.))

ورتر په داسې حال کې چې هغې ته يې په نهيلۍ خړې خړې کتل، د هغې له لاس څخه يې خپل لاس کش کړ او چيغې يې کړې: ((عاقلانه، ډېره عاقلانه. کېدای شي البرت دا خبرې کړې وي... .))

لوتې ورزياته کړه: ((دا هرڅوک درک کولای شي. ايا په ټوله نړۍ کې به داسې يوه پېغله ونه موندل شي چې خپل د زړه ټولې هيلې يې پوره کړې وي؟ ته د ځان په اړه سوچ وکړه... . زما او ستا ترمنځ د محدوديت د پيدا کېدو له امله له اوږدې مودې راهيسې ډارېدم. ددې کار لامل هم پخپله ته يې. ته يو ځلې ازمېښت وکړه. که چېرته لاړ شې، کېدای شي فکر دې ارام شي، هڅه وکړه، هرو مرو د خپلې ارزښتمنې مينې موضوع موندلای شي. بيا بېرته راشه او پرېږده چې په ګډه له يوې حقيقي دوستۍ څخه په ګډه خوند واخلو!))

١_ دوه تنه زده کوونکي دې د پورته متن په مرسته د ګوېته په اړه ټولګيوالو ته معلومات

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

وړاندې کړي.

۲ـ یو تن زده کوونکی دې وو ایي چې د ختیځ اشنایی پر ګویته څه اغېز وکړ او په پایله کې یې څه وشول؟

۳ـ دګویته د شعرونو لومړی دېوان چېرته، کله او په څه نامه چاپ شو؟ یو تن زده کوونکی دې نورو ته معلومات ورکړي.

۴ـ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې پر نړیوالو ادبیاتو پوهېدل موږ ته څه ګټه لري.

۵ـ دوه تنه زده کوونکي دې نورو ته وو ایي چې کومې نړیوالې ادبي څېرې پېژني. نومونه دې یې وو ایي او د یو شمېر اثارو نومونه دې واخلي.

کورنۍ دنده

دګویته د ژوند، اشعارو او لیکنو په اړه یوه معلوماتي مقاله ولیکئ.

د بشر بدمرغي په دې کې ده چې د روح او روان پر ځای پر تن او بدن ډېره پاملرنه کېږي.

((ګویته))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

د وچکالۍ ګلان

دا سوی ستي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
دغه غيرتي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
دا د مرګ او وينو سين، دا د زړه چاودون محل
دا زخمي زخمي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
مه وژنئ د شپو په تېغ، رڼ د مستقبل ځراغ
ستړی فريادي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
اوښکې د پېغلوټو مې، چيغې د مظلوم يتيم
زوی د مورني وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
غاړه کې پرته شمله، پرې چې هسکه هسکه شي
دا زموږ ننګي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
دا د وچکالۍ ګلان، نور نو اوبيدل غواړي
تږی د سپرلي وطن پرېږدئ چې لږ وخاندي

اسحٰق ننګيال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشري حقونو تاريخچه

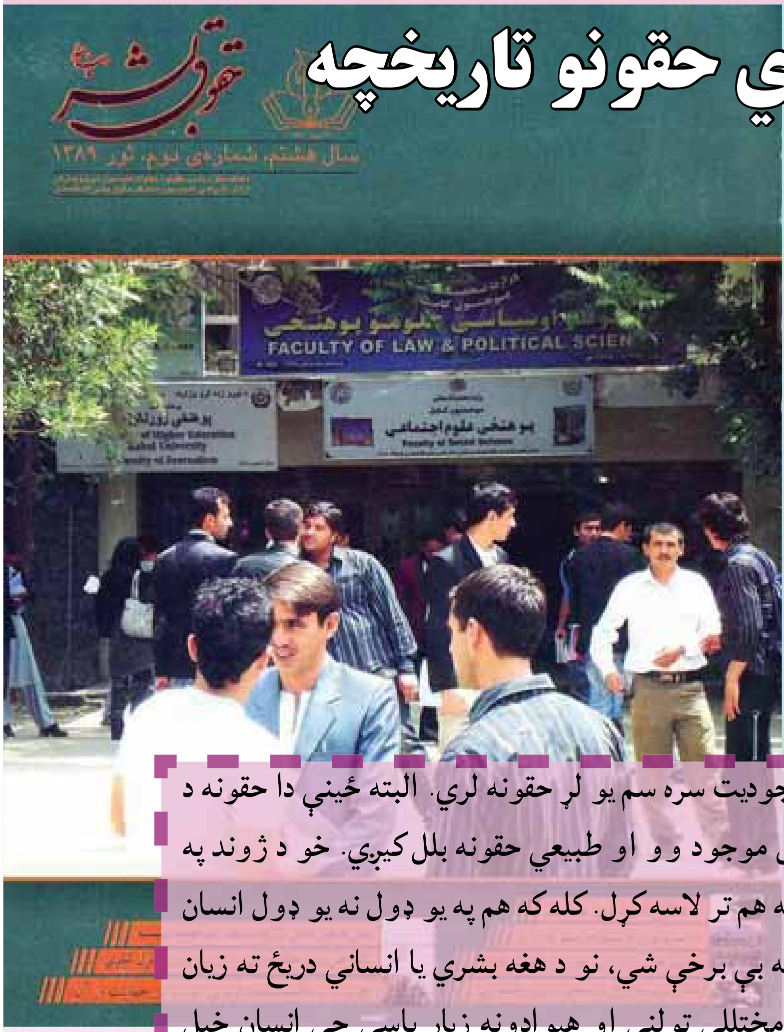

بشر يا انسان له خپل موجوديت سره سم يو لړ حقونه لري. البته ځينې دا حقونه د بشر له خلقت راهيسې تل موجود وو او طبيعي حقونه بلل کيږي. خو د ژوند په دوران کې بشر نور حقونه هم تر لاسه کړل. کله که هم په يو ډول نه يو ډول انسان له يو يا زياتو حقونو څخه بې برخې شي، نو د هغه بشري يا انساني دريځ ته زيان رسيږي. نن سبا ټولې پرمختللې ټولنې او هېوادونه زيار باسي چې انسان خپل حقونه ولري او په هيڅ ډول ورڅخه بې برخې نشي. کېداى شي په ځينو حالتونو، لکه د جګړې يا کورني تاوتريخوالي او يا د يو جرم د سرته رسولو په حالت کې، يو يا له يو څخه زيات حقونه وځنډول شي، خو په هيڅ توګه ترې انسان د تل لپاره نشي بې برخې کېداى.

بشري حقونه يو بنسټ لري او هغه انسانيت دی. له دې امله په ټوله نړۍ کې يو شان دي. د بشري حقونو اوسنی اصطلاح او مفهوم د لويديځې نړۍ زېږنده او نسبتا اوږده سياسي او تاريخي مخينه لري.

د بشري حقونو زړې او هسته د اسلام د سپېڅلي دين له راتګ سره سم وکړل شوه. هغه انساني حقونه چې په اسلام کې بشر ته ورکړل شوي، په بل کوم سازمان او ټولنه کې ځای نه لري. په دې توګه اسلام د بشري حقونو تر ټولو لومړنۍ سرچينه ده.

بشري حقونه په اوسني مفهوم په اووه لسمې ميلادي پېړۍ کې د اروپا د سياسي نظرياتو بهير ته لاره وکړه. په دې لړ کې لومړنی موجود سند د جان لاک "د حکومت کولو دويم ترون" نومی اثر دی چې په ۱۶۸۸م. کال کې د برتانيې د لوی انقلاب په پيل کې چاپ شو.

د جان لاک په نظر حکومت د حاکمانو او رعيت تر منځ د يو ټولنيز ترون پر بنسټ ولاړ دی. رعيت تر هغې د اصولو او قوانينو په منلو مکلف دی چې حکومت د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي. حکومت تر هغه قانوني ګڼل کېږي چې په منظمه توګه د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي.

په نړيوال ډګر کې د بشري حقونو د تثبيت او ساتنې په اړوند له جان لاک وروسته موجود مهم سند په اتلسمې پېړۍ کې د فرانسې د انقلاب د بشري حقونو اعلاميه ده. دا اعلاميه د ۱۷۹۸م. کال د اګست په ۲۶ نېټه تصويب شوه. دا اعلاميه هغه مهال تصويب شوه چې د فرانسې د ملت استازي په يوې لويې ملي جرګې يا غونډې کې سره راټول شول. په غونډې کې هغوی ددې اړتيا احساس کړه چې د بشر طبيعي او ټولنيزو حقونو ته نه پاملرنه يا هغوی ته په درنه سترګه نه کتل د ولس ژوند په ناوړه توګه اغېزمن او حکومتونه فاسدوي. د غونډې برخه والو وپتېيله چې د يوې رسمي اعلاميې په ترځ کې د بشر سپېڅلي او تلپاتې حقونه وړاندې او د ټولنيز ژوند بنسټ وګرځوي. دې لومړنۍ اعلاميې اووه لس مادې درلودې. په لومړۍ مادې کې د انسان د ازادۍ او برابرۍ مسئله، په دويمې کې د سياسي ټولنې موخه او د بشري تلپاتې حقونو ساتنه وه. په دريمې مادې کې د حاکميت مسئله وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په هر ملت کې شته او ملت د خپل سیاسي او ټولنیز حاکمیت تمثیل کوي. همدا راز دا موضوعګانې پکې شاملې وې: ټولنې ته د زیانمن عمل مخنیوی، د قانون پېژندنه، بند او حبس، د جزا ټاکل او پلي کول، د فرد اصلي حالت، د سیاسي عقیدې د ازادۍ تضمین، د بشري حقونو تضمین، د مالیاتو ورکړه، د حساب اخیستل، د بشري ملکیت حق.

د نوموړې اعلامیې په متن کې وخت په وخت تعدیل راغلی او مواد او احکام یې د بشر په ګټه زیات توضیح او څرګند شوي دي.

د فرانسې له انقلاب څخه وروسته پوهانو د بشري حقونو د رښتینې کېدو هڅه کوله او د هغو د سرته رسولو لپاره یې ځانګړې موسسې او ټولنې جوړې کړې. د فرانسې بشرپالو د بشري حقونو د پلویانو یوه ډله جوړه کړه. دوی په دې خبره سلا شول، په خپلې ډلې کې یوازې هغه اشخاص ومني چې د فکر سطحه یې لوړه او د نظر افق یې پراخه وي. د ۱۸۹۴م. کال د جون په څلورمه یې د موسسانو یو پلاوی جوړ کړ او هغوی بیا د ټولنې د کړنلارې اساسنامه تصویب کړه.

د بشري حقونو دې ډلې د ټولنې په سیاسي ژوندکې خپل نقش او اغېز لاپسې ژور کړ. په ۱۹۱۹م. کال کې د موسسانو ټولنې پراختیا موندله او په ۱۹۳۳م. کال کې یې په ملي او نړیواله کچه زیات پلویان پیدا کړل. که کوم سیاسي ناتار به د بشر ازادي او حقونه له خطر سره مخامخ کړل، دې ټولنې به سر راپورته او پر سرغړوونکي به یې د پړې او ملامتۍ غږ وکړ.

د بشر حقونو د تثبیت او تضمین لپاره د نړیوالو هلو ځلو زرین پړاو د دویمې نړیوالې جګړې له پای ته رسیدو وروسته پیل کیږي. د ملګرو ملتونو تر جوړېدا وروسته د بشري حقونو په ډګر کې د کاري پیاوړتیا لپاره په ۱۹۴۶م. کال د بشر د حقونو کمیسون رامنځته شو. کمیسون دې ته وګومارل شو، د بشري حقونو یو داسې فهرست چمتو او جوړ کړي چې د نړۍ د ټولو هېوادونو لپاره د منلو وړ وي. دې کمیسون په پیل کې ۴۳ تنه غړي درلودل، خو په ۱۹۹۴ م کال کې یې د غړو شمېر ۵۳ تنو ته ورسېد.

په ۱۹۴۸م. کال کې د بشري حقونو یو فهرست د یوې اعلامیې په بڼه جوړ او د همدغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د دسمبر په لسمه نېټه د بشري حقونو د نړیوالې اعلامیې په نامه تصویب شو. دا اعلامیه ډېرش مادې لري چې د بشري حقونو بېلا بېل اړخونه پکې په ژوره توګه نغښتي او غبرګ شوي دي. په ۱۹۵۰م. کال کې د ملګرو ملتونو عمومي غونډې (اسامبلې) پرېکړه وکړه، د دسمبر لسمه نېټه، چې د بشري حقونو د تصویب ورځ ده، د بشر د حقونو د نړیوالې ورځې په نامه ونومول شي او په ملي او نړیواله کچه ولمانځل شي. له هغې را وروسته هر کال دا ورځ د غونډو او کنفرانسونو په جوړولو په ملي او نړیواله کچه لمانځل کیږي.

د ۱۹۵۹م. کال د نومبر په شلمه د ماشوم د حقونو نړیواله اعلامیه تصویب شوه. دا اعلامیه په نهو اصلونو کې د ماشوم په حقونو پورې اړوند مسایل تشخیص او تضمینوي.

په ۱۹۶۵م. کال د ملګرو ملتونو د عمومي ټولنې له خوا د هر ډول تبعیض د له منځه وړلو نړیوال تړون تصویب شو. دا تړون په دریو برخو او ۲۵ مادو کې د هر ډول تبعیض او توپیر د له منځه وړلو تضمینونه او سپارښتنې لري.

د ۱۹۶۶م. کال د دسمبر په ۱۶ نېټه د سیاسي او مدني حقونو نړیوال تړون تصویب شو. دا تړون شپږ برخې لري چې په ۵۳ مادو کې د نړۍ په هېوادونو کې د افرادو په سیاسي او مدني حقونو پورې اړوند مسایل، ژمنې او تضمینونه رانغاړي او د یو نړیوال تړون په توګه یې وړاندې کوي.

د ۱۹۶۷م. کال د نومبر په اوومه نېټه د ښځو په وړاندې د هر ډول تبعیض د له منځه وړلو اعلامیه تصویب شوه.

د ۱۹۶۸م. کال د اپرېل له ۲۲ څخه د می تر ۱۳ نېټې پورې په تهران کې د بشر د حقونو د اعلامیې له تصویب څخه وروسته په تېرو شلو کلونو کې د بشري حقونو په ډګر کې د ترسره شوو پرمختګونو د ارزولو او څېړنې په منظور غونډې وشوې او په ۱۹ مادو کې یو پرېکړه لیک تصویب شو چې د بشري حقونو په ډګر کې د تر لاسه شوو بریالیتوبونو او د هغوی د ملي او نړیوالو تضمینونو په اړه یې ژمنې او سپارښتنې درلودې.

په ۱۹۷۹م. کال کې د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ښځو کنوانسیون تصویب کړ. د ښځو په وړاندې د تبعیض د له منځه وړلو اعلامیه یې په دېرشو مادو کې تصویب کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۹۴م. کال د نړۍ ۱۲۵ هېوادونو د ښځو کنوانسیون تصویب کړ چې افغانستان هم په دې ډله کې شامل دی.

د ۱۹۹۰م. کال د اگست په او ومه (د ۱۳۶۹ هـ. ش کال د زمري ۱۵) نېټه په قاهره کې د اسلامي کنفرانس سازمان د غړو هېوادونو د بهرنیو چارو وزیرانو په غونډه کې د بشر د حقونو اسلامي اعلامیه تصویب او اعلان شوه. په دې اعلامیه کې په ۲۵ مادو کې د اسلام د سپېڅلې دین له مخې د بشري حقونو په اړوند مسایل ښودل شوي او وړاندې شوي دي.

د متن لنډیز:

د بشري حقونو د تشخیص او تامین په اړه د نړیوالو هلو ځلو لړۍ ډېره خوره او اوږده ده. دا بهیر په ډېره چټکۍ پرمخ روان دی، د سیاسي او ټولنیزو مسایلو په سر کې ځای لري او زیات پام ورته کیږي. بشري حقونه د تل لپاره خوندي دي او هیڅکله یو انسان ترې نه بې برخې کیږي. کېدای شي یو شمېر یې د یو مهال لپاره وځنډول شي، لکه د جگړو، اړودوړ او کورني اخ و ډب پر مهال. د بشري حقونو بنسټ انسانیت دی او هر چېرته چې انسان دی، یو شان حقونه لري. اسلام لومړنی دین دی چې بشري حقونه یې تضمین کړي دي. وروسته بیا په لوېدیځې نړۍ کې د بشري حقونو اصطلاح وزیږېده. مخینه یې نسبتا اوږده ده. بشري حقونو په اوسني مفهوم په اووه لسمې میلادي پیړۍ کې د اروپا د سیاسي نظریاتو بهیر ته لاره وکړه. تر هغې راوروسته په یو شمېر غونډو کې یو لړ پرېکړې وشوې، بشري حقونه یې تنظیم او د هغې درناوی او حمایت یې د هر چا، په تېره د دولتونو دنده، وگڼله. د یو لړ سیاستوالو په اند حکومت د حاکمانو او رعیت تر منځ د یو ټولنیز تړون پر بنسټ ولاړ دی. رعیت تر هغې د اصولو او قوانینو په منلو مکلف دي چې حکومت د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي. حکومت تر هغه قانوني گڼل کیږي چې په منظمه توگه د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ څو تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او نورو ته دې ووايي چې د هغوی په اند بشري حقونه څه شی دي. اسلام بشري حقونو ته په کومه سترګه کتلي؟

۲_ ټولګی دې پر درېو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې په ترتیب د بشري حقونو، د ښځو د حقونو او ماشومانو د حقونو په اړه خپل معلومات ولیکي او په پای کې دې یې نورو ته ووايي.

۳_ بشري حقونو څه ډول پراختیا موندلې ده او تر اوسه یې کوم پړاوونه وهلي دي؟ څلور تنه زده کوونکي دې د متن پر بنسټ خپل معلومات نورو ته وړاندې کړي.

۴_ زده کوونکي دې فکر وکړي چې کوم بشري حقونه په یوټاکلي حالت کې ځنډېږي. دوه تنه دې د نورو په وړاندې پرې رڼا واچوي. ټول زده کوونکي کولای شي په خپل واربه دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

۵_ په خپل هېوادکې بشري حقونو ته په کومه سترګه ګوري؟ هغه څنګه ارزوئ؟ آیا په دې هکله په خپل هېوادکې کومو حدودو ته ځای ورکوئ؟ پنځه تنه زده کوونکي دې په دې اړه خبرې وکړي.

کورنی دنده

د بشري حقونو د اړتیا او ارزښت په اړه یوه مقاله ولیکئ.

> خومره چې هڅول اغېزمن واقع کیږي، تنبیه هغومره نه کېږي.
>
> (آګا تاکریستي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي معاصر نثر

نظم او نثر دواړه د مفکورو او مفاهیمو د لېږدولو وسیلې دي. نثر د نظم په پرتله ډېر کارول کېږي. لامل یې دادی چې نثر اسان دی، هر لیکونکی یې لیکلی شي او هر ډول موضوع پکې بیانولای شي.

نظم بیا د نثر په مقابل کې ستونزمن دی، ځکه وزن او قافیه پکې اړینه ده. نثر د معنا، لفظ او مهال له مخې ډېر ډولونه لري چې یو یې ادبي معاصر نثر دی. په دې لوست کې یې تاسې ته در پېژنو:

ـ که ورځنی خبرې په لیکنی بڼه وي، په څه نامه یادېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نثر عربي کلمه ده، د شیندلو او پاشلو معنا لري. په اصطلاحي معنا سره نثر هغه کلام دی چې وزن او قافیه و نه لري. ادب څېړونکي د ادبیاتو د اوسني تعبیر له مخې د یوې ژبې ټول لیکلي (تحریري) او نالیکلي (شفاهي) منظوم او منثور اثار چې هنري ارزښت ولري، ادبیات ګڼي. دغه ادبي هنري اثر باید په داسې ژبه بیان شوی وي چې هم د ټولنیز ژوند هینداره وي او هم په لوستونکي او اوریدونکي کې یو عاطفي احساس پیدا کړي. په هنري او ادبي لیکنو کې د لیکوال ذوق، احساس او تمایلات د واقعیت او مطلب د افادې لپاره بنسټیز حیثیت لري.

لیکوال هغه څه، چې لیدلي، اوریدلي، احساس کړي او یا یې په ذهن او خیال کې تیریږي، بیانوي، خو د تحقیقي او علمي لیکنو په څېر دلیل راوړلو ته هیڅ اړتیا نه لري. هنریت یا هنري ارزښت هغه ځانګړنه ده چې ادبي او غیر ادبي لیکنې سره بېلوي. په ادبي لیکنو کې د لیکوال په استعداد او فني مهارت پورې اړه لري چې انساني رواني حالات، د خلکو هیلې او غوښتنې، جذبات او احساسات او عواطف په الفاظو کې څنګه انځور او راونغاړي؛ مقابل لوري (لوستونکي یا اوریدونکي) ته یې ولیږدوي او د هغه په عواطفو کې خوځښت راولي.

پښتو ژبه ډېر هنري ادبي اثار لري چې بېلګې یې په نا لیکلي او لیکلي ډول په نظم او نثر کې موجودې دي. په منثورو کې له مسجع نثر نه نیولې د نن ورځې تر روانو، ساده او د هنر او ښکلا په ګانه سمبال نثرونه هم شامل دي.

پښتو ادبي نثر له (۱۹۵۰) عیسوي کال نه وروسته وده او پراختیا موندلې ده. ادبي ټوټه، لنډه کیسه، ناول، داستان، رومان، ډرامه، طنز د نني ادبي او هنري نثر بېلګې دي، چې په لاندې ډول یې در پیژنو:

۱_ ادبي ټوټه:

د هنري ادبیاتو یو ځانګړی ډول دی چې د شکل په لحاظ له لنډو کیسو څخه وړه وي او مضمون په لحاظ هر ډول مطالب پکې راتلای شي.

په ادبي ټوټه کې شاعرانه تخیل کم وي، واقعي پیښې پکې څېړل کیږي او لوبغاړي یې هم واقعي خلک وي.

د معاصر هنري نثر دغه ډول، ځینو ادیبوهانو د (منثور شعر) په نوم هم یاد کړی دی.

ځکه اصلاً نثر دی، خو شعري کیفیت لري. د یو حقیقت او واقعیت په اړه په حکایوي بڼه په زړه پورې تشریح او توضیح کوي. دا توضیح او تشریح په داسې رنګینو الفاظو کې نغښتې وي چې په بشري احساس او عواطفو ژور اغیز کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادبي ټوټې غوره بېلګې د پښتو ژبې د معاصر ليکوال او نثر ليکونکي ګل پاچا الفت په غوره نثرونو کې موندلای شو. لکه: دوه جنازې، دوه دهقانان او نور.

۲_ لنډه کيسه:

په لويديځ ادب کې (Short Story) بلل کيږي. لنډه کيسه د نثري کيسو يو ډول دی، لنډه او له داسې عناصرو څخه جوړه وي چې يو له بله سره تړلي او يو د بل تر اغېز لاندې وي. موضوع د خپلو حدودو په چوکاټ کې رانغاړي، بې ضرورته خبرې پکې ځای نه لري، د تاثر او اغېز يو والی پکې يوازينی شرط دی. بېلګه يې د امين افغانپور ((موسکا)) ده.

۳_ ناول:

ناول (Novel) د لاتيني ژبې کلمه ده. لغوي معنا يې نوی، تازه او عجيبه څېز دی.

په ادبي اصطلاح کې هغې ادبي نثري کيسې يا داستان ته وايي چې له لنډې کيسې څخه لوی او له رومان څخه لنډوي. په ليکني چوکاټ کې يې طرح، اصلي او فرعي کرکترونه، مکالمې او د کيسې پيل، منځ او پای لري.

له لنډې کيسې سره يې توپير په دې کې دی چې هم پکې پېښې په تفصيل سره بيانيږي او هم يې کرکترونه زيات وي. د پښتو ناول بېلګه د برهان الدين کشکي ((پته مينه)) ده.

۴_ رومان:

رومان فرانسوي کلمه ده، په ځينو فرهنګونو کې يې معنا خيالي داستانونه او په ځينو کې د مينې او محبت کيسې راغلي دي.

په ادبي اصطلاح کې هغې کيسې ته ويل کيږي چې له ناول څخه اوږده وي.

د ژوند ډېرې او بېلا بېلې خواوې پکې منعکس شوې وي او د بېلابېلو پېښو انځور په ادبي قالب کې ځايوي.

د جوړښت په لحاظ له ناول سره دومره توپير نه لري، يوازې د موضوع په انتخاب او د واقعيتونو په څېړلو کې توپير لري. هغه دا چې په ناول کې هميشه واقعيتونه د علمي اصولو له مخې څېړل کيږي، اما په رومان کې په خيالي ډول. يعنې کوشش کيږي چې خيالي واقعات لوستونکي ته په ريښتيني بڼه وړاندې کړي.

۵_ داستان:

داستان د حماسي ادب يو ځانته فورم دی. د جوړښت په لحاظ تر وړې کيسې لوی او له ناول څخه وړوکی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنګه چې داستان حکایتي بڼه لري، نو د ناول په تناسب يې تخیلي جنبه زیاته وي.

په داستان کې د هنري قهرمان پر ژوند پوره رڼا اچول کیږي او دګړون کوونکو شمېر يې هم دوړې کیسې دګډون کوونکو په پرتله زيات وي.

۶_ ډرامه:

له یوناني کلمې (ډراو) نه مشتق شوې چې د عمل او کړنو معنا لري. (تفصیل ته يې اړتیا نشته، دمخه لوستل شوې ده.)

۷_ طنز:

طنز عربي کلمه ده. فرهنګونو د طنز لغوي معنا ناز او کرشمه، پېغور او مسخره کول راوړي.

په ادبي اصطلاح کې د هنري ادبیاتو یو ډول دی چې په لیکنه کې يې د لیکوال اصلي مقصد نیوکه (انتقاد) وي، خو انتقاد يې د شوخۍ په بڼه او یا په بله وینا د تمسخر په جامه کې نغښتی وي. د وینا لمن او اندازه يې په زړه پورې او د ټوکو ټکالو په شکل وي. زیاتره وخت پکې مسایل سرچپه (معکوس) مطرح کیږي.

طنز په واقعیت کې هغه ترخه خندا ده چې د ټولنې د خلکو پر ناوړه اعمالو، عاداتو، اخلاقو او افکارو باندې کیږي. بېلګه يې د عبدالمنان ملګري ((شریک بالاپوش)) ده.

۸_ ادبي راپورتاژ:

د هنري ادبیاتو یو ځانګړی ژانر دی. له عادي راپورتاژ سره يې اصلي توپیر دادی چې په ادبي راپورتاژ کې د پېښې تعبیر، تفسیر او تحلیل په ادبي او هنري ژبه شوي وي. ددې ډول راپورتاژ لیکونکی پېښو ته په دقیق نظر ګوري او له هغو څخه خپل برداشت د تخیل په ملتیا په خوږه هنري ژبه وړاندې کوي. بېلګه يې د محمد نواز طائر ((نالیدلی سوات)) ده.

۹_ سفرنامه:

په سفرنامه کې سفر کوونکی خپلې خاطرې د قلم په ژبه او د ادب په ادا خوندي کوي او راتلونکو نسلونو ته يې د یادګار په شکل پرېږدي.

په نړیوال ادب کې سفرنامې اوږده مخینه لري. په سفرنامه کې دعلمي تحقیقاتو لپاره په زړه پورې مواد پیدا کیږي. د پوهاند رښتین ((د هند سفر)) بېلګه ده.

۱۰_ ادبي لیکونه:

دا هغه لیکونه دي چې په ځانګړې ادبي او هنري بڼه لیکل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ادبي ليکونو کې يو لړ مهم انتقادي، سياسي، فلسفي او ادبي مسايل ليکل او د اديبانو تر منځ تبادله کيږي. د ليکنې ژبه يې هنري او د تخيل رنګ پرې غالب وي. له استعارو، کنايو، تشبيهاتو او نورو ادبي صنعتونو څخه پکې کار اخيستل شوی وي.

ژبه يې خوږه او د ليکنې طرز يې دومره په زړه پورې وي چې لوستونکي يې په لوستنه نه مړيږي. بېلګه يې د بېنوا ((د زړه خواله)) ده.

د متن لنډيز:

د اوسني تعبير په اساس د يوې ژبې ټولې ليکنې او ګړنې، منظوم او منثور اثار، چې هنري ارزښت ولري، ادبيات ګڼل کيږي.

په هنري نثر کې ليکوال ټول مفاهيم د الفاظو په قالب کې په تخيلي ځواک سره ځايوي. دغه تخيلي ځواک په بشري احساس او عواطفو ژور اغيز کوي او را پاروي يې.

هنريت يا هنري ارزښت هغه بنسټيزه ځانګړنه ده چې ادبي ليکنې له نورو غير ادبي ليکنو څخه بېلوي.

معاصرې ادبي هنري ليکنې د بڼې له مخې لاندې ډولونه لري:

ادبي ټوټه، لنډه کيسه، ناول، رومان، ډرامه، طنز، ادبي ليکونه، ادبي راپورتاژ ... .

فعاليتونه

۱_ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځير شي.

۲_ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د متن اصلي مفهوم دې ووايي.

۳_ څلورتنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د ادبي معاصر نثر په اړه دې يوه يوه دقيقه خبرې وکړي.

۴_ د زده کوونکو د شمېر په پام کې نيولو سره دې ټولګی په دوو ډلو وويشل شي. يوه ډله دې په خپل وار سره د حرکتونو له لارې تراژېدي او دويمه ډله دې يوه کميډي ننداره تمثيل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵_ زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د خپل شعر په اړوند يو راپور ترتيب کړي. د ډلې استازی دې د خپلې ډلې په استازيتوب د خپلې ډلې ترتيب شوی راپورتاژ نورو ته ووايي.

۶_ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- ادبي هنري نثر له نورو نثري ليکنو سره څه توپير لري؟
- يوه لنډه کيسه له کومو توکو څخه جوړه وي؟
- د ناول او لنډې کيسې توپير په څه کې دی؟
- ادبي راپورتاژ او ژورناليستکي راپورتاژ څه توپير لري؟
- طنز له ډرامې سره څه توپير لري؟
- څو ډوله ډرامې پيژنئ؟
- ډرامه خپل پيغام څنګه لېدونکو ته وړاندې کوي؟

۷_ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د هر ادبي هنري نثر په اړه په لنډيز درې درې دقيقې خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورکې د پښتو نثر د ودې په اړه يو مطلب وليکي چې تر لس کرښو کم نه وي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ووايي.

د پښتو معاصر نثر لاندې ټېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ.

شعر او ادب

"شعر او ادب" د استاد ګل پاچا الفت د غوره نثرونو يوه ټېلګه ده. ګل پاچا الفت د پښتو ادبياتو يوه وتلې څېره ده. نوموړي ډېر خوندور شعرونه او نثرونه ليکلي دي. د هغه په هر شعر او نثري ټوټه کې ټولنيزې ناخوالې په ډېر سم او ښه شان انځور شوي. د وخت د ټولنې پر اوړو يې له سپرو کسانو څخه شکايتونه کړي دي. الفت د خپلو شعرونو او نثرونو له لارې ټولنې ته لارښوونې کړې او د ژوند د اصلي تګلارې په لور يې روان کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته دهغه د نثري څواک د لا روښانتيا په موخه مو دا لاندې بېلګه د هغه له غوره نثرونو څخه ټاکلې ده. هيله ده چې تنده به مو پرې ماته شي. بايد يادونه وکړو دغه نثر سره له دې چې د شعر په اړه تحليلي رنګ هم لري، خو ادبي رنګ يې د هغه د خواږه نثر ډېره ښه څرګندونه کولای شي.

"د انسان په وجود کې دوه شيان ډېر عزيز معلومېږي چې يوه ته زړه او بل ته دماغ وايي. له دماغ نه علم او فلسفه پيدا شوه، له زړه نه شعر او ادب.

اروپايان زړه د عواطفو او نفسي احوالو ځای ګڼي، مسلمانان د ايمان او عقيدې ځای ته زړه وايي.

صبر، رحم، کرم، شجاعت د زړه کار دی. عشق او مينه په زړه کې وي. شعر له زړه نه الهام اخلي او له زړه سره کار لري. داروين وايي: (هغه لوی کمال چې د تحول او تکامل په لاره کې يوازې د انسان په برخه رسېدلی او نور ژوي ترېنه محروم دي، د انسان قلبي عواطف دي چې په رحم، مروت، کرم، شجاعت نوعه پرستی ترېنه تعبير کېږي. که انسان غواړي چې له حيوانيت نه لرې وي بايد دغه عواطف ښه وروزي).

د عواطفو روزل د شعر کار دی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د ظهور او تجلياتو کوه طور ويلی شو. څنګه چې د لمر وړانګې او پلوشې لومړی ځل د لوړو غرو په څوکو پرېوزي او وروستی وداع هم د غرو له څوکو سره کوي، دغسې د عواطفو او احساساتو پرتو هم د شاعر پر زړه له نورو نه زيات لوېږي او ځينې زړونه، لکه: د غرو سمڅې او غارونه دغه رڼا يا بېخي نهويني يا يې ډېره لږه ويني، همدغه عواطف او احساسات چې د شاعر له زړه نه الفاظو ته رانقل شي، شعر ترې جوړ شي او په زړونو اثر کوي.

هو! د شعر موضوع ښکلي خيالات، عالي احساسات، د زړه تاثرات، د غم او خوشحالی خوبونه، د روحي او جسمي ښکلا اغېزې او عشق و محبت دی. که دغه شيان په يوه ښکلي تعبير او ښو الفاظو کې بيان شي چې د فصاحت او بلاغت مراعات پکې په ښه شان شوي وي، شعر ترېنه جوړ شي او ډېر ښه شعر هماغه دی چې په دغه معيار برابر وي.

څومره چې د يوه شاعر فکر او خيال آزاد وي او د محدوديت له قيودو راوتلی وي، هغومره يې شعر لوړ او عالي وي. که يو شاعر د نورو په شان هر چاته او هر شي ته سر ټيټوي او په فکر کې يې د بغاوت جذبه نه وي موجوده، له هغه نه د ښه شعر هيله نه شي کېدی. شاعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید د فکري انقلاب علمبردار او بت شکن وي. شاعر ته نه ښایي چې د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بوډا نه واخلي او په زړه لاره په زاړه فکر پسې لاړ شي. د شاعر خیال باید ډېر لوړ پرواز وکړي او له ډېر هسک ځایه دغه جهان ته وګوري. د شاعر نظر باید نورو غونډې نه وي او هر څه په بل شان وویني، د شعر او ادب ژوند د فکر په ابتکار کې دی او تقلید یا ابتذال د شاعر مرګ دی. د شعر او ادب دنیا په دلدارۍ او دلبرۍ ولاړه ده. شاعر باید په هر څه او په هر وخت کې زړه ته رجوع وکړي او ډېر حساس زړه ولري. هغه چې په زړونو کې هیجان، تاثر او حساسیت نه شي پیداکولی او زړونه نه خوځوي، شاعر ورته نه شو ویلی.

که دا خبره رښتیا وي چې انسان په هر وخت او په هر حال کې د زړه په خوښې پسې روان دی او زړه په دماغ باندې حکومت لري؛ یعني د عقل ادراک د قلبي تمایلاتو له تاثیر لاندې وي، نو ویلی شو چې د یوه ملت عقلي او ذهني سیر او حرکت هم د شعر او ادب تابع وي او شاعران په نفسیاتو او روحیاتو کې تغییر او تحول راوستلی شي. همدغه شعر دی چې په زړونو کې زلزلې او توپانونه پیدا کوي او کله پکې داسې صبر او سکون پړدي چې غرونه یې ثبات او استقامت ته حیران وي. که دا رښتیا وي چې د چرګانو په نارو ویده خلک له خوبه پاڅېږي، نو دا باید ومنو چې د شاعرانو په نغمو د یوه ملت مړه احساسات او جذبات راویښېږي او په دې اسرافیلي شپېلۍ کې بل راز تاثیرات موجود دي.

کوم فیلسوف چې هر څه بد ګڼي او زنده ګي توره په نظر ورغلې ده، هغه هم شعر ته ښه ګوري او شعر د انسان لپاره یوه ښه پناګاه بولي.

شوپنهاور وایي: ټولې بدبختۍ د انسان له نفس څخه نشات کوي او له ژوند سره ډېر مصیبتونه او غمونه ملګري دي. که څوک یوه داسې چاره لټوي چې له بدبختیو نه لږ غونډې په امن کې شي، باید په صنعت او هنر کې مستغرق شي او د ښکلا په مظاهرو کې ځان ورک کړي. په دغه حال کې سړی په ظاهره له خلکو سره وي، مګر په معنا کې یوازې وي او دنیا ورته لکه یو سراب معلومېږي چې دده لمنه نه شي لمدولی. په همدغسې بېخودۍ کې انسان د دنیا له شر او شوره اسوده کېږي او د بې نیازۍ مقام ته نږدې کېږي چې غیر له حقایقو بل شي ته متوجه نه وي، دغه صنعت او هنر چې د شوپنهاور په نظر کې د ښکلا مظهر دی او دی ورته ښه پناګاه وایي، شعر دی.

که چېرې په دغه غم لړلي جهان کې د سعادت او نیکبختۍ پلوشو کله کوم کور رڼا کړی وي، هغه به د شعر کور (بیت) وي. د شاعر خیالي دنیا تر ډېره حده له غمونو او مصیبتونو نه پته ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هلته داسې بې درد سره بېخودي شته چې له سرې نه هر څه هېروي. تاسې شعر و ادب ته په عادي او معمولي نظر مه ګورئ، د شعر تومنه او قدسيت په نظر کې ونيسئ.

هغه څه چې په زړونو کې پيدا کېږي او په زړونو اثر کوي، هغه عادي او معمولي څيز نه وي.

دا د غم او خوشحالۍ ترانه د انسان په ژوندانه کې ډېره زياته اغېزه لري او انسان ترېنه هېڅکله نه شي بې نيازه کېدی. د يوه ملت ژبه، کلتور، اخلاق په شعر او ادب ساتل کېږي. د يوه ولس د ذوق او شعور، د فکر او خيال د احساساتو او عواطفو هنداره شعر او ادب دی. هر څومره چې د يوه ملت شعر او ادب عالي وي، هغومره يې اخلاق، نظر او روحيات لوړ وي او له لوړو ملکاتو او انساني فضايلو سره يې ارتباط او تعلق زيات وي.

شعر او ادب د بشر علايق له دين او مذهب سره ټينګوي او په هوښيارۍ کې بينايي او همدردي پيدا کوي. کله چې زړونه کلکېږي يا توروېږي، نو شعر پکې رقت او صفايي پيدا کولی شي. هغه څه چې انسان د ماديت له غلامۍ او بت پرستۍ نه ساتي، شعر دی.

عارفانه ذوق انساني عاطفه، حکيمانه شعور د شعر په نغمو وده کوي او د حسن نظر علايق همدغه شی ساتي. کوم ملت چې شاعر نه لري، زړه نه لري، سترګې نه لري، عواطف نه لري او د ذوق له خونده محروم دي.

شاعران داکولی شي چې د انسان فرعوني غرور په تواضع بدل کړي او د دوهی ملنګ ته د شاه جهان خوی او مړې سترګې ورکړي. غم او سرور د شاعر هديه ده چې له زړونو څخه يې اخلي او زړونو ته يې ورکوي، نو کوم قدر او قيمت چې د انسان په بدن کې زړه لري، په يوه جامعه کې يې شعر او شاعر لري."

د کتاب او تعليمي کال د پای په بهانه يوڅو خبرې

ګرانو زده کوونکو،

تاسو د سږني تعليمي کال د پيل ورځې په ياد کړئ. وګورئ، هغه مهال مو د پوهې کچه څومره وه او اوس څومره ده؟ ستاسو په سلوک او چلن کې څه او څومره بدلون راغلی. ايا نړۍ درته هماغسې ښکاري، لکه د کال په پيل کې چې مو ليده؟ فکر او ذهن مو څومره بدل شوی دی؟ پوهه مو څومره زياته شوې؟ په ليکلو کې مو څومره ورتيا تر لاسه کړې؟ د موضوعګانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحلیل او ارزونې ځواک مو څومره غښتلی شوی؟

که ددې ټولو په توپیر وپوهېدئ، نو ځرګنده ده چې زده کړه مو کړې ده او یو څه مو تر لاسه کړي دي. دلته هرڅه، یعنې لوستونه، په ناڅاپي او اتفاقي توګه نه دي راغلی او نه دي لیکل شوي. د هر یو لوست د ټاکلو په اړه ډېر سوچ شوی. د هرمتن د لیکلو په اړه ډېر فکر شوی، کوم مطالب په کومه ژبه له کوم پیغام سره ولیکل شي او تاسو هغه څنګه زده کړئ. دکتاب لیکوالو هڅه کړې، د پښتو ژبې او ادبیاتو په اړه تاسې ته داسې رنګارنګ پوهه او معلومات چمتو کړي چې ستاسو په فکر، چلند او وړتیاکې د بدلون احساس رامنځته شي.

هیله ده دا هرڅه ستاسې پوهه، ستاسو ذهنیت او ستاسو وړتیا او د لید لوری لا پسې پراخه کړي او د خپل مسؤولیت پر درک او پېژندلو، د اسلامي ټولنې د یو سالم او رغنده غړي په توګه ځان، کورنی او هېواد ته د خدمت جوګه شئ. و من الله توفیق

فعالیت:

زده کوونکي دې د تعلیمي کال د پای په ورځو کې یوه ورځ د خپل ټولګي دننه یوه منظمه غونډه جوړه کړي. د غونډې جوړښت دې د مخکنیو غونډو په څېر تنظیم کړي. بیا دې هر زده کوونکی د تېر تعلیمي کال په اوږدو کې د خپلې پوهې په اړه مفصلې خبرې وکړي. که نیوکې لري، په ګوته دې یې کړي. که د نیمګړتیاوو په اړه سپارښتنې یا وړاندیزونه لري، له ډاره پرته دې په ځرګنده ووایي. له ښوونځي، ښوونکي، درسي کتابونو او ددې کتابونو له لیکوالو څخه دې خپلې غوښتنې مطرح کړي. د غونډې مشر دې غونډه رهبري کړي. مرستیال دې مرسته ورسره وکړي. منشي دې د وینا والو نومونه د وار لپاره په لست کې ولیکي. د غونډې ویاند دې له لازمو تبصرو سره یوځای ویناوالو ته نوبت ورکړي. په پای کې دې د غونډې مشر غونډه واروزي او د پای وینا دې واوروي. غونډه دې د یو پرېکړه لیک په خپرولو پای ته ورسوي.

و من الله التوفیق

یو الماني متل دی، وایي:

((که د کار پای ښه و، هرڅه ښه دي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

وییپانګه:

((الف))

ابتذال: بې ارزښتي، ډېر تکراري

ابهام: پېچلتیا، ناڅرګندتیا (بته ګوته)

اتل: قهرمان

اتلولي: قهرماني

اجل: د ژوند پای، د مړینې مهال، مرګ، د هر شي مهلت او وخت

احاطه: د یو شي شاوخوا، پر یو شي لاسبری

احسان: نیکي کول، چاته یو شی ښنل، د یو چا د بدۍ په وړاندې نیکي کول

اخلاص: ریښتینولي، د نیت خاصوالی

اخلاق: د ټولو خلکو له خوا د اصولو او ارزښتونو ټولګه (مجموعه) چې د یوې ټولنې د یو فرد د چلن سموالی یا ناسموالی او ښه والی یا بدوالی ټاکي. چلن، خوی، منل شوي خویونه

ادب: د اخلاقي منل شو و اصولو په چوکاټ کې منل شوی چلند، د ژوند د سمو لارو چارو، دود او فرهنګ پېژندنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارادت: له درناوی سره یوځای مینه او علاقه، غوښتنه، قصد

ارزول: ارزيابي کول، تلل

اژدره: اژدها، ښامار

استعاره: د تشبیه له مخې یو مجازي بیان، پټه او ناڅرګنده خبره

استمرار: پرله پسې والی

اسرار: پټ شیان

اعتراف: منل، خوله خوځول

اغېز: تاثیر

افراط: ډېروالی

افق: د اسمان غاړه، هغه لیکه چې سړی انګیري اسمان له ځمکې سره لګېدلی دی، ساحه، د لید ساحه، د لید افق

الحان: خواږه اوازونه چې انسان یا ځینې الوتونکي او یا موسیقي یې تولیدوي

الله اکبر: خدای تر ټولو لوی دی

الهام: هغه فکر چې ناڅاپه په ذهن کې پیداکیږي، د خدای ﷻ له لوري د یو چا په زړه کې د یو امر رامنځته کېدل

امت: د یو پیغمبر او یو دین د پیروانو مجموعه

امین: هغه شخص چې امانت نه خیانتوي، د داډ وړ، رښتینی

اند: فکر

اندام: غړي

انقلاب: په اقتصادي، سیاسي، ټولنیز یا فرهنګي نظام کې شدید او ناڅاپي بدلون، ناکراري، هیجان، اخ و ډب …

انټرنیټ: نړیوال جال

انځورګري: رسامي، نقاشي

انګیرل: په پام کې نیول

اوج: لوړه پوړۍ

اوره: اوربښت

اوریځیو: وریځې

اوزان: وزنونه: عروضي وزنونه

اوکوب: برم، جلال

اوځار: روښانه، ځرګند

اوډون: اډانه: ترتیب، اوډل

ایاز: خوځنده سړه هوا، نسیم،

ایډیالوژي: ځانګړی لید او پوهه چې انسان یې د ځان، ټولنیز دریځ، ملي وضعې په نسبت لري او توجیه کوي یې

ایکولوژي: د ژوند د چاپېریال پېژندنه

اړ: محتاج

اړین: ضروري

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ب))

باتلی: بوتللی، وری

بامي: د یو گل نوم دی

بانډه: کلی، گونبه او یوځای پراته څو کورونه

بخره: برخه

بدیع: نوی، تازه، ښکلی، ادبي پوهه چې په کې د شعر او نثر د ښکلا په اړه بحث کیږي.

برائت: له جرم، نیمگړتیا، تور او داسې نورو څخه خلاصوالی، بیزاري، تنفر، ...

بربنډ: لوڅ

برم: دبدبه

برهم: ویجاړ، خراب

بریا: بری، لاسته راوړنه

برید: پوله، سرحد

بریمن: بربالی

بصر: سترگه

بغض: کینه، دښمني

بقا: پایښت

بلاغت: له وینا سره سم د وړ کلمو او جملو کارونه چې پوهې ته ډېر نژدې وي.

بلوسي: تیری، تجاوز

بلیغ: ویناوال، د ویناکولو وړتیالرونکی

بنا: ودانې

بهیر: جریان

بوره: زوی مړې

بوډا: زوړ، سپین ږیری

بیعـت: د یو چا د امر او اطاعت د منلو ژمنه چې معمولا په لا س ورکولو سرته رسیږي، د یو چا مشرتوب او رهبري منل

بدای: شتمن

بډې: رشوت

بڼه: شکل، صورت

بېلگه: مثال، نمونه

((پ))

پالل: روزل

پانگه: سرمایه

پاڼ: د شونډو د سره کولو پاڼه /کنده

پت: ناموس

پته: ادرس

پدیده (ښکارنده): یو شی، یو توکی

پرتله: مقایسه

پرتم: دبدبه

پرتمین: شکوهمند

پرته: بېله

پرتو: شعاع، وړانگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پربنته: ملايکه

پرګنه: ولس، خلک

پلازونه؛ پلاز: پايتخت

پلاوی: هيات

پلور: پلورل، خرڅول

پلی: پياده

پنځېدل: زېږېدل

پوله او بريد: حد، اندازه

پوړکی: قشر

پوړی: درجه

پوښاک: جامه، لباس

پيلامه: پيل، لومړی برخه

پړه: ملامتي

پېر: پلا، وار

((ت))

تاړاک: بريد

تتبع: څېړنه

تجويز: د يو کار جايز شمېرل

تدبير: د يوې ستونزې يا يوې مسئلې د هوارۍ لپاره د يوې لارې سنجول، د يوې چارې په اړه فکر کول

ترار: پرېشان

تراژېکه يا تراژېدي: غم او خپګان

تربګني: دښمني

ترورېمي: تپه تياره

تصوف: په مسلمانانو کې د معرفت، خدای پېژندنې او روزنې لاره چې زياتره د دنيوي اړيکو له شلولو سره يوځای وي.

تصويب: له يوې طرحې، وړانديز، قانون، مقررې سره د چارواکو او واکمنانو موافقت

تعامل: يو پر بل اغېز، پېر و پلور

تعجب: په انسان کې د يو غير منتظره شي له ليدلو، اورېدلو او يا چلن څخه راولاړ شوی حالت

تعديل: اړول، بدلول

تعميم: عامول

تفسير: څرګند بيان

تقليد: پېښې

تقوی: ډار، له ګناه ځان ساتل

تکنالوژي: د صنعت په عملي کارونو کې له علم او پوهنې څخه ګټه اخيستنه؛ د ټول لارو چارو او فنونو مجموعه چې ددې کارونې لپاره پکارېږي.

توجيه: د يو کار يا يوې خبرې د سموالي لامل بيانول

توحيد: يووالی، وحدانيت

تور نمری: تور + نمري، توري جامې، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غم جامي

توکي: ماده، عنصر

تـولا: تکل کول

تون: ځای

توينه: تويوي، تويول

تيره غونی: تياره، لړه تياره

تيری: تجاوز

تړاو: رابطه

تړون: موافقتنامه، قرارداد

((ټ))

ټبار: ټبر، قوم

ټکه: تندر

ټوکېدل: زرغونېدل

ټيکنه: عدالت

((ث))

ثنا: د خدای (ج) ستاينه

ثواب: د نيک عمل په وړاندې ورکړه او پاداش چې په اخرت کې ورکول کيږي، احسان، نيکي

((ج))

جاندم: دوزخ

جوپه: کاروان

جوت: څرګند

جوخت: پيوسته، نښتی

جونګۍ: د اوښې بچی

جوهر: د يو چا او يا يو شي ذاتي خصوصيت او ځانګړتيا چې هغه تر نورو بېلوي. حقيقت، د شي اصلي ماده او عنصر

جيفه: د غوښې ټوټه (باسي)

جېل: زندان

((چ))

چاپېريال: محيط

چار: کار

چم ګاونډ: ګاونډی، همسايه

چوپړ: خدمت

چيک: له بانک څخه د پيسو د اخيستلو چاپي پاڼه

((خ))

خاروان: د قافلې خارونکی

خرک: رابښکاره کېدنه (لکه د لمر سترګه)، لاربښوونکی، نښه، درک، لټه، پته

خرنګوالی: کيفيت

خوار: دا کلمه اوس دود نه ده، کېدای شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صبر او استقامت معنا و لري
ځومره والې: کمیت

((ځ))

ځان تېرېدنه: سربښندنه، ایثار
ځبېښاک: استثمار
ځغلا: ځغاستل
ځور: ازارول

((ح))

حاجت: اړتیا
حب: مینه
حجاب: پرده، چادري
حدیث: وینا (د حضرت محمد (ص) وینا)
حلم: نرمي
حیثیت: درنښت، دربځ
حایل: پرده

((خ))

خرافاتي: پوچ، بې معنا
خس: لرګي، خاشاک
خفي: پټ
خلعت: هره جامه چې د ناوې کورنۍ يې زوم يا د هغه کورنۍ ته ورکوي، د لويانو له

خوا کشرانو ته هر ورکړ شوی سوغات
خول: تاج
خوله خوځول: اعتراف کول، وعده کول
خیر: هغه شی یا کار چې د نېمګرغی یا بربالیتوب لامل وي

((د))

دایرة المعارف: د علم، ادب، هنر، ورزش او هغوی ته ورته د نورو شیانو په اړه د بشپړو معلوماتو کتاب چې معمولاً د الفبې په سیستم پیلیږي، انسایکلوپیډیا
دړ: مرغلره
دربځ: مقام
دعوت: بلنه
دمه: استراحت
دود: رواج
دودیز: رواجي
دیت: خونبها

((ډ))

ډال: سپر
ډالۍ: سوغات، بخشش، تحفه

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ر))

ذقن: زنه

ذکر: د خدای يادول

ذهنيت: د تفکر، ليد يا قضاوت يو ډول،

((ر))

ربړه: ستونزه

رجوع: ورگرځېدل

رحمت: زړه سوی او مهرباني

رسالت: د خدای له لوري د پيغام راوړل، د چا پر اوږو د يوې دندې يا مسؤوليت اچول

رضوان: جنت

رقت: زړه سوی

رعيت: د يوې خاورې ټول وگړي چې د يو حکومت تابع وي

رغنده: سم، روغ

رموز: د رمز جمع، پټ، راز،

روحاني: هغه څوک چې په مذهبي چارو بوخت وي، مذهبي شخصيت

روغی: روغتيا

رومان: نثري داستان چې پېښو يې د انسان له ژوند څخه سرچينه اخيستې وي او معمولاً په کې زيات شمېر شخصيتونه او

پېښې موجودې وي.

رونق: د کسب او کار غوښتل شوی او فعال بهير

روهي: په روه پورې اړوند، روه د پښتنو سيمه

روږدی: معتاد، اموخته

ريا: د ظاهر او باطن نه يو والی، په ځانگړې توگه ځان پاک لمنی او نيک عمله معرفي کول

رياضت: د روح د تزکيې لپاره د زيات عبادت او غريزو د پرېښودلو له لارې د ستونزو او سختيو گالل

رېړدلو: رېړدېدلو

((ز))

زايل: له منځه تلونکی

زرغا: زرغون، شين والی

((ژ))

ژانر: (فرانسوي کلمه ده.) د ادبي او هنري اثرونو ځانگړې بڼه

ژست: د غړو د خوځولو ډول چې يو څوک يې خپلو غړو او خبرې ته ورکوي

ژمنه: وعده

ژوبله: جگړه او ټپي کول

ژوبلور: جنگيالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژورنالیزم: د ورځپاڼې لیکنې علمي او
فني لار

ژوي: ساکښان

((س))

ساوتګاه: سترې ستومانه
سایل: سوالګر
سار: ساری، بېلګه
سپار: دکرنې وسیله، سپاره
سترتوب: ریاست
ستي: سوی، ډېر سوی
ستېه: بېخ
سجع: په وزن او قافیې کې هماهنګي
سجین: دوزخ، د اورکنده
سخ: مرغ، بخت
سخا: ورکړه
سراب: د شیانو خیالي انځورونه چې په
تودې هوا کې په دښتو یا واټونو کې د نور
د وړانګو د انعکاس څخه رامنځته کېږي
او د اوبو په څېر ښکاري.
سرغړوونکي: متجاوز
سرور: خوشالي
سعد: نیک
سکنې: سکڼل، سکښتل، پرې کول

سلاکار: سلا ورکوونکی، مشاور
سلوک: لاره، چلن، د روحي پړاوونو
وهل چې یو سالک د هغې له لارې نفس
تزکیه کوي. (پاکوي)
سما: سم، اصلاح
سنتي: له پخوا څخه دود شوی، پخوانی
ریښه ولري.
سه، (ساه): اروا، نفس
سهیل یا سویل: جنوب
سوګوار: غمجن
سېلاني: سیل کوونکی، ګرځندوی

((ښ))

ښکارندوی: څرګند
ښکېلاک: استعمار
ښګېڼه: فایده،نیکي
ښکي: ښکته، کوز، لر

((ش))

شئونات: اړخونه، جنبې
شار: ښار
شخصیت: د ثابتو او پرله پسې صفتونو او
ځانګړتیاوو منسجمه او واحده ټولګه چې
یو فرد له بل څخه توپیروي؛ د یو شخص

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوره صفتونه چې د نورو په وړاندې د یو چا د اعتبار او درناوی لامل کېږي.
شریعت: طریقه، لاره
شفاهي: په خوله کې، وینایي
شنار: شوم، نامبارک، ننګ او عار …
شهامت: زړورتیا
شهزی: د پاچا لور

((ص))

صحه: تایید، لاسلیک
صلاح: وړ او مناسب، ګټور

((ط))

طریقت: لاره، د نفس د تزکیې له لارې د حقیقت د ترلاسه کولو سلوک، مسلک،
طنز: په شعر یا نثر د ادبي بیان لار چې پکې فردي او ټولنیز عیبونه او نیمګړتیاوې په خندوونکي ډول برسېره کېږي. موخه یې د بشري چلن سمول وي.

((ظ))

ظلمت: تیاره

((ع))

عار: شرم

عارف: هغه څوک چې د ریاضت، د نفس د تزکیې او تفکر له لارې خدای پېژني
عاصي: ګنهکار
عبقریت: پیاوړتیا، له هرې لارې بشپړتیا
عرفان: د خدای د معرفت لاسته راوړل د ریاضت، د نفس د تزکیې او تامل له لار پلتنې.
عسس: څوکیدار، (په ځانګړې توګه د شپې له خوا)
عطف: ترونی

((غ))

غبرګ: ورتاوول
غبرګون: عکس العمل
غچ: بدله، انتقام
غرج: غرجستان
غرور: لویي
غندې: غندل، بد ویل

((ف))

فرهنګ: د دود او دستور، فکر، هنر او د ژوند د لارې پېچلې ټولګه (مجموعه) چې د ولسونو په تاریخي بهیر کې تجربه شوې اونورو نسلونو ته د لېږدېدنې وړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي.
فصاحت: د وینا رواني او ښکارندتیا
فصیح: ښکارند
فضل: په پوهې، اخلاقو او هنر کې غوره والی، لطف، پام
فطرت: ذاتي ځانګړتیاوې، پېدایښت
فقه: اسلامي پوهه چې موضوع یې د شرعي احکامو د ځانګو پېژندنه او د ژوند له ورځنیو چارو سره یې سمول وي.
فقیر: بېوزلی، سالک
فلاح: خلاصي، بېغمي
فلک: اسمان، د اووه ګونو اسمانونو هره پوړۍ، په پخواني نجوم کې یې د سپوږمۍ (قمر)، عطارد، زهرې، لمر، مریخ، مشتري او زحل موقعیت له لومړي څخه تر اووم اسمانه پورې تصوروول.
فن: هغه کار چې ورتیا، پوهې او تجربې ته اړتیا ولري.

((ق))

قدسیت: پاکي، سپېڅلتیا
قصور: لټي، نیمګړتیا، عیب، د هند په پنجاب کې د یو ځای نوم دی.

((ک))

کامل: هغه څوک یا شی چې ټولې لازمې ځانګړتیاوې ولري او لړ والی، نیمګړتیا ونه لري.
کالي، کوندې: د کور لوښي (فرش و ظرف)
کاهل: لټ، تنبل
کراړ: سخت
کرم: لطف، احسان، ځواني
کرونولوجي: هغه پوهه چې د پېښو زماني پوړکي او مخینه ارزوي او څېړي.
کلانکار: متکبر
کنایه: پټه خبره چې د ټاکلې او خاصې معنا لپاره کارول کېږي.
کهربا: کلک شوی پټکری، معمولاً ژېړ رنګ لري. شفافه او یا نیمه شفافه وي. ساکنه برېښنا لري، نوځکه بوس او وابنه راکاږي. د سینګار (تزیین) لپاره کارول کېږي. په درملو کې استعمال لري.
کوثر: د جنت یوه چینه
کوکار: ناري سورې
کولیان: کولي؛ مسلي، هغه خلک چې په کال کې څو ځلې له یو ځای یا یو ښار څخه بل ځای او ښار ته کوچیږي او د سندرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويلو، فال کتلو او نورو دنده لري.
کوميکه: خندني
کتهار: د زړکي ناري
کډوالي: مهاجرت، بل هېواد ته کوچېدل
کړاو: ستونزه، زحمت
کـرم: ټپي،زخمي
کړمن: له کړاوه ډک
کړونګې: ځروبی، آبشار
کیاری: کورارۍ، د سبو او ترکاریو پټی

((ګ))

ګاڼه: پسول، زېور
ګایل: ټپي
ګداز: ويلي کېدل
ګردبنت: ګرځېدل
ګواښ: تهديد
ګوزڼ: فلج
ګړنګ: کنده

((ل))

لا يمس: لاس پري مه وهه
لاسوندی: سند، ثبوت
لامل: عامل
لاهو: د اوبو پرسر

لانبونو: لاښ
لرغونی: ډېر پخوانی
لويه ورځ: قيامت

((م))

مبعوث: ګومارل شوی، لېږل شوی
مترادف: د يو شان معنا لرل
مجاز: (د ميم په پېښ) روا، جايز
مجاز: (د ميم په زور) له خپل معنا پرته یوه کلمه پر بلې معناکارول، غيرواقعي
مسا: موسکا
مستدلې: په دليل او برهان ثابته شوې، منطقي
مراندې: دکېږدی پړي، (د زړه مراندې)
ملکه، ملکات: ځانګړنه

((ن))

ناتار: بد حالت
ناخوال: ناخواله: ناخوالي: ناغوښتل شوی شی يا کار
نامنلی: خراب، د نه منلو
نبوغ: زياته پوهه او وړتيا
نتلی: ځيلی، خوار
نثار: قربان

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجوم: د ستورو پېژندل

نحس: بد

ندرت: کله ناکله

نشات: راولاړ شوی

نص: آیت

نصوص: آیتونه

نغاړي: تاوه وي، (نغښتل)

نغښتی: پېچلی

نمنځی چار: متقي، پرهېزګار

نهضت: غورځنګ

نهیلی: نا هیلی، ناامید، مایوس

نولیدل: غمګینیدل

نویل: عیسوي اختر

نیسان: د پسرلي فصل

نیواک: استعمار

((هـ))

هیبت: له درناوي سره ګډ ډار چې ځوک یې په چاکې پیداکوي. ډار، پرتم

((و))

وجدان: د هرچا په باطن کې پټ ځواک یا حس چې د هغه/هغې د پوهې لامل شوی او د هغې له لارې د چال چلند ښه والی له بدوالي ځخه بېلوي او تر قضاوت لاندې یې نیسي. د حق او ناحق په وړاندې د یو چا د غبرګون ورتیا

وراره: ورور مرې

ورتې: د اوښکو تویېدل

ورکړه: سخا

وسوس: اندېښنه

وقار: حیثیت، درنښت

ولولینه: پرېمنځي

ویاړمنه: سرلوړي

ویرژلي: غمجن

ویرمن: غمجن

ویرنه: غم، مرثیه

((ی))

یانه: یون، خوځښت، حرکت، تګ

یرغل: برید، حمله

یسیر: اسان

یقین: ډاډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه:

۱ـ ادبي فنون، محمد اقا شېرزاد، د ښوونې او روزنې پوهنځی، ۱۳۸۴ کال
۲ـ انترنیت، د تاند ویب پاڼه، د انټرنېټ نورې بېلابېلې پاڼې (سایټونه)
۳ـ په افغانستان کې د ډله ییزو اړیکو د وسایلو لنډ تاریخ، پوهاند محمد کاظم اهنګ ، د سید محی الدین هاشمي ژباړه، د اریک د ګرځنده کتابونو اداره، پېښور، ۱۳۸۰ لمریز کال
۴ـ پټه خزانه، محمد بن داود هوتک، دویم چاپ، ۱۳۳۹ کال
۵ـ پښتانه شعراء، څلورم ټوک، عبدالله بختانی، ۱۳۵۷ کال
۶ـ پښتو ادب کې د مېرمنو برخه، شاجهان، پښتو اکیډیمي پېښور یونیورسټي، ۱۹۹۳م.
۷ـ تفسیر یسیر، مرادعلي رح، لومړی ټوک، چاپ ... کال
۸ـ خیرالبیان د بایزید روښان، د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی، د پښتو ټولنې په سپارښتنه، ۱۳۵۳کال.
۹ـ خیرالبیان، تصنیف بایزید انصاري، ترتیب، تدوین او حواشي حافظ محمد عبدالقدوس قاسمي، پېژندګلو مولانا عبدالقادر، پښتو اکیډیمي، پېښور یونیورسټي، جون ۱۹۶۷م

۱۰_ د ارزاني خويشكي كليات، پروفيسور ډاکټرسلما شاهين، ډاکټر پرويز مهجور خويشكى، ډايرکټر پښتو اکيډمي پېښور يونيورسټي، جون ۲۰۰۵
۱۱_ د پښتو ادبياتو تاريخ (لرغوني او منځنۍ دوره)، زلمى هېوادمل ، لومړى ټوک، ۱۳۷۹کال
۱۲_ د پښتو ادبياتو تاريخ، پوهاند ډاکټر زيورالدين زيور، د ساپي پښتوخېړونو مرکز، ۱۳۸۶کال
۱۳_ د خپلواکۍ مجله، دويمه دوره، لومړی کال، درېمه گڼه، د بشري حقونو لپاره د د نړيوالو هڅو لنډ تاريخي بهير، د افغانستان د مطالعاتو مرکز، ۱۳۸۳کال
۱۴_ د زړه خواله، عبدالروف بېنوا، ۱۳۴۵کال
۱۵_ روښان ياد، د بايزيد روښان د نړيوال سيمينار د مقالو مجموعه، د حبيب الله رفيع په زيار او اهتمام، پښتو ټولنه، ۱۳۵۵
۱۶_ سيرة النبي، الرحيق المختوم، مولانا صفی الرحمن مبارکپوري، ژباړن: عبدالله خاموش هروي، د سيلاب خپروني. ۱۳۸۲کال
۱۷_ عرفان مجله، سروده های دری مفسر و دانشمند علوم ديني، مرادعلي صاحبزاده، زلمی هېواد مل عرفان مجله، دويمه گڼه، ۱۳۷۰کال
۱۸_ غوره نثرونه، گل پاچا الفت، د ۱۳۷۳کال چاپ
۱۹_ فرهنگ ادبيات جهان، زهرای خانلری، شرکت سهامی انتشارات خوارزمی، چاپ اول، ۱۳۷۵کال
۲۰_ کابل مجله، مرادعلي صاحبزاده، عبدالله بختانی، پښتو ټولنه، لومړۍ گڼه، ۱۳۵۰ کال
۲۱_ کليله و دمنه، تکانک خپرنيز مرکز، ۱۳۸۶کال
۲۲_ ويښ زلميان، عبدالروف بېنوا، پښتو ټولنه، کابل، ۱۳۶۶ لمريز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library